

- 1 nec in pueris Ludovicos Budd.
- 2 oratio de veritate et pietate nexu necessario Budd.
- 3 Clement. Rom. non facit Messa Pontif. Budd.
- 4 de peccatis typicis epistola
- 5 de prerogativa fidelit. V. S. eundem
- 6 de paedobaptismo eundem
- 7 eundem: de peccatoris exaltatione dolorosa
- 8 - - de fide naturali
- 9 - - programma in doctorate Danzi de Tolando. Altes.
- 10 - - - - in natalen Jesu Christi
- 11 Felicit. de visitatione domestica
- 12 Hieron. de Evangelio mortui annuntiato, Petr. IV. 6
- 13 Budd. de veritate Christi. an. ref. ex p. ref. gentif.
- 14 Fortif. Frenschii de Excessibus metati
- 15 Oleari de interno p. S. Testim.
- 16 Hebenstreit. de praedicatione
- 17 Tob. Majoris in Palm. II. 20 27 28
- 18 Pfeffinger. de reprobatione diabolorum
- 19 Budd. de officio Imperatoris circa consens. Inf.

L. 6 365

Theologie

Q. IV. 855. 679.

L. 6. 366

Sammellewerk
do

IO. FRANCISCI BVDDEI
SS. THEOL. D. ET P. P.
PRIMITIAE IENENSES
IN QVIBVS EXHIBENTVR
COMMENTATIO AD I. TIM. VI. VERS. XX.
DE FALSO NOMINATA SCIENTIA;
ORATIO
DE VERITATIS ET PIETATIS
NEXV NECESSARIO;
AC DISSERTATIO
DE ORIGINE MISSAE PONTIFICIAE,
SPECIATIM,
QVOD EI NON FAVEANT CLEMENS
ROMANVS ATQVE IRENAEVS,
CONTRA VIRVM CLARISSIMVM
IO. ERNESTVM GRABIVM.

ANNO 1705.

IO. FRANCISCVS BVDDEI
 SS. THEOL. D. P. P.
 PRIMITIUAE IENENSES
 IN QVIBVS EXHIBENTVR
 COMMENTVS AD A. T. M. VI. M. R. X.
 DE FALSO NOMINATA SCIENTIA
 DE VERITATE ET PIETATE
 NEXV. N. P. R. I. O.
 AD DISSESSO
 DE ORIGINE MONTIFICIAE
 SPECIATIM
 QUOT E NON FAVR
 ROMANVS
 CONTRA FIRM. CL.
 IO. ERNSTVM
 HALLIENSIS

ANNO 1707

L57

ILLVSTRI ET EXCELLENTISSIMO
V I R O,
IO. BVRCKARDO ROSLERO
SERENISSIMORVM DVCVM SAXONIAE,
QUORVM NOMINE DVCA TVS COBVRGENSIS AD-
MINISTRATVR CONSILIARIO INTIMO A C
CANCELLARIO, RELIQUA,

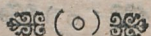
PATRONO SVO SVMMOPERE
COLENDO,

IO. FRANCISCVS BVDDVEVS,

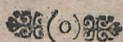
VIR ILLVSTRIS ET EXCEL-
LENTISSIME,

TRedecim iam effluxere anni, cum pri-
mum TIBI innotescerem, primumque
humanitatis TVAE singularis & inusita-
ti fauoris, quo omnes, qui virtuti & bonae
menti operantur, complecteris, documentum
caperem. Ex eo vero tempore, TE non tan-
tum semper TVI similem, constantem, corda-
tum, Numinis gloriam, Principisque salutem
reliquis omnibus praeferentem, expertus sum;
sed TVVS in me amor, VIR ILLVSTRIS, cum
ipso tempore noua sumere incrementa, visus
est. Cum ex illustri, quod Coburgi floret,
lyceo, Halam, singulari & prouida Numinis
eo vocatus, cura, mihi discedendum esset, ni-
hil

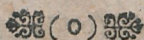
hil mihi tristius videbatur, quam ab illo diuel-
 li, cuius ego fidem, benevolentiam, integrita-
 tem, tot edoctus eram experimentis. Nec
 locorum tamen istud interuallum, aut meum
 erga TE amorem, aut TVVM erga me fauo-
 rem, imminuere potuit. Immo, cum vix ibi
 rerum mearum sedem fixissem, filium TVVM,
 magnae tum spei adolescentem, nunc in bea-
 torum sedibus, sublimioribus quippe ac coe-
 lestibus, a Deo consecratum, triumphantem,
 meae concredidisti disciplinae. Ex quo pro-
 fecto, quae TVA de me, licet nihil ejusmodi
 promerente, esset opinio, intelligere omni-
 bus datum erat. Mihi autem nihil gratius aut
 optabilius contingere poterat, quam oppor-
 tunitatem nancisci, meum erga TE animum,
 meumque significandi affectum. TV, vero, IL-
 LVSTRIS VIR, cum maiora longe expectati-
 one, in me TVA essent beneficia, nouis ta-
 men ea augere accessionibus, praeclarum du-
 xisti: subindeque litteris animum de mea salu-
 te, sollicitum, prodidisti. Iam pridem forte
 Ienae locuissem, si per TE solum stetisset, aut

ego Halensem illam litterarum relinquere sedem, inducere in animum potuisssem. Nunc vero pia atque deuota mente consilia Dei, quibus cuncta sapientissime dirigit, veneror. Supremo huic rerum humanarum arbitro cum visum esset, hoc potissimum tempore, ad Ienensem academiam, vt sacras in ea litteras iuuenes edocerem, diuinamque sapientiam interpretarer, me euocare, & TVAM, cum reliquis intercedere operam voluit, ad perficienda ea, quae iam pridem decreuerat. Ita ergo diuinae sapientiae se pandebant recessus, seque velut conspiciendos praebant: non temere a tot retro annis arctissima, sed sancta & pia amicitia, animos nostros coaluisse, cum eo hoc, dirigente Numine, pertineret, vt aliquando in Ienensi academia latissimus, ad coelestem veritatem atque pietatem iuuenes quam plurimos erudiendi, mihi aperiretur campus. Ex quo, si insigne, quod spero, emolumentum ad ecclesiam euangelicam redundauerit, non est profecto, cur TVAE TE operae, TVIQVE poeniteat laboris, quod quae huc tendunt, grata
vti.

vtique Numini & accepta sunt. - Me tamen nihil
fecius, tum hoc, tum aliis nominibus mul-
tis TIBI obstrictum sentio: idque eo magis, quod
per tot annos, quibus me TVI participem fecisti
favoris, ne minimum quidem grati erga TE ani-
mi edere licuerit monumentum. Arripio ita-
que merito, quod nunc primo loco se offert,
quo non tam nomina expungam, quam ingra-
tiam a me amoliar suspicionem: & hasce
meas Ienenfes primitias ILLVSTRI NOMINI TVO
sacras deuotasque esse iubeo. Primitiae sunt,
secutorum equidem fructuum, si vires vitam-
que Deus concesserit, quoddam velut indicium
facientes, atque adeo hoc nomine leues tenues-
que, haud credo tamen ingratae, cum & novi-
tate tua placere primitiae soleant. Hae vero &
quid porro de me expectare debeas, docebunt,
cum vel ipso hoc exemplo ostenderit, nihil
mihi prius antiquisque esse, quam eleganti, sed
solida eruditione imbuere iuuenes, eo tamen
cuncta referre, vt pietas sit maneatque puppis
atque prora studiorum laborumque omnium.
Quae cum & TVA sit sententia, ista quidem, vi-
ro.

rōrumque TVI. similia iudicium mihi suffici-
et: cetera facile contemno. Deum vero rogo
obsecroque, Vt TE, VIR ILLVSTRIS ET EXCEL-
LENTISSIME, qui tanto studio ecclesiae quoque
orbisque litterati commoda promoues, nouis
diuinae benedictionis incrementis, magis ma-
gisq; cumulet, affluentemq; omni beatitatis ge-
nere, interesse, in bonorum omnium praesidi-
um, rebus mortalium quam diutissime velit.
Vale. Ienae die XXV. Iulij. MDCCV.

2. D. B. V.
DISSERTATIONE PRAELIMINARI

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΓΝΩΣΕΩΣ

ΠΣΕΥΔΩΝΥΜΟΥ

EX I. TIM. VI. VERS. XX.

A D

ORATIONEM

PROVINCIAM ^{QVA} DOCENDI THEOLOGIAM

A SERENISSIMIS ACADEMIAE IENENSIS
NVTRITORIBVS

CLEMENTISSIME SIBI DEMANDATAM
RITE SVSCIPIET

OMNES LITTERARVM FAVTORES ATQVE CVLTO-
RES EA QVA DECET HVMANITATE
INVITAT

IOANNES FRANCISCVS BVDDEVS.

ANNO 1705.

INSTITUTIONE PASTORALIUM
PERRITHEZINIS
P. E. T. A. G. N. I. M. O. Y.
ORATIONEM
PROVINCE DO. P. DI. THEOLOGIAM
A. S. S. E. N. S. I. S. A. C. A. D. E. M. I. A. E. I. N. S. I. S.
I. N. V. I. T. O. R. I. U. M.
C. I. E. M. E. N. T. I. S. S. I. M. E. S. S. I. D. I. M. A. N. D. A. T. A. M.
O. M. N. I. B. U. S. L. I. T. T. E. R. A. R. U. M. P. A. T. R. O. N. E. A. T. O. R. U. M.
R. I. S. P. A. O. V. A. D. E. C. E. T. H. V. M. A. N. T. I. A. R.
I. N. I. T. A. T.
I. O. H. A. N. N. E. S. F. R. A. N. C. I. S. C. U. S. B. A. T. T. I. U. S.

Q. D. B. V.

EST virtutis ac pietatis pars haud postrema, diuini Numinis obtemperare voluntati, nutumque & auspicia eius sequi, cuius consilio res omnes mortalium quam sapientissime diriguntur. Hoc ergo & mihi faciendum existimaui, cum concordibus suffragiis a SERENISSIMIS academiae huius NVTRITORIBVS, DOMINIS MEIS LONGE CLEMENTISSIMIS, ad docendam in hac bonarum artium sede, diuinam sapientiam, quam theologiam adpellant, euocarer. Obuersabantur multa animo, quae Numinis nutum voluntatemque significabant haud obscure, praefarendamque aliis eam academiam suadebant, quae magni principis, constantia & pietate maximis etiam, quos vnquam orbis christianus vidit, comparandi, si non anteponendi, ceu conditoris sui memoriam conseruauit haecenus, & ad nostram vsque aetatem propagauit. Solent piorum in longe ventura saepius vim suam proferre secula, preces, habetque haud ingrata posteritas, si modo sua commoda non negligat, quod virorum pietate & innocentia praestantium suspiriis, quibus dum vixerunt, Deum sibi, aliisque, propitium reddere allaborarunt, imputer. Hisce aliisque ad sequendum, quorsum Numinis prouida ducebat cura, animum stimulantibus,

& permouentibus, hoc saltem anxium sollicitumque tenebat, qua demum demandatam ornare prouinciam, ratione, & tam angusti, quod subeundum esset muneri, rite explere partes possem. Erudire alios ad veritatem, pietatisque praeire exemplum, quod munus illorum est, qui sacrarum literarum, diuinaeque sapientiae interpretes in academiis audiunt, res non ardua minus & difficilis, quam multorum iudiciis atque censuris exposita. Nihil ergo meis hic viribus tribuendum, diuinae contra cuncta danda gratiae, facile intellexi, per quam, modo duci per eam nos patiamur, etiam efficere ea, quae posita sunt supra spernque vota que mortalium, possumus. Hac fretus, in istud veri theologi exemplar atque imaginem, quam in Timotheo suo nobis exhibet magnus ille orbis vniuersi doctor Paulus, intueri accuratius, vt ad illam ceu normam & regulam, vitam moresque componerem, & exigerem, mecum constitui. Hoc dum ago, dumque in eo totus sum, altius veluti intimos cordis mei recessus penetrant, oculosque & animum sistunt, ea verba, quibus magnum quid & graue, quod animo insidebat exprimere, & amorem omnem effundere erga Timotheum suum videtur. *O! Timothee, depositum serua, abhorrens a profanarum vocum vanitate, & dissidiis eius, quae falso nominatur scientia.*
 * Id vero & mihi praecipua quadam ratione dictum puravi, qui ea aetate diuinam mortalibus tradere sapientiam adgredior, qua inter reliqua, quibuscum ecclesia nostra conflidatur, mala, ψευδάνθη εμινετ γνώσις,

* I. Tim. VI, 20.

γνώσις, qua subinde in scholis, in academiis, aguntur
 in transuorsum, qui docentium munere funguntur.
 Falso nominatam scientiam dum apostolus com-
 memorat, & deuitare maximo studio iubet, eam de-
 signat, quae scientiae & cognitionis titulum perpe-
 ram sibi vindicat, eoque nihilosecius se effert, iactat,
 atque passim celebrari cupit, licet eodem plane sit in-
 digna. Non ergo omnem scientiam atque γνῶσιν da-
 mnat aut fugere iubet, sed saltem ψευδάνυμον. Namque
 ceteroquin scientiam ceu adprime necessariam, tum
 christianiis quidem omnibus, tum maxime doctori-
 bus, ipse apostolus Paulus passim commendat, cele-
 bratque. Romanos hoc nomine laudat, quod refer-
 ti sint omnij cognitione (πεπληρωμένοι πάσης γνώσεως) vt
 alius alium commonefacere posfit: (*) & beneficio-
 rum, quibus Corinthios cumulauit Deus, magnitu-
 dinem in memoriam reuocans, Deo, quod omnibus
 rebus, oratione quoque omni & scientia, ἐν παντι λόγῳ
 καὶ πάσῃ γνώσει) ditari essent, gratias agit. (**). Epe-
 siis spiritum sapientiae & patefactionis adprecatur, vt
 (ἐν ἐπιγνώσει) in cognitione Dei proficerent; (***) & in-
 ter vota, quae pro Philippensibus suis nuncupat, haud
 vltimum omnino est, vt excellent magis magisque
 caritate, in omni cognitione & perspicentia. (ἐν ἐπι-
 γνώσει καὶ πάσῃ ἀσθήσει) (****) Se ipsum vero dum vel-
 ut in doctoris perfecti & consummati imaginem sifit,
 qui tolerantiae, patientiae, sobrietatis, castitatis, alia-
 rumque, virtutum exemplum praeiuerit aliis, vigili-
 is, ieiuniisque scientiam, etiam addit, (*****). Et quid
 opus

A 3

III (*) Rom. XV. 14. (**) I. Cor. I. 5. (***) Eph. I. 17. (****) Phil. I. 9.
 (*****). II. Cor. VI. 6.

opus est testimoniis, in re clara & perspicua, & de qua nemo dubitat? Episcopum instruens formansque, non modo ut sobrius, frugi, modestus, hospitalis, sed & ut *διδασκάλος* seu ad docendū aptus sit, requirit. (*) Docere autē alios qui possit, qui non ipse, quae doceat, didicerit, rerumque diuinarum rudis sit, atque ignarus. Collustratum nimirum coelesti luce a spiritu sancto esse oportet, qui lucem praeterre aliis, viamque monstrare cupit, ne caligine tenebrisque, quas praua, quam a parentibus hausimus, secum trahit indoles, obcoectus, & alios quos ducere cupit, seque ipsum det in praecipitia. Hoc vero ut cum omnibus quichristiani non vocantur modo, sed & sunt, doctoribus quodammodo commune est, ita hos multum reliquos scientia & cognitione antecellere necesse est, etiam ea, quae humana industria, praestantisque ingenii viribus, comparatur, si dignos se tam Augusto munere, nomineque, quod gerunt, praestare cupiunt. Veteres itaque, cordatissimi mortalium, cum ex virtutibus moribusque sanctis & innocentibus magis quam ex oratione aut scientia, doctores & episcopos metirentur, non tamen contemnebant scientiam, eaque ornatos cupiebant vel maxime, qui erudire alios velent. Immo & isti hoc sibi datum crediderunt, qui hominum relictis commerciis, solitarium vitae genus consectabantur. Horum namque licet haec praecipua cura erat, perdomare prauos affectus, virtisque indicere bellum, carnemque & corpus ieiuniis, duriorique, & aspero vitae genere, subigere, ut spiritui su-

um

* 1. Tim. III. 2.

um in illam constaret imperium; earum tamen omnino quoque coniungebant litterarum studia, quae alere pietatem, fouere virtutem, vitaeque & morum conseruare innocentiam apta erant. (*) In seculis autem saeculi labe plerorumque animis, & ruente in deteriora christiano orbe, remansit tamen qualiscunque pristini moris umbra, vt scientia & eruditione, saltem ea, quae qualicunque dogmatum placitorumque religioni christianae propriorum, notitia, absoluitur, instruetos Romani quoque Praefules illos, vellent, qui antistitum & episcoporum nomine, sacra curaturi, aliis praeficiebantur. (**)

Cum ergo non quamcunque, sed *ψευδοτήμον* saltem γνώσιν fugere, monente apostolo Timotheus debeat, quam ille significet intelligemus facile, si quae titulum nomenque verae scientiae promereatur, cognitio, consideremus. Nec nos ignorare hoc ipse apostolus finit, cum eam, quam omnes conseruari debent, doctrinam pietatis, seu *διδασκαλίαν κατ' ευσέβειαν* vocat, (*) & alibi *ἐπίγνωσιν ἀληθείας τῆς κατ' ευσέβειαν*. (**)
Quo ipso certis velut signis ac characteribus eam quae nomen, quo venit, tueri possit, scientiam, a falsa ista discernit; cum & *veritas illi constare*, simulque ad *vitae puritatem*, *pietatemque* comparata esse debeat. Fragmenta namque & errores adeo scientiae nomine non facile quis sibi obtrudi patieretur, vt communi omnes,

qui

(*) conf. Ioannes Mabillonius de *studiis monasticis*, part. I. cap. II. & III. (***) Prolixius hoc edisserit Claudius Espencus, *di-gressionum in priorem epist. ad Timoth. lib. III. c. IX.*

(*) I. Tim. VI, 3. (***) Tit. I, 1.

qui non desipiunt prorsus, ab iis consensu abhorreant, semperq; veritatis speciem induant, quae errantium mentes subeunt commenta. Nec alium quam infernalem genium agnoscunt in rebus diuinis errores auctorem atque parentem, cum a Deo, veritatis fonte, nihil nisi rectum verumque proficisci queat: Deus vero, cum hominum vnice, ista quam in diuinis litteris nobis impertiuit, veritate, consultum cupiat saluti, haec vero obtineri alio ordine rationeque non queat, quam purgato a prauis affectibus corde, eoque ad Numinis amorem cultumque composito, ecquis est, qui dubiter, tendere ad pietatem, salutarem istam, quam christiani profitentur, doctrinam? Apostoli exemplum secuti ecclesiae veteris doctores, veritate, quae ad pietatem comparata sit, γνώσιν illam circumscribunt, quae christianae demum disciplinae alumnos deceat. Quos inter CLEMENS ille ALEXANDRINVS eminent, qui in discernenda reela a praua scientia, omne studium omnemque collocavit laborem. Namque vt in compendium cuncta mittat (*) tria verae γνώσεως capita constituit, primo quidem, res nosse, deinde, efficere quod verbum seu ratio distauerit, & denique, quae occulta fuerant apud veritatem, prout Dei maiestati conuenit, tradere posse. Res autem nosse, id quidem est veritatem perspectam exploratamque habere, vt de Numine, rebusque di-

(*) *Stromatum lib. VII. p. m. 701.* Verba eius ita se habent: ἢ καὶ μοι καταφαίνεται τρία εἶναι τῆς γνωστικῆς δυνάμεως ἀποτελέσματα, τὸ γινώσκον τὰ πράγματα; δεύτερον τὸ ἐπιλέγειν ὅ τι ἀντὶ λόγου ὑπαγορεύῃ; καὶ τρίτον τὸ παραδίδόναι δύνασθαι θεοπρεπῶς, τὰ κατὰ τῆ ἀληθείας ἐπιμεκρυμμένα.

uinis omnibus pariter ac humanis, ita sentiamus, pro-
 ut diuinæ nos sentire iubent litteræ. Ex his enim so-
 lis (*) omnis illa veritatis haurienda cognitio, reliquis
 omnibus doctrinæ fontibus, quocumque etiam nomi-
 ne veniant, quantacumque sapientiæ inde deriuandæ
 specie hominibus adblandiantur, procul remotis, pro-
 culque faceffere iuffis. Ista vero nunc cognitio, scien-
 tiaque, ad virtutem pietatemque referenda, quæ pro-
 feffio aliter sibi non constat, quam si Numinis volunta-
 ti per filium in sacra scriptura patefactæ, obtempere-
 mus, moremque geramus, quam lubentiffime (**)
 Cuius obsequii, amoris, pietatisque, non alius ite-
 rum fructus esse potest, quam vt alios quoque ad
 tantæ felicitatis perducamus societatem, eosque iti-
 dem ad summam, quam mortalibus Deus destinauit,
 felicitatem, erudiamus.

Ea contra scientia, quæ perperam hoc nomine

B

su-

(*) Non diffente ipsomet Clemente, cuius ceteroquin hæc de
 re liberius dicta, ad hanc eandem normam reuocanda sunt.
 Dixerat loco cit. pag. 700. a filio discendum esse eam, quæ om-
 nia superat, causam, nempe patrem vniuersorum (τὸν ἄνω-
 γγελα τὸν ὄλαν). Et sane filius est, qui nos voluntatem patris
 condocuit *Ioan. I. 18.* Quem rursus ex prophetis atque scriptu-
 ra sacra cognosci, p. 702. Clemens asserit: *Dei autem esse filii-
 um, & eum esse seruatores & dominum, quem nos dicimus, ἀν-
 τιστοιχίαν τῆς θεῆς ἀποστολῆς, ἀπερὲ θεῶν, ἀποδείξασθαι, ἀποδείξασθαι
 prophetiæ: vt alia, quibus idem demonstrati posset, nunc ta-
 ceam. (**)* Eodem redeunt, quæ Clemens dicit: *Dei ergo cultus
 (θεοπροσκύνησις) est continua animæ cura ei, qui est prædicitus
 cognitio (τὸ γνωστὸν) & eius perpetua in Deo occupatio per
 ebaritatem, quæ nunquam intermittitur l. c. p. 700. Sed legi
 quoque sequentia inuentur,*

superbit, pro Iunone nubem, pro corpore umbram, pro veritate errorem atque figmentum amplectitur. Ut adeo omnes illi, quocunque nomine veniant, quacun- que aetate vixerint, qui a veritatis aberrauerunt tra- mite, aut ea cogitarunt vel docuerunt, quae verbo di- uino consentanea non sunt, hic intelligendi veniant. Nec isti modo, sed & reliqui, qui mente forte & cogi- tatione, assequuntur, quae in diuinis litteris tradita sunt, sed tamen ea, quae vtrunque comprehenderunt, non ad pietatem, morumque & vitae emendationem, sed ad ingenii ostentationem, aut foediores adhuc cu- piditates, quibus agitantur, vel fouendas, vel explen- das referunt. Quos omnes etsi apostolus hoc effato feriat, & ad meliorem reuocet mentem, nullum tamen est dubium, quin specialiori ratione quosdam desi- gnet, qui ea aetate hoc morbo laborarunt, eoque in- ficere alios potuerunt, quos ut fugeret & euitaret, mo- nere Timotheum suum, necesse habuit. Nec de- sunt, qui ipsos Gnosticos velut atro quodam lapillo no- taricondentunt, (*) suffragante quidem ipsa voce, a qua

(*) Faciunt hoc Chrysostomus, sed trepide, Camerarius, Anto- nius Fayus, Hugo Grotius, Henricus Hammondus, laudati Iacobo Thomasio in *schediafmate historico de definitione philoso- phiae, qua dicitur φῶσις τῶν ὄντων*, &c. §. XXXII, p. m. 19. seqq. Cum primis hoc magno conatu agit Henricus Hammondus, non tantum in *dissertatione prooemiali, praemissa dissertationibus qua- tuor de iure Episcopatus*, iā a Iacobo Thomasio, l. c. aliisq; hoc nomi- ne commemorata, sed et in annotationibus in N. T. quas cum eius pa- raphrasi, ex Anglicana lingua in latinā transtulit & an. MDC. xcviii. Amstelodami edidit, Ioannes Cléricus. Mentem suam ita ex- plicat Hammondus, ut dubium non sit, eum generatim Gno- sticorum vocem pro Iohanni Simoniana profapia sumere. *In du- bium*

qua nomen sortitum est id hominum genus. Foedi errores, nec melior vita, sub splendido γνῶσις nomine in Genam prodeuntes, dignos istos reddebant, qui a quouis castigarentur, immo indignos isto, quote efferebant nomine, ut iure meritoque ψευδώνυμοι illorum, quam iactitabant, scientia, dici potuerit. Dogmata enim illorum fabulosissimis, ut Hipponensium praeful, AVGVSTINVS (*) loquitur, plena figmentis, veritatem in scholis horū hominū, nullam inuenisse sedem, demonstrabant luculenter: nec pietatis vllam habuisse istos rationem, scortationes, stupra, incestus & cuncta impuritatū genera, a grauissimis illis exprobatā auctoribus, satis superque ostendebant. Accedebat illa ἀπίστου boni malique Dei (**) a gentilium philoso-

B 2

phis

bium; inquit, in adnot. ad I. Tim. VI, 20. reuocari nequit, vtrum falso dicta cognitio, respiciat ad haeretica Gnosticorum dogmata, quod & alibi multis ostendimus. vid. notat. ad II. Peer. I. 5. Constat enim primum eorum conditorem fuisse Simonem Magnum, ex Irenaeo & aliis veterum. Quod an satis consideraerint, qui haecenus contra Hammondum disputarunt, dubito. Ioannes Clericus in idem in adnot. ad h. l. refellit sententiam Hammondī, utpote incertam, cum nondum euictum sit, extitisse ea aetate quibus Gnosticorum nomen proprium fuerit. Existimat itaque Gnosticos Apostolicorum tempore fuisse Iudaeos aut natalibus aut regione, qui eo, quod versarentur inter Graecos, multa ex illorum philosophia, admiscuerant Iudaicae theologiae, atque ex illa hybrida doctrina scripturam & religionem interpretabatur. Clarius deinde mentem explicat, ψευδώνυμοι γνῶσις nomine mysticas & allegoricas scripturae interpretationes, ab apostolo designari, innuens. Sed hoc aequē incertum est ac prius. Locus autem Barnabae, quem assert, nihil ad rem facit. (*) de haeresibus cap. VI. (**) Augustinus l. c.

phis accepta, & vel ipso verbo hic significata ab apostolo. Sed temporum obstant impeditae rationes; & non satis constans sibi consentiensque veterum de Gnosticorum, qua placita, qua nomen, origine, sententia, quo minus statim id admittamus, quod illi asserunt, vetat. (*) Quod cum animaduerrerent alii,

(*) Nimirum non vna est de Gnosticorum origine sententia. Namque a Simone eos derivat Epiphanius, *haeref. XXI.* a Menandro Irenaeus *lib. III. cap. LX.* Augustinus, nonnullos eos a Nicolaitis, alios a Carpocrate accessere, auctor est, *de haeref. cap. VI.* Alii aliter opinantur. Possunt tamen istae quodammodo inter se conciliari sententiae, si obseruemus, Gnosticorum nomine nonnullos generatim vti, pro omnibus haereticis, qui ex schola Simonis magi, eiusque discipulorum prodierunt, vt dicitur Theodoretus facit *hom. XVIII. in I. Tim. VI. opp. f. 531.* obseruante etiam Iacobo Thomasio *l. c. s. XXX. lit. X.* nonnullos certam, sectam, vt Nicolaitas, Basilidianos, Carpocratianos, Valentinianos, & reliquos hoc nomine designare. Rurfus cum quidam, nullos alios Gnosticos, praeter eos, qui a sectae conditore nomen sortiti sunt, admittant, alii distinctam a Nicolaitis, Basilidianis, ceterisque omnibus & peculiarem sectam constituunt, quae hoc sibi nomen vindicet. Qua in sententia Augustinus, Epiphanius & alii versantur. Iam si Gnosticorum nomen pro tota Simoniana familia, aut eiusmodi secta, quae Apostolorum tempora attingit, capiatur, temporum conuenient rationes. Supererit dubium, an Gnosticorum adpellatio, iam eo tempore vsitata fuerit. Potuerunt enim esse, qui eadem docerent, quae Gnosticis tribuuntur, licet nomen nondum ortum esset. Et potuit quoque *γνώστους* nomen usurpare apostolus, falsam cognitionem designaturus, licet certe illud non haereret sectae. Sunt qui in Barnabae epistola, quam post alios Stephanus le Moyne, & Ioannes Baptista Cotelerius, ille in *variis sacris*, hic in *scriptis patrum*, qui temporibus Apostolicis floruerunt, opera & studio Ioannis Clerici

lii, Nicolaitas suos obtrudere conati sunt, (*) quorum cum & alibi scriptura sacra notet flagitia, vt apostolorum, saltem Ioannis, iam eos extitisse aetate, dubio careat, haud vero absimile putant, damnari & a Paulo illorum *ψευδάνυμον γνώσω*. Veritatis vtrique pietatisque expertes fuere impurissimi homines: indeque vtroque nomine, quam prae se tulerunt, cognitio, quemadmodū & stultissimi improbissimiq; homines sapientes sibi videntur, *ψευδάνυμοι*, iure pronuntiari potuit. Eos nec ab idolothytis, nec a fornicatione abhorruisse, ex ipsa scriptura sacra haud obscure colligas: huic tamen impietati grauiissimos eos addidisse errores, veteribus di-

B 3

ci anno M D CC recusis, ediderunt, vestigia Gnosticorum se offendisse, arbitrantur. Totus sane in eo, vt varia huius epistolae loca ad Gnosticos trahat, est Hammondus, cui ad stipulatur Stephanus le Moyne in *Not. ad varia sacra p. 600*. Sed posse, quae Barnabas de *γνώσει* dicit, ita capi, vt ad Gnosticos respectu credendus non sit, iam aliis recte obseruatum est. (*) Ita Theophylactus *comment. ad b. l.* hoc de iis Gnosticis, qui a Nicolao originem trahunt, interpretatur. Nec procul hinc abit Christophorus Christophori Sandius in *Nucleo Histor. Eccles. p. m. 60*. vbi addit, Gnosticorum nomen omnibus olim christianis fuisse commune, idque cum sibi etiam vindicauerint haeretici, eo etiam a patribus non nimis nominum curiosis, illos fuisse insignitos. Sed rectiora aliunde constant. Ignatius in *epistola ad Trahianos Tom. II. editionis Cotelerii p. m. 69*. Nicolaitas *ψευδάνυμοι* vocat: *Φύσις*, inquit, *καὶ ἀναστάσις Νικολαίτης, τὸ ψευδάνυμος* &c. sed alio sensu. In veteri namque versione *p. m. 128*. additum: *Non enim talis fuit apostolorum minister Nicolaus. Quod ipso edocemur, eos non diacono illo, cuius in scriptura sacra celebratur nomen, sed ab alio quodam Nicolao, scilicet conditore, nomen sortitos fuisse.*

diserte id asserentibus, facile crediderim. Fauet enim sibi libido & improbitas, & ingenio pollet, ad quidlibet comminiscendam, vt honestatis sibi induat speciem, & semel cum sibi indulgere incipit homo, non facile vbi consistat, reperit, nec tam quid a ratione alienum est, quod non admittat, modo hoc sibi, rebusque suis conueniens arbitretur. Et haec quidem omnia licet ita se habeant, speciatim tamen ad eos verba apostoli pertinere, nondum persuadent. Nec enim causa praesto est, quae euincat, ad eos praecipua quadam ratione hoc effatum apostoli referendum, cum & alii eo tempore fuerint, qui & errorum stultitia, & vitae foeditate, turpitudineque morum certare potuerint cum Nicolaitis. Non multum profecto referre, puto, si vel maxime, quos omnino designet vir diuinus, ignoremus, modo id annitatur, omnique elaboremus opera, ne similes iis simus, quos designat. Generatim ad Simonis asseclas, licet nominibus forte & placitis quibusdam diuersos, haec referre verba, nihil prohibet. Non enim tam homo fraudulentus errores quosdam, quam errorum monstra inuexit, improbitatis simul omnis summus magister & artifex: dignusque qui ἀνθρώπων ἀμαρτίας καὶ ὁδοῦ ἀπωλείας audiat, (*) licet alium, Simonianas quondam artes, cum orbis vniuersi stupore, in scenam reuocaturum, aposto-

(*) II. Thef. II. 3. seqq. vbi Hugo Grotius quidem Caium Caligulam Imperatorem, Henricus Hammondus autem, Simonem magum, iurelligit. At vt Grotium Abrahamus Calouius, ita Hammondam, castigauit, Ioannes Clericus, uterque ad b. I. huius tamen, Simonem Giorae filium hic designari, non melior est sententia.

stolus hoc nomine innuat. Nihil intactum in sacra,
 qua ad salutem homines erudiantur, doctrina, reliquit
 profana mens, quod non, si fide antiquorum standum
 scriptorum, pollueret & foede conspurcaret. Semet-
 ipsum enim pro Dei filio venditavit, qui ut filius adpa-
 ruerit in Iudaea, in Samaria ut pater descenderit, in a-
 liis autem gentibus spiritus sancti nomine tituloque
 venerit. De Helena autem sua seu Selene, matre om-
 nium, & ex qua angelosque archangelosque genuerit,
 quid non commentus est, impostor turpissimus?
 Ab angelis vero mundum creatum docuit, ut huius
 quoque facti gloria Deo eriperetur: quemadmodum
 & nativitatem mortemque Christi eum negare oportebat,
 ut se in eius locum substitueret. Namque qui creati
 mundi gloriam Deo patri denegabat, redempti quoque
 hominum generis laudem eripere filio, sibi que as-
 ferere, non poterat sibi ducere religioni. Iam ut re-
 liqua sacri aedificii, quo vera religio continetur, fun-
 damenta concureret, everteret, labefactaret, & im-
 puritati quoque omni & libidini habenas laxaret, mor-
 tuos resurgere inficiatus est, honestique & inhonesti su-
 blato discrimine, omnes eos, qui in ipsi eiusque Helenam
 spem suam fiduciamque collocaverint, facultate quae-
 cunque placuerint, agendi, praedictosque, liberosque a
 legis cuiuscunque imperio, pronunciauit: nec ido-
 lolatriam modo in licitis posuit, si forte mortis pericu-
 lum immineat, verum etiam promiscuum feminarum
 usum, omniumque scelerum ac flagitiorum licentiam,
 suis concessit. Quae & reliqua, uti ex THEODORETO, (*)

inca...
 (*) lib. 1. haeret. fab. cap. 1.

EPIPHANIO, (*) AVGVSTINO, (**) TERTULLIANO (***)
 aliisque constant: ita sequentibus quoque novarum
 haeresiu inuentoribus; fundam velut amplissimū fer-
 tilissimumque praebuerunt, ex quo noua in dies com-
 menta, reuera eadem, aut specie, forma, nominibus,
 diuersa, producerent disseminarentq;: Vt adeo Simon
 hicce aliis quidem αἰρέσεως ἀρχηγός, (****) aliis πᾶσης
 αἰρέσεως ὑποστῆς, (****) IRENAEO (*****) autem, fons &
 radix haereticorum, iure meritoque audiat.

Cuncta vero eo comparata sunt, vt ψευδώνυμον ho-
 minis γνώσιν satis arguant. Scientiam namq; seu γνώσιν o-
 mnino sibi tribuebat homo ambitione turgidus & vel-
 ut lymphatus, eiusque vana specie ita imponebat aliis,
 vt non tantum plurimos adipisceretur sectatores, sed
 hi ipsi cum γνώσεως opinione, nomen quoque ipsum
 Gnosticorum, proprium sibi facerent. Nihil tamen
 aequè ad Simonis scholam velut digitum indentere a-
 postolum, euincit, ac ἀντιθέσει illae ψευδώνυμης γνώσεως ἀ-
 βέλητοι κεινοφώναι, quarum hic meminit. Nec enim mihi
 dubium videtur, quin mali istius bonique principii op-
 positionem, quae Simonianae doctrinae haud vltimam
 partem faciebat, hic redarguar. Hanc enim Simon sen-
 tentiam a Zoroastre, Persarum philosopho, vt ferunt,
 (*****) inuentam, a reliquis gentilium subinde phi-
 loso-

(*) haeresi XXI. (**) de haeresibus cap. I. (***) praescript. adu. haeres. p. m.
 178. (****) Eusebius H. Edit. I. c. XIII. (*****) Cyrillus Hierololy-
 mitanus catech. VI. (*****) lib. I. c. XIX. (*****) Ita quidam ple-
 riq; ex viris doctis, harumq; rerum peritis, sentiant. At Thomas
 Hyde, vir doctissimus, hanc fuisse veterū Persarum mentem, quae
 vulgo illis tribuitur, negat. Eos namque unicuique tantum boni
 partem

Iosophis adprobatam, fouendis alendisque mortalium
 vitis, peropportunam, arripuit, & non modo ad quos-
 dam Gnosticorum, sed & ad Marcionitas, ac Manichae-
 os propagauit, atque transmisit. Non nego, pugna-
 se & inter se Gnosticos quandoque, ac in diuersas abii-
 se sententias, quas illorum *αἰθιέρεις* hic notari, non
 nulli

C

principium, aeternum, Deum videlicet, ipsorum lingua *Yezad*
 seu *Izad*, itemque *Yezdan*, immo alionomine *Ormuzd*, vn-
 de Graecorum *ἀγομάσθης*, admisisse. Posuisse equidem eos &
 aliud mali principium, aut creatum, *Abariman*, seu *Abreman*,
 vnde Graecorum *Ἀβρεμάνιος*, adpellatum. Addit, aliquando
 Dei nomine, & principium quoddam boni creatum apud eos
 venire, cui principium mali creatum opponatur, sed vt ab vero-
 que principium boni increatum, atque supremum, discernatur.
 Nec tamen diffitetur, fuisse quosdam ex Indo-Perfis, qui prin-
 cipium mali, seu diabolicum a se ipso processisse h. e. aeternum
 fuisse, & malos angelos sibi creasse, asseruerint. *Sed*, inquit,
haereticus est haec opinio, eaque ignorantium quorundam homi-
num, qui peculiariter vocantur Thanauia h. e. dualistae, seu do-
mini duorum, scilicet assertores seu auctores duorum principio-
rum &c. de religione Persarum cap. IX. add. cap. XXI. Ego sa-
cile crediderim, Mosaicam istam veramque patriarcharum do-
ctrinam, de angelis bonis ac malis, huic Persarum errori
occasionem praebuisse, quem siue omnes, siue quidam admi-
serint, nobis perinde est. Zoroastri equidem, aliisque magis, haec
de duplici principio aeterno, sententia, vulgo a Graecis tri-
buitur; quibus forte minus, quam domesticis scriptoribus, cre-
dendum, contendunt, qui veteres Persas excusant. Praeter
Plutarchum libro de Iside & Osiride, Diogenem Laertium, a-
*liosque, legi hac de re potest Thomas Stanleius *Hist. philos. ori-**
ent. lib. II. cap. VI. A Perfis istis dualistis ad alias gentes eadem
opinio fluxit, immo & ad Graecos penetravit, quorum prae-
stantissimos hoc errore infectos fuisse philosophos, constat,
 quera

nulli contendunt. (*) Nec oppositos verae doctrinae
 hos errores, ἀντιθέσεων nomine venire posse, abnuo. (**)
 Vtrumque autem, vt cum reliquis haereticis commu-
 ne Simonianis fuit, ita proprium aliquod & peculiare,
 quo velut caractere, quos deuitare Timotheus debe-
 bat, significaret, innuit hic, nisi me omnia fallunt,
 gentium doctor. Quid vero aliud, quam istud, quo
 christiano pariter nomine, ac sapientiae opinione, su-
 perbiens, tantoque cauenda diligentius, Simoniana
 cohors, a reliquis, eiusdem quidem commaris, discer-
 nebatur omnibus? Prorsus etiam quadrant βέηλοι κει-
 νοφωνίας. Vocabulis enim mirificis, barbarisque, ac pe-
 regrinis, Simoniana, vt EPIPHANIVS auctor est (***) re-
 sonabat schola, idq; magorum more, (****) ne magi-
 stri dedicerent disciplinam, quibus, vocabulis ad lu-
 bitum fidis, aut ad metum terroremque aliis incutien-
 dum excogitatis, nescio quam tribuere vim, solenne
 fuit. Erant tamen profecto κεινοφωνίας, inanes voces,
 vi omni ac efficacia destitutae, immo erant βέηλοι,
 cum summa, vt patet, impietate coniunctae. Nec er-

rat,

quem deinceps resuscitarunt Manichaei. Vt adeo mirum non
 sit, & Simonem Magum sententiam per orientem tam late dis-
 seminatum, assumisse.

(*) Hugo Grotius ad I. Tim. VI, 20. & I. 4. (**) Ita Gerhardus,
 Estius, alique censent. conf. Abrahamus Calouius ad b. l.

(***) Immo haud obscure haec verba apostoli ad Gnosticos, qui
 talia a Simone suo acceperant, trahit sub initium haeres. XXVI.
 Sunt autem plurimi, qui Simonianorum κεινοφωνίας hic atro no-
 tari lapillo contendunt. vid. Claudius Espencacus ad b. l. 301. 302.

(****) Iuxta illud in oraculis Zoroastris: δόματα βάρβαρα μη:
 ποί' άλλόωσι, ἐσι γὰρ δνόματα παρήνάσις θεόσδοτα, δύνα.

rat, si quis *νενοφωσίας* dixerit, (*) cum & nouitas ista profanarum magicarumque vocum, menti sententiae-que apostoli egregie conueniat. Ita vero omnino est, fuerunt omni tempore, eruntque semper, quamdiu homines erunt, quibus *ψευδώνυμον*, merito exprobres *γνώσιν*. Et quemadmodum HIERONYMUS, dum se dolere, ait, (**) vicē illorum, qui falsi nominis scientia supplantantur, tum reliquos, quos vocat ecclesiae hostes haereticosque, tum eos maxime, quibuscum eo tempore ipsi conflictandum erat, Heluidium, Iouinianum, ceteros, intelligit: ita nullum tam sterile exititit seculum, quod non *ψευδώνυμος* huius *γνώσσεως* exempla dederit, quamplurima. Ecclesiae hoc testantur annales, & haereticorum tot nomina, vt vel integri iis capiendis vix sufficiant libri. Ipso iam apostolorum, vt diximus, aeuo, Simoniana ecclesiam afflixit pestis. Hanc secundo seculo Gnosticorum excepit turba. Tertio, Nouatianorum rigor, & quarto furor Arrianorum ecclesiam vexauit. Hinc securus est cum Eutyche Nestorius, vterque cum sectatoribus suis, quinto sextoque seculo orbi christiano grauis. Monothelitae ex Eutyichianis prognati, proruperunt seculo septimo,

C 2

cuncta-

μιν ἐν τελείᾳς ἀρετῶν ἔχοντα. Nomina barbara nunquam mutaueris: sunt enim nomina apud singulos a Deo data, vim in sacris arcanam habentia. vid. oracula Zoroastris, Stanleii historiae philof. orient. addita libr. IV. p. m. 399. (*) Vulgatus interpres, profanas vocum nouitates vertens, *νενοφωσίας* legisse videtur, cui & nonnulli ex veteribus ad stipulantur: ast graeci codices constanter *νενοφωσίας* legunt: atque ita legisse ac exposuisse Theophylactum, atque Oecumenium, constat.

(**) *dialog. aduersus Pelagium T. III. opp. fol. 118.* add. B. Iacobus Thomasius l. c. p. 22.

cunctaq; turbant misere, quo tempore & nouus impostor alterque Simon, Muhammed ille, in humani generis perniciem lucem vidit. Mox grauius malum orbi incubait, ortumque media in ecclesia illud tenebrarum & superstitionis regnum est, quod suos vndique diffudit limites, vt pauca lucis & veritatis hinc inde apparent vestigia: mutataque ita rerum omnium facies est, vt haeresis esset, si quis verita ē profiteretur, nec sine impietatis suspicione, mortalibus liceret esse piis. Nihil ad Simonianum scelus deerat, siue mores spectes, siue doctrinam. Nec semel Simonianae artes Romanis praesulibus exprobratae, quarum quo acrius a se remouere conabantur suspensionem, (*) eo clara aliis, earum se conuicendi, suppeditabant argumenta. Speciem & fulcimenrum praebebat, nescio quod ex male intellectis philosophorum scriptis, & diuinis litteris, ad impurum sensum deprauatis, conflatum chaos, subtilissimisque nugis idem refertum, & si quid aliud *ψευδονόμος γνῶσεως* nomine tituloque dignissimum. Nec sophistarum cauillandi deerant artes, quas honesto dialectices nomine tegebant, tantam huic turpissimo vsu conciliantes inuidiam, vt nonnulli, recta a prauis discernere parum apti, hanc ipsam artem, *ἀντιθέσεων* nomine indicari ab apostolo, sibi aliisque persuasum cuperent. Namque *βεβήλας νεοφωσίας* affatim in tanta doctrinae sententiarumque adfuisse corruptione, ecquis est, qui dubiret? (***) aut quis est, qui tam

hospiti.
 (*) vid. Ioannis Launoii *veneranda ecclesiae Romanae circa Simoniam traditio*. Prodiit Parisiis anno MDCLXXV. in 8 (***) *νεοφωσίας* & *νεοφωσίας* ab apostolo notatas, huc trahit ipse Rolandus Matheus *lib. II, ep. LXV, p. m. 477.*

hospitem ex historia retulit animum, ut hoc ignoret?
 Et utinam nostram hoc non premeret malum ecclesi-
 am, nec iustissimas cum apostolo haberemus admo-
 nendi quosuis, praesertim eos, qui nostrae se commit-
 tunt disciplinae iuvenes, ut *βεβήλας νεοφωτίαις καὶ ἀντιθέ-*
σεις τῆς ψευθανόμοις γνώσεως fugerent ac evitarent, causas?
 Ne quid enim de illis dicam, qui spreta a maioribus
 nostris sapienti consilio atque reiecta, ita in usum iam-
 pridem reuocare allaborarunt, ut a superuacuis neces-
 saria, profutura ab inutilibus ne utiquam discernent,
 nec eam quam debebant in re tanti momenti, adhibe-
 rent, circumspeditionem: quanta, quaeso, quotidie in-
 aniam opinionum, commentorum, atque errorum,
 ubique efflorescit seges? quanta ingenii humani in ex-
 cogitandis fingendisque, quibus causae suae inserui-
 ant, quibus cupiditates suas improbas, impuras, tegant,
 excusent, pallient, promptitudo conspicitur, quanta
 foecunditas? *ἰσοβραχυθῆναι βραχυθῆναι*

Tam late *ψευθανόμοις γνώσεως* regnum patet, ut non
 modo errorum pravorumque dogmatum architecti,
 inuentores, ac propugnatores hanc apostoli repre-
 hensionem incurrant: sed illi quoque, qui recta equi-
 dem atque vera utcumque docent, ad pravas tamen po-
 tius cupiditates, quam ad pietatem, bonosque, & ho-
 mine christiano dignos mores, cuncta referunt. Sunt,
 qui non certam haereticorum gentem, sed generatim
 philosophos & eruditos quosuis norari ab apostolo, au-
 tumant, (*) quod iam tum plerique litteratorum, qui
 C 3

(*) vid. Grotius in *I. Tim. VI. 20.* sed addatur Calovius ad eun-
 dem locum.

christianae religioni nomen dederant, salutaris coelestisque doctrinae simplicitatem fastidientes, vt ad sapientiae humanae ac eruditionis formam eam componerent, instruerentque, sua apostolorum scitis admiscere non dubitarunt placita. Ex quo errorum deinceps & contentionum amplissima seges. Quibus licet, iustis suffultus, suffragari nequeam, causis, respiciam tamen constat inter omnes, nihil aut dici aut cogitari perniciosius posse, quam si aut ad eruditionis sapientiaeque laudem consequendam, aut ad alias quocumque demum nomine veniant cupiditates, comparatum sit veritatis, praesertim diuinae, quam theologiam hodie nuncupamus, studium. Quancumque enim ista sit siue humanarum, siue diuinarum rerum, scientia, quantumuis splendida, accurata, exquisita, est tamen *ψευδάνυμος γνώσις*, nisi eo quo debebat, tendat, atque hunc referre apta sit fructum. Displicuere ipsis gentilibus, qui aliquod virtutis ac doctrinae, scientiae ac sapientiae, diuortium facerent, eamque demum veram & antiquam illam sapientiam iudicarunt, quae nihil aliud, quam facienda atque vitanda, praeciperet.

(*) Quanto ergo magis christianos in ea versari dederet opinione, dignam esse scientiae nomine eam doctrinam, quae cum sacrae sapientiae nomen titulumque praeferat, non tamen ad emendandos corrigendosque mores, ad vitae sanctitatem, pietatemque, vnice est comparata. Neque enim christiana aliud

quid,
 (*) Seneca Epist. XCVI. Antiqua sapientia nihil aliud, quam facienda ac vitanda praecipit, & tunc longe meliores erant viri &c.

quid, quam λόγος ἐυσεβείας, vt recte veteres adpellarunt; (*) est religio: cum ipse ideo humana indutus carne adparuerit inter mortales Christus seruator, vt expiatis criminibus nostris, ad frugalitatem, castitatemque & omnem puritatem, pariter ac pietatem, iustitiamque, mundanis quidem procul faceffere iuffis cupiditatibus, nos erudiret. (**) Nec mirandum, quamdiu praua haec mortalium infidet mentibus opinio, etiam eam, quae vitae parum inferuit, nec ad veram felicitatē quidquam prodest, doctrinam, scientiae sapientiaeque tamen, immo si quod nobilius est, nomen, in diuinis etiam sacrisque tueri posse, (***) dari multos, qui vana eruditionis ac scientiae opinione agantur intransuorsum, quoiddieque audiri multorum querelas, nec saepius, nec turpius peccari, quam ab iis, qui virtutis praeire aliis exemplum debebant. Qui quidem miserimi longe sunt omnium, cum & sibi pernici-

(*) videatur Pfellus in *Oracula Chaldaica* p. 94. (**) Tit. II. 12. (***) Longe aliter Lactantius, quam vulgo plerique hac de re sentit, dum *sapientia*, inquit, *nisi in aliquo actu fuerit, quo vim suam exerceat, inania & falsa est.* Quod tum de ciuili, tum de diuina maxime sapientia, seu de theologia, longe est verissimum. Prolixius hoc edisserit de falsa sapientia *cap. XVI.* Suffragatur Bernhardus, cuius insignis hac de re extat locus *hom. XXV. in cantic.* vbi inter alia ait: *aliud est nosse Deum, & aliud timere: nec cognitio* (nuda scilicet, quae nihil aliud, quam ψευδώνυμος γνώσις est) *sapientem* (verequescientem) *sed timor facit.* *Tunc sapientem dixeris, quem sua sapientia inflat? Quis illos sapientes, nisi insipientissimus dicat, qui cum cognouissent Deum, non tanquam Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt? ego magis cum apostolo sentio, qui inspiens cor eorum manifeste pronuntiat, &c.*

niciem suis moribus afferant, & aliis, quos in errorem pariter inducunt, grauissime noceant, quo nihil tristius, nihil funestius homini accidere posse, pronunciant sententiam seruatore nostro, non ignoramus.

Nec ea quidem, quam designamus, *ψευδώνυμος γνώσις* species, quae veritate ac scientia ad vana, ludicra, improba abutitur, de moribus pietateque parum sollicita, intrequens hodie est, vt sacrae doctrinae veris interpretibus de ea parum cogitandum sit. Errores pro lubitu cuncta fingentium, & profana ista, veritate cognitioneque non recte vtentium pestis, dum totum fere occuparunt orbem, dubia velut inter se certant palma, dubiosque nos atque incertos relinquunt, vnde maior in orbe christiano strages? Nec vlla litterarum, humanarum aut diuinarum pars est, quam non hac ratione contamine, polluatque infernalis genius, vt illis, qui tanto studio eis operantur, vix animaduertentibus, in *ψευδώνυμον* degenerent *γνώσιιν*. Quam paucienim sunt, qui litteris doctrinaque animum imbuentes, pietatis vbique christianae, sibi rationem praecipue habendam putent? Quam multi contra suos variis studiorum generibus, profecto minime vituperandis, laudandis potius maximopere, ita irretiri ac implicari patiuntur animos, vt de vita ad Christi seruatoris exemplum componenda, nulla eos subeat cogitatio? Quod cum intelligerent alii, & tantum illorum numerum, qui doctos se ac sapientes vocant, hinc inde agi ferrique & in praecipitia rapi viderent, causam mali in litteris & scientia, non hominum stultitia quaerentes, in eam ingressi sunt sententiam, damnanda pariter reiciendaque litterum studia esse, nec consistere

fistere cum eruditione pietatem posse. (*) Quae quidem iam antiquis ecclesiae doctoribus (**) improbata sententia, nescio, an horum, qui eam defendunt magis imputanda simplicitati, quam imprudentiae illorum, qui profana mente litterarum sacra contrectantes, & sibi ipsis perniciem, & bonis artibus contemptum attrahunt.

Ego vero haec omnia accuratius mecum expendens, hoc mihi, dum demandatum clementissime a SERENISSIMIS academiae huius NVTRITIVIS munus subeo, praecipue negotii datum facile intelligo, ut recta, quam diuinae monstrant litterae, via incedam, nec vlla me ab illa ratione dimoueri patiar. Semper itaque animo meo obuersabitur vox sanctissi-

D ma

(*) Faerunt multi, qui aperte hoc professi sunt: nonnullis tamen perperam haec sententia imputatur. Inter recentissimos Gallus quidam est, Carrel, cuius hac de re liber Lugduni anno MDCC prodiit, titulum gerens: *La science ecclesiastique suffisante a elle meme, sans le secours des sciences profanes*. Id quippe agit, ut non tantum philosophiam, litterasque, quas humaniores vocant non necessarias ac superfluas theologis, sed noxias insuper iudicet. Ad Tertullianum autem aliosque ecclesiae patres, humanarum rerum scientiam ac philosophiam damnantes, dum prouocat, parum pensi habet, haereticos, hac *ψευδαίμωτος* specie deceptos, aliosque decipientes, eos ferire. Sed ille iam aliorum expertus est censuras, (***) Origeni *lib. I. contra Celsum*. Lactantio *diuinarum Institut. lib. V. cap. I.* Augustino *de doctrina christiana lib. IV. cap. II* addatur & eiusdem *libri cap. VII. XIV. XX. XXI.* aliisque. Iungatur Kortholtus in *Pagano obiectarore lib. I. cap. XI.* ubi obiectam olim christianis stupidam ruditatem, diluit.

ma Pauli, τὴν παρακατάθεσιν seruare & custodire, quo maximo fieri potest studio, iubentis. Idque eo magis, quo facilius, quo grauius aberratur, quam primum vel leuissimo flexu, ab hoc diuini verbi tramite disceditur. Hac contra lucerna instructus, nullos errorum, quantumuis sinuosos anfractus, nullas quantumuis densas, ac infernales, metuo tenebras: hoc clypeo munitus, certissimā contra quosuis veritatis ac pietatis hostes, mihi polliceor victoriam. Et ita facile charybdin euitare licet, ne tamen in scyllam incidamus: si cognitioni, rite vt decet, operemur, scientiæque iustum statuamus pretium, simul tamen caueamus, ne in ψευδάνυμον degeneret γνώσιν, aut pro veritate arripiendo commenta vana atque erronea, aut in superbiae impietatisque conuertendo instrumentum, quod ad pietatis virtutisque regnum promouendum, diuinitus nobis est concessum. Qua quidem ratione vota SERENISSIMORVM ACADEMIAE huius NVTRITORVM, quorum propensam erga me voluntatem clementiamque singularem, grata, vt decet, mente, & submisso animi cultu merito veneror, me non frustraturum confido. Horum quippe huc tendere curas, huc spectare vigilias, scio, vt saluari illa & genuina ecclesiae nostrae doctrina, ex purissimis diuinarum litterarum fontibus, vnice hausta, pro qua illorum maiores tantos exantlauere labores, tot subiere calamitates, hoc bonae mentis domicilium semper perfonet, vtque iuuenes ea imbuantur, & ad pietatem, certissimum, verae doctrinae, modo vt decet, eam

eam admittant, fructum, simul erudiantur. Ita
 namque per eos haec παρακαταθήκη ad alios in longe
 ventura propagari potest secula, atque conseruari,
 vt maximum pariter ad ecclesiam vniuersam ac rem-
 publicam, singulos denique, qui suae rite consulere
 saluti cupiunt, redundet emolumentum. Quare vt
 statim in primo suscipiendi muneris limine, quae ra-
 tio sit euitandae *ψευδώνυμης γνώσεως*, quam paucis delinea-
 uimus, & diuinae huius παρακαταθήκης conseruandae,
 constet, oratione, more consueto praelectionibus a-
 cademicis die hora praemittenda de NE-
 CESSARIO PIETATIS ET VERITATIS NEXV exponam:
 Cui vt PRORECTOR ACADEMIAE MAGNIFICVS, IL-
 LVSTRISSIMI COMITES, VENERANDI ACADEMIAE
 PATRES, OMNES LITTERARVM FAVTORES AC CVL-
 TORES, A CADAEMIAEQVE CIVES LECTISSIMI FLO-
 RENTISSIMIQVE, intersint, meque de re maximi
 momenti, incompta ea quidem ac ornatu omni de-
 stituta, necessaria tamen, & nostris temporibus ac-
 commodata oratione dicentem, beneuole audi-
 ant, ea qua decet, omnes ac singulos ob-
 seruantia ac humanitate rogo,
 obsecro, inuito.,

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in several lines and appears to be a formal document or letter.

IO. FRANCISCI BVDDEI
SS. THEOL. D, ET P. P.
ORATIO
DE
VERITATIS ET PIETATIS
NEXV NECESSARIO.

QVA
MVNVS DOCENDI THEOLOGIAM
IN ACADEMIA IENENSI
DIE XXV. APRILIS MDCCV.
RITE EST AVSPICATVS.

Anno 1705.

IO. FRANCISCI BADDRI
S. THEOL. B. L. P. R.
ORATIO

DE
VERITATIS ET PIETATIS
IN X. V. NECESSARIO

ORATIO
MAGISTRI JOHANNIS THEOLOGIAM
IN ACADEMIA LIPSIENSIS
DIE XXV. JUNII MDCCCLXXV.
PUBLICE AUCTORITATE

Anno 1705

Q. D. B. V.

CVm immortali mente praeditum hominem vellet, praepotens & benignissimum Numen, & voluntatem ei indidit, qua profutura adpeteret, nocitura fugeret ac averfaretur, & intellectu eum instruxit, qui lucem praeferreret, monstraretque viam, & a pravis discernere bona condoceret. Maximis autem calamitatibus immerfo hominum genere, si qui forte inde eluctati sunt, ut aliis quoque se praecire exemplum posse putarent, id maxime dedere operam, ut pulsis quae intellectum circumsepiunt tenebris, flecterent ad meliora mentem, profligatisque vitiis ad eam felicitatem ducerent, quam navibus, ut ille ait, omnes petunt atque quadrigis. Magna itaque extitit illorum turba, qui erudire intellectum ad veri falsique discrimen adgrederentur; qui cum non vnam omnes inirent viam, nonnulli etiam ad augendos, quam imminuendos errores, aptiores se re ipsa ostenderent, in eo tamen plerique a recto aberrare tramite, abreptique in devia sunt, quod in via ad felicitatem, ipsam se inuenisse felicitatem arbitrarentur. Pulchrū & magnificū, diuinarum humanarumque rerum cognitione imbutum esse: ea vero si quis non ad eas, quae omnes circumstant, calamitates, curasque depellendas vtatur, is quorsum tanta bona comparata sint, mortalibusque a Deo concessa, nescire videtur. Nec istud profecto sapere est,

magno labore conquirere opes, coaceruare thesauros, quos
 inter inops atq; egenus, squalore ac rubigine oblitus, con-
 fenescas! quod isti faciunt, qui in tanto eruditionis & sci-
 entiae adparatu miseri sunt, animique, quibuscum confi-
 stantur, morbis, nullam adferre didicere medelam. Se-
 iungunt namque, quae coniuncta esse voluit arctissimoque
 colligata vinculo Deus, ea quidem ratione, vt, cum per vi-
 tia sua miseri sint homines, horum vero non alibi, si ab in-
 tellectu discesseris, quam in voluntate quaerenda sedes sit,
 intellectu medendo ideo incumbere, vt voluntas a ca-
 ducis ad perennia, a terrestribus ad aeterna, ab humanis ad
 diuina traduceretur. Misera adeo est illorum conditio, vt
 quorum mutuo auxilio contendere ad salutem deberent,
 eorum velut conspiratione quadam, perniciem sibi attra-
 hant, atque interitum. Cumque posita in medio ratio sit
 vtrique subueniendi facultati, tanta plerosque infania oc-
 cupauit, vt dum pulchre se aut virtuti sine veritate, aut ve-
 ritati sine virtute litare arbitrantur, vtramque haud raro a-
 mittant, quia vtramque nolunt. Late inuasit ea pestis o-
 mnes artes scientiasque, quibus in scholis & academiis iu-
 uenum animi imbuuntur, tantaque hinc secuta est bona-
 rum mentium clades, tam foeda vbique fere oborta facies,
 vt quocumque animum vertam, nihil nisi triste ac lugubre
 occurrat. Sed cum primis sanctiori atque coelesti doctrinae,
 qua orbem personare Deus voluit, vt omnium saluti
 consuleret, conflictandum omni tempore cum isthoc
 hominum genere fuit, qui nefando ausu & sacrile-
 ga impietate, diuellere ea atque discerpere adgressi sunt,
 quae nisi coniuncta sibi non constant, fructuque & sine de-
 stituuntur. Istud vero altius mecum reputans, simulque
 pri-

primam malorum, quae nobis hodie incumbunt, originem, non profecto aliunde, quam ex infausto illo rerum inrer se coniunctarum diuortio, arcessendam, penitus considerans, indeque summam eorum, quorsum & labores & consilia omnia in demandato mihi in hac academia, a Serenissimis Nutritoribus munere, tendere debeant, mihi proponens, aptius profecto, quo auspicer impositam mihi provinciam, inuenire non potui argumentum, quam si de necessario isto pietatis & veritatis in rebus coelestibus nexu, * pro ingenii viribus verba facerem. Et muneris mei ratio, & temporum, in quibus versamur, conditio, & multorum de

A 3

* Ex veteribus APOLLINARIUS HIERAPOLITA *περὶ εὐσεβείας*, de pietate, itemque *περὶ ἀληθείας* de veritate scripsit: distinctis quidem separatisque operibus, sed in quibus haud dubio & vtriusque nexum ostendit. Memorat haec Photius, qui & addit, eum aduersus gentes scripsisse. Forte eundem in his omnibus sibi propositum finem habuit Apollinarius, cum & ad religionis christianaе veritatem demonstrandam plurimum hocce valeat argumentum. Vt enim ethnici vtriusque & veritatis & pietatis laborarunt defectu: ita vtraque non a libi, quam in christiana reperitur religione. vid. Photius *Biblioth. cod. XIV. p. m. ii.* Meminit & eius Hieronymus, *catal. script. ecclesiast. p. m. 47.* vbi praeter insigae, vt vocat, volumēn pro fide christianorum, quod M. Antonino Vero Imperatori obtulit, commemorat quinque eius aduersus gentes libros, & de veritate duos & aduersum Cataphrygas. Sed nihil horum extat, praeter fragmenta quaedam, apud Eusebium *hist. eccles. lib. V. cap. XV. XVI.* De quibus tamen adhuc inter eruditos disputatur, an haec Apollinatio recte attribuatur. An alius ex veteribus, ex instituto hoc argumentum tractauerit, asserere non auiam.

de me expectatio non tam suavit, quam postulavit, ne ista vulnera nostra, quibus medendis omnibus bonis elaborandum est, intempestiva forte aut dissimulatione, aut aliorum, ad nos minime pertinentium consecratione, praererem. Benignas itaque mihi praebete aures, & benevole hominem non de nugis, aut rebus ludicris, sed de summo aeternae felicitatis capite dicturum, audite. Ornamenta & lenocinia respuit in re tam seria occupata oratio, nec a me velim quisquam ea expectet, cui constitutum vnice est, veritatem, quae sola se simplicitate commendat omnibus, atque tuetur, eo orationis proponere genere, a quo, vti decet, fuci omnis suspicio quam longissime sit remota.

Non est ea, Auditores, de qua dicere animus est, veritas, aut humano excogitata studio, aut ab iis ad nos propagata, qui erroris periculo obnoxii, dubios nos ancipitesque relinquere potuissent. Etenim cum antiquis temporibus non vna ratione sanctissimos viros, quos omnis merito veneratur ac suspicit posteritas, de sua voluntate certiores reddidisset Deus, tandem eo tempore, quo diuinæ hoc maxime conveniens visum sapientiae, humano corpore indutus, inter mortales comparuit ipse Dei filius, & exemplo, & voce, ad beatas sedes, ad quas suo sanguine aditum nobis muniuit, viam monstraturus. Ipse vero vt praesens suae aetatis homines erudiuit, ita, ne posteris longaque venturis seculis deessent, qui eadem docerent, quae ipse docuit, saluberrime prouidit, constituitque, & diuino spiritu ornauit illos gentium orbisque vniuersi doctores, qui non modo per suos discipulos, quae a magistro acceperant, sed scriptis etiam, diuinæ auctoritatis characterem luculentissime praeferebant, ad alios transmitterent.

Tan-

Tantis ergo auctoribus, quibus denegare fidem, stultitia esset, summumque nefas, constitit, conditum a Deo hominum genus ad summam, quam mens capere hodie nequit, beatitatem, mox turpi se inuoluisse crimine, praecipitique casu ad deteriora prolapsum, non modo indignum se reddidisse tanto Numinis fauore, sed in istam miseriam, quae omnes premit, quae maior cogitari nequit, imprudenti consilio se immeruisse. Miseros autem dum homines voco, non modo quae corpus vexant morborum varia genera, febriumque cohortem, & lethi necessitatem, aut si quid praeterea durum & atrox communi hominum opinione censetur, intelligo: sed istud inprimis quod menti insidet vitium, quo ad caduca & peritura continuo conuertimur, abducimur contra a Deo vero & vnico, omnis felicitatis, omnis beatitudinis fonte. Sui amorem, stultum illum & insanum, quo Deo nihil, nobis omnia tribuimus, qui visceribus omnium atque medullis, a parentibus in nos propagatus, inhaeret, qui dixerit, omnia dixerit, quibus miseria hominum comprehendatur. Istud malum cum ipsa anima haustum, agit atque fatigat, vt cupiditatum, quibus aut sensibus blandimur, aut supra alios nos efferimus, aut opes corradimus, & in verita quaeuis atque nefanda incitato cursu ruimus, nec finis, nec modus sit. Hoc scelera quaeuis ac crimina profert, hoc laedere alios, furere in seipsum, contemnere aequales, insuper habere superiores docet; hoc poenas diuinas humanasque in nos prouocat, vastitatem prouinciis, cladem genibus attrahit; hoc curas omnes & efficit & auget, infamiam creat, paupertatem aut affert aut intolerabilem reddit: & vt paucis omnia dicam, ex hoc ceu semine foecundissimo, & cri-
mi-

mina quaeuis, & criminum poena, tum quae huius vitae est, tum quae post mortem hominis manet, progignuntur. Tantam ergo, quam fraude sua infernalis genius, ediderat stragem, videns Deus, reputansq; secum, eam eripiendi ex tot malis hominum genus iniuit rationem, quae digna profusum esset diuina maiestate, & amore, & sapientia. Suum mittere decreuit filium, qui humili & abiecta conditione homo natus, per dura & aspera vitam duceret, donec atroci & infami mortis genere e medio tolleretur, crimina mortalium, tam indigna patiendo, expiaturus, Numinisque ita iis iterum conciliaturus fauorem. Ita namque eos, qui tantum vera fide amplexaturi essent beneficium, si modo diuino ad hoc quoque praesidio adiuti, mutare mentem, & rectiora sequi vellent, non modo impetrata admissorum venia diuinae gratiae certos esse posse, sed hoc etiam consequi, vt diuinis viribus coelitus aucti, prauos qui subinde recurrunt, circumcidere & coercere affectus, naturaeque reprimere insultus, puramque & innocentem, rerum quidem huius seculi procul facessere iussu amore, vitam ducere, queant. Haec prora ac puppis est tam stupendi operis: haec summa, hoc caput, quorsum cuncta se referunt, in quo omnia conspirant, haec causa cur Deus ipse seruatoris munere functus est, vt expiatis criminibus nostris, perfidem, mentem moresque mutemus, animumque a prauis istis cupiditatibus, sui que amore, ad coelestia & diuina, Numinisque amorem, qui omnia complectitur, qui nos totos occupet, nos sibi soli vindicet asseratque, traduci patiamur. Hoc testati sunt patres, qui seruatoris tam anxie expectauere aduentum, hoc diuini cecinere vates, hoc demonstrauere apostoli, hoc sancti omnes suo comprobauerunt exem-

exemplo. Ipsa scriptura sacra ubique hoc loquitur, hunc finem, hunc scopum prodit, in hoc velut centro & nucleo seipsam totam circumscribit, atque concludit.

Quid haec sibi velint, & quorsum ea, quae dixi spectent, iam vel me non monente intelligitis. Deum amare super omnia, eumque ne offendamus, a pravis abducere animum, proculque ab iis omnibus, quae labe quadam mentem inficiant, feremouere, hoc detum verae pietatis opus est. Et huc cum ea omnia, quae ex diuinis literis incompendium velut conuulimus, comparata sint, ecquis est, qui dubitet, non vlla fas esse ratione seiungere a veritate pietatem. Simulatio enim & ad fucum composita incautis faciendum, fallacia, & quiduis potius, quam pietas dicenda est, quae huius doctrinae diuinitus nobis patefactae non nititur veritate. Hanc enim quod Deus, singulari beneficio concessit mortalibus & commendauit sollicitate, id vero argumento est, hanc vnicam, quam in diuinis monstrauit literis ipse Deus, patere hominibus ad veram pietatem felicitatemque viam. Respuere autem diuina haec oracula, eorumque interuerrere sensum, doctrinamque purioris ecclesiae ex his depromptam fontibus fastidire, eorum sane est, qui diuinae detrectant obsequium voluntati, cui an addi aliquid impietati queat, dubito. Sed horum tam manifesta stulticia est, tam valide, tam saepe iam confutata atque castigata, vt perderet tempus, qui iis refellendis diu immoraretur. Est aliud hominum genus, qui cum de diuinis rebus summisque religionis capitibus, verba facere praeclara didicerint egregie, deque Numinis in nos collatis beneficiis loqui magnifice, nihil tamen illorum perceperunt vnquam, quae tantopere iactitant: iis profere

cto similes, qui Principis prolixè prædicant grâtiã, quam tamen nunquam sunt experti. Quam vero illepidum, miseriam, qua per naturæ conditionem obruti sumus omnes, viuis posse depingere coloribus, nec tamen id agere, vt ab ista liberemur, ipsi! Quis ferret aegrotum, qui de morbi, quocum conflictatur, causis, possit disserere sapienter, nec tamen, vt sanitati restitueretur, daret operam! Non vero solennius quicquam, quam redemptorem Christum seruatorẽque habere semper in ore, nec tamen eius vti velle opera, qua eas, quæ animum vexant, cupiditates depellamus. Quid iuuat diuinis edoctum fuisse litteras, coelestem perspectam habere veritatem, theologorum tenere scita, ecclesiæ callere decreta? immo nocet quamplurimum. Multo namque tolerabiliorem illorum fore conditionem, qui tanta quidem ignorarunt bona, quam illorum, qui cum obtinere possent, & perspecta habuerunt cuncta, immo disserere de iis perite & copiose didicerunt, repudiarunt tamen, & diuino isto fauore, quem tantopere prædicant, se ipsos reddiderunt indignos, diuina nos neququam dubitare sinit vox seruatoris. AVGVSTINVM nouimus, Hipponensium illum præfulem, acerbè deplorare iuuentutis suæ fata, * & quod ea quæ didicisset, non ad meliores menti induendos mores pietatemque, sed ad faciendas, vt loquitur, insatiabiles cupiditates copiosæ inopiae & ignominiosæ gloriæ, retulisset. Atque id quidem cum de humanis ille intelligat litteris, quid tandem de illis pronuntiandum, qui ipsum illum sermonem pietatis, ad ingenii ostentationem, ad congerendas opes, ad titulos honorum aucupandos addiscunt, vt habeant, quo foedi-

* vid. Augustinus *confess. lib. I. cap. XII.*

mas suas expleant cupiditates. Felices utique, si tanti praesulis commoti exemplo, rectius tandem saperent, & quod ille fecit, ad meliorem redirent mentem, seque in posterum totos, & quicquid aut artis aut eruditionis animo haeret, Numini diuino consecrarent vnice, veritatisque hac ratione percipere fructum, quam veritatis iactare & ostentare cognitionem mallent.

¶ Illud qui parum pensi habent, quantumuis veritatis, aut sapientiae quoque opinione se efferant, haud raro vmbra se ipsos pascunt, inani veritatis se decipiendo specie. Prauae namque densissimam menti offundunt caliginem cupiditates, quam non facile quis dissipauerit, qui has non animo eiecerit. Fertur ad verita mens improba, statimque intellectus vna abripitur, vt ad placitura se conuertat, eaque eruenda, exhibenda, ornanda, quae honestatis etiam speciem cupitis concilient. Placeat modo error, voluptatemque adferat, aut commodum, non deerit sibi improba libido, in tot se vertet partes, vt mox verum videatur, quod antea falsum iudicabat, nunc, iustum, bonum, salutare sit, quod noxium, iniquum, prauum, reputabatur. Caligant & coeutiunt ad clarissimam coelestis veritatis lucem, acutissimae mentes, & quae dubio carent, non credunt, quia credere nolunt. Iudaeorum mihi hic in mentem veniunt magistri gentiumque philosophi, qui vel Christi, vel apostolorum aut viderant miracula, aut audierant sermones, nec tamen vt perspicerent, tanto vndique fulgore exsplendescentem veritatem, induci poterant. Plebeii homines, itique ingenio, eruditione, omni que indagandae veritatis adparatu, quo illi tantum dare solebant strepitum, nudati, istis praeripere palmam, diuinaque se perfundi luce passi sunt, magnis illis philosophis doctoribusque & Pa-

Iaestinae & Graeciae, in tenebris interea oberrantibus. Hi namque aut avaritia, aut ambitione, aut aliis, quibus mens aegra laborat vitiis, intransuorsum acti, aut turpe ducebant discerere ab iis, quos vix numerare inter discipulos vellent, aut suis hanc doctrinam non respondere moribus animaduertebant. Aversari ergo primum coelestis doctrinae testes, eorumque odio habere scita; mox ne istos reiiciendo seiplos damnarent, dubitare de veritate, excogitare contra eam solerter rationes, firmiter tandem sibi persuadere, errare istos, nec vera dicere, adeoque reiiciendos, admittenda contra eum vera esse, quae ipsi excogitassent. Ita prava cupiendo tenebris se ac caligine inuoluerunt, veritatique non obsequendo, eius fecere iacturam: nec tantum improbi miseri que manserunt, quia errarunt, sed errarunt quoque, quia corrigere mentem, mutareque noluerunt mores.

Ea quippe veritatis est indoles, vt nec capi commode, retineri diu possit, nisi purgato probe a vitiorum sordibus animo, & contra seculi illecebras egregie munito. Vim eius & lucem non ferunt improbae mentes, hinc agitatae per eam & ex latibulis velut protractae, suam hoc pacto turbare quietem, indignabundae conqueruntur. Aut ergo obviam statim eundum aditumque intercludendum censent, oclusis auribus cordibusque obduratis: aut si quae scintillula mentibus illapsa sit, ne incendio totus conflagret animus, omni opera annituntur. Saltem ne morem tandem gerant, conscio veritatis animo, se prorsus obfirmant, eo tandem progredientes, vt ludibrio habeant, quae veritatem credunt, & vel ideo quia facienda eas sibi fuerint, non faciunt: hoc ipso plerumque vltices Numinis poenas

experientes, dum tantam rursus illis immittit coecitatem, qua seipfos in perennia diuinæ vindictæ exempla statuunt. Tristitia eheu! ea per sacros annales animum circumferentibus, obuerfantur quamplurima. Gentilium quis nescit insanos errores, qui totum inundarunt orbem, si ab isto fere mundi angulo, quem gens Ebraea incoluit, discedas, quibus id effecerunt, vt non tam improbitatis, quam stultitiæ velint quoddam inter se iniisse certamen, videantur. Quis non rideat aut indignetur tam inepta, quibus & sibi & aliis illudebant, & omnem tamen Numinis cultum circumscribebant, commenta, quæ in mentem homini venire potuisse, merito dubitarem, nisi certissima antiquitatis hoc perhiberent monumenta. HOMERUM testem aduoco, cui omnis græcæ sapientiæ parenti fidem denegare, nefas. * Quam ille illepida, quam nefanda, quam ab omni ratione absõna de Diis gentilium narrat! Hic eorum paria composuit, sauciãuit Venerem, Martem vinxit, vulnerauit, fugauit. Iouem narrat a Briareo liberatum, ne a Diis ceteris ligaretur: & Sarpedonem filium, quoniam morri non poterat eripere, cruentis imbribus fleuisse. Quid stupra, raptus, adulteria, mendacia Deorum loquar, quæ omnia in hoc prodita, vt vitiis hominum auctoritas conciliaretur. Vt enim improbitas errorem gignit, ita errores rursus flagitiis & criminibus mortalium patrocinantur, ideoque incitante infernali genio, excogitantur, fouentur, propagantur. Ipsa illa Deorum numerum augendi ratio, quantam illorum hominum vesaniam demonstrabat! Erigone suspensa de laqueo est, vt virgo inter astra ignita sit: Castores alternis moriuntur, vt

B 3

vi-

* vid. de his & reliquis Minutius Felix in octau. p. 78. seqq.

viuant: Aesculapius vt in Deum surgat, fulminatur: Hercules vt hominem exuat, oetaeis ignibus concrematur. De ritibus vero quibus sacra sua faciebant, quid dicam? nonne furorem arguebant, vt mitissime loquar? Nonnulla namque exitus tristes, fata & funera, & luctus atque plangens miserorum Deorum exhibebant, vt Iliaca illa, quorum magna erat celebritas. Nec saniora erant, aut Cere-
ris, aut ipsius Iouis, aut reliquorum Deorum Dearumque, nonnulla tam nefanda, vt nec meminisse quis illorum sine horrore queat. Maximus autem in Deorum Dearumque multitudine, occoecatae mentis elucefcebat stupor. Non coelum modo, sed terram mariaque Diis suis complebant: in montibus, in vallibus, in quercubus, in lucis Dii palpabantur. Tot erant Numina Athenis, vt facilius ibi reperires Deos, quam homines: suntque qui asserunt, vltra triginta ibi adfuisse millia, vt manus quoque ad thura tot Diis adiuuenda deessent. Nec hominibus tantum ad Numinum consortium patebat aditus, famosissima animalium & olerum, * Deorum inuadebant solium, crocodilosque & ibes, & feles, inter Numina non erubescabant venerari Aegyptii, documentum praebituri omni posteritati, sapientissimas gentes stultissimas fieri, a recto cum semel deflectunt tramite. Nec dum furoris & insaniae finis: nonnulli tanto stupore tenebantur, & vt CYRILLVS ille Alexandrinus ** loquitur, sic omnem humanitatis sensum amiserant, vt non coelo, terrae, ac lunae solum, reliquisque sideribus diuinos honores tribuerent, sed & in templis varia simulacra collocarent, iisque non hominum tantum figuras in-

* add. Cicero *de Natura Deor. lib. I.*

** *contra Iulianum lib. II. p. m. 502. edit. Spanhem.*

infulperent, sed etiam brutorum animalium, & auium, & reptilium, deosque ipsa & seruatores nominarent. Nec est quod sapientes illos, quos philosophos vocamus, ab hocce plebis errore procul remotos fuisse, contendas. Fuerint sane, quod non abnuo, quidam, quos tanta nondum ceperit dementia, vt puderet eos potius tam inconditarum fabularum, tam stultae impietatis; maiorem tamen gentilium partem tantis commentorum & fabularum portentis, omnem Numinis circumscriptis cultum, constat. Et hi ipsi tandem philosophi, etsi non eadem cum plebe credebant, num ideo meliora, rectoraque? * Modo non deteriora. Maximos enim praestantissimosque veterum philosophorum, a summa non procul abfuisse impietate, Deumque quem saepe in ore habebant, non vita modo moribusque, sed decretis quoque atque sententiis in atheismum, vti vocant, tandem abeuntibus, inficiatos fuisse, obseruatum nostra aetate, demonstratumque a nonnullis fuit quam luculentissime. Tantrae ergo quae gentibus incubuit caliginis causam, rationemque, tot gentium diuinit magister Paulus nos condocet, ideo ex sapientissimis stultissimos factos esse istos homines, & quam habebant rationis scintillulam amisisse, praecipitesq; datos in horrenda & nefanda quaeuis, quod cognito Deo, non ei dignam Deo gloriam, & gratiam tribuerent.

Cautiores haec reddere debebant illos, qui clariorem veritatis lucem a Christo & apostolis acceperant, ne praui moribus eam a se repellerent, nouamque sibi attraherent caliginem. Veteres quidem solliciti hoc egisse con-

* add. Hermiae *irrisio gentilium philosophorum*, a Wilhelmo Worth cum Tatiani *Orat. ad Graecos* edita.

constat, vt vitam moresque doctrinae attemperarent, probe doctos, per di facile accorrupti doctrinae puritatem; nec conseruari diu admodum posse, nisi sobrie & sancte quoque veritate, ceu singulari Numinis dono vtamur. At cum in acuum tandem erupisset omne nefas, latiusque manaret illa, quam semel etiam sacrorum antitistes contraxerant, morum contagio, nec doctrinae sua constitit veritas; erroribus, opinionibusque malefatis, infecta, & contaminata sunt omnia. Romanae ecclesiae innuo fata, quae quoties ea consideramus, & gaudendi nobis ac congratulandi, praebent argumentum, quod tantam erroris & impietatis abyssum effugere nobis contigerit; & horror est simul incutiunt, sollicitudinemq; inducunt, quod quae veritatis & puritatis lucem tam late diffundebar longeque extollebat supra alias ecclesia caput, prolabi in tantu dedecus potuerit, vt impietatis ac superstitionis quoddam velut regnum constitueret. Si vlla namque inter veteres, Romana ecclesia sane virtutis sanctiorisq; vitae exemplis abundabat, & doctrinae verioris studio exsplendescibat. Cum diri errores orientem agitabant, ad Romanam ecclesiam, qui pro veritate stabant, ceu ad sacram confugiebant anchoram, certissimum ibi praesidium inuenturi. Inde tanta dignitas, tanta praesulum auctoritas, vt veritatem veluti sedem in Romana ecclesia fixisse, multi sibi persuaderent. * Sed non

* Hinc CYPRIANVS Episc. ad Cornelium, Romanos eos esse, ait, ad quos perfidia non possit habere accessum. Et HIERONYMVS lib. III. apol. contra Rufinum, Scito, inquit, Romanam fidem apostolica voce laudatam, eiusmodi praestigias non recipere, etiam si angelus aliter annunciet, quam semel praedicatum est, Pauli auctoritate munitum non posse mutari.

non minor in illis commendabatur vitae innocentia. *
 Episcopi castitatis, modestiae, temperantiae, continen-
 tiaque suis praecire exemplum, hoc demum putabant sui
 esse muneris, nec vlla in re sibi praecipui quid vindicare,
 nisi quod in laboribus, pro aliorum salute suscipiendis, in
 cruciatibus magno animo perferendis, primas sibi asser-
 ebant partes: reliqui, pastorum premere vestigia, nec vlla re
 magis angere, quam ne amoris officio alteri quis cederet.
 Tanta ergo virtutum cum ibi effloresceret seges, doctri-
 naeque coelestis hunc maxime fructum esse cuperent, ut
 per eam morum puritas ac innocentia indies augeretur;
 ab erroribus quoque immunes eo facilius retinuerunt a-
 nimos, quod praecipuae, ex vitis quippe fluentes, opi-
 niones, non temere locum apud eos inuenirent. Sed tan-
 tae non diuturna apud eos fuit felicitatis possessio. Seculi
 namque veneno afflatis, sanos non amplius tenuere affectus:
 & pro humilitate ambitio, pro temperantia luxuria, pro
 continentia auaritia & diuitias congerendi cupiditas,
 inualuit. Nullum scelus exemplo caruit: & qui co-
 hibere ingruentis mali vim debebant, ipsi laxatis
 velut habenis, ruebant in deteriora. Haec mali,
 quod vniuersa deinceps incubuit ecclesiae, & quod vix
 a ceruicibus nostris depulimus, origo. Nota satis atque
 comperta, & grauissimorum auctorum testimoniis com-
 probata, loquor. Etenim ut reliqua taceam, quam foe-
 dam, & a priori longe diuersam ecclesiae Romanae faci-

C

em,

* HEGESYPVS apud EVSEBIUM: παρθένη & καθαρά καὶ
 ἀδιάφθορος ἐμεινεν ἡ ἐκκλησία, virgo integra & incorrupta
 permansit ecclesia. *hist. eccles. lib. IV. cap. XXII. add. Nicopho-
 rus, lib. IV. cap. VII.*

em, iam suo tempore vidit AMMIANVS MARCELLINVS? *
 Operae is pretium, profanorum videlicet hominum iudicio, putat, magna contentione Romanum ambire episcopatum, cum eum adepti futuri sint ita securi, vt ditentur oblationibus matronarum, procedantque vehiculis insidentes, circumspēcte vestiti, epulas curantes profusas, adeo, vt eorum conuiuia regales superent mensas. Ita a morum primum descitum sanctitate, tum & mox a doctrinae veritate, vnus iactura, alteram quoque secum trahente. Etenim ad maximum orbis fastigium, diuitiasque immensas cum planam pronamque viam viderent isti praesules, iam id sibi datum credebant, ne parum hic se praebuisse solertes, optimamque, rem bene gerendi praetermississe occasionem, viderentur. Aliorum ad hoc abuti superstitione, tutissima cupitis potiundi via visa: inflectere ideo sensim christianaē doctrinae placita, & ad sua detorquere commoda. Fidem commendabant & iniungebant diuinae literae? Eam scilicet interpretabantur isti, qua Romanae ecclesiae, hoc est praesulum ipsorum decreta, ceu diuina omnes amplecti debeant oracula. Nihil namque ad conciliandam auctoritatem, & potentiam, accommodatius. Virtutes, homine christiano dignas, eadem ab omnibus, qui hanc disciplinam sequi se profitebantur, exigebant? opportune prorsus hoc accidebat Romanis episcopis, eo hoc trahentibus, morigerum esse episcopis, eosque ferre in oculis, cultu & honore profequi, augere diuitiis, nutui & voluntati eorum morem gerere, has demum virtutes esse, haec bona illa, vti vocabant, opera, quibus quam rectissime gradum ad beatorum sedes struere sibi quisque pos-

* lib. XXVII. cap. III. p. m. 525.

posset. Transferri ad aeterna gaudia piorum animas, improborum contra perennes manere cruciatus, sacra docebat omnes scriptura. Comminiscendum & hic aliquid erat, ne nullum prorsus lucrum inde referret ecclesia. Gentilium de animarum post mortem purgatione doctrina subibat mentem: hanc arripere, & manibus amplecti amabatur, admodum quippe ad rem faciendam, accommodatam. Sed mitto reliqua, nota satis & in aprico posita. Etenim si omnia enumerare vellem, cuncta doctrinae capita, quibus, arte subtili & ingeniosissima fraude, imperium istud, quod in omnes christiani orbis partes asserunt sibi Romani praefules, afferenda essent, in quibus a coelesti veritate, in grauissimos prolapsi errores ideo sunt, quod prauis suis cupiditatibus, quibus animum dederunt, inferuire, iisque religionis suae scita attemperare, ducerent consultum.

Ita ergo ex morum prauitate ortum est illud tenebrarum regnum, in quo dux & caput ille ipse fuit, quem Christi seruatoris nostri iuratum hostem, etiam praedictionibus suis, cladis quam in ecclesia editurus esset, atrocitate velut attoniti, diuini designarunt vates. Nobis vero ea contigit felicitas, ut signum velut ad bene sperandum tolente MARTINO LVTHERO, cordatissimo viro, non tantum conspiceremus clariorem, quam digito ille monstrauit, sacrarum litterarum lucem, sed illud etiam seruitutis iugum, quod omnium ceruicibus incumberebat, auspicatissimo excuteremus consilio. Cuius beneficii magnitudinem, quam vellem, ut omnes perspectam haberent! Certe perspectam habere nequeunt, nisi qui fraudum machinationumque ordinem, seriemque scelestissimorum consiliorum, quibus ad diuitias, & imperium grassari, pruden-

dentia visa fuit, & hinc consecutam diuiniore doctrinae
 corruptelam, cognitam prorsus & exploratam habent.
 Haec qui circumspecte & sollicite considerant, quantam e-
 uaferint perniciem demum intelligunt, & viam, quam in-
 gredi debeant, ne denuo in praecipitia eiusmodi incidant,
 videbunt. Etenim & nos, haec aliorum pericula, cautos
 atque prudentes reddere debebant, originem quippe cau-
 sasque tot tantorumque malorum edoctos. Hoc ergo a-
 gere, huc operam omnem consiliaque conferre debeba-
 mus, vt veritatis illam possessionem non in minimis, quod
 vulgo fit, ponentes, castis potius purisque moribus, saluta-
 ri, quae nobis affulit doctrinae morem gerentes, ad con-
 seruandum sollicite & retinendum tantum thesaurum, ani-
 mos nostros componeremus. Laudanda est profecto &
 maximopere commendanda illorum opera, qui linguas ar-
 tesque discunt, & pectus litteris bonis muniunt, ne desint
 arma, quibus tueri veritatem, & propagare, & hostium
 reprimere insultus queant. Haec omnia vero cum illis quoque
 praesto fuerint, qui veritatis fecere iacturam, nec ad dispellen-
 das in errantium animis densissimas, quibus obruti sunt, te-
 nebras sufficiant; ecquis est, qui dubitet, aliis adhuc armis, ali-
 is opus esse praesidiis? Pravi viam sternunt erroribus mores,
 vitia veritatem expellunt: hisce ergo obuiam eundem vel
 maxime, haec animo eicienda, pietati contra, & virtuti
 concedendus locus, & tum quae intellectum eruditi ar-
 tes, veritatis lucem accendent, & accensam, perennem no-
 bis perpetuamque reddent. Habemus per Numinis fa-
 uorem singularem, habemus veritatem in nostris ecclesiis
 integram, puramque, ex purissimis diuinarum litterarum
 fontibus haustam, & tot piorum ecclesiae nostrae docto-
 rum

rum monumentis expositam: sed num veritati huic morem gerimus? num obsequio vitaeque ad eius normam composita, illam curae nobis cordique esse testamur? Nonne ergo iustae nobis praegnantisque adsunt metuendi causae, ne pro veritate tandem subrepant errores, qui veritatem vilipendimus? Cumque & gentilium & Romanae ecclesiae prostent exempla, cum moribus turpissimis foedissimos errores induentium, quod veritate, quae animis illorum illuxerat, non recte ad probitatem sanctitatemque vitae vti essent, non est, cur meliora mitioraque nobis polliceamur fata, nisi miremur mentem, moresque corrigamus. Sed reprimit linguam dolor, & imminentium metus, haud vanis forte rationibus suffultus, me conricescere iubet.

Nunquam tam exquisitis quis veritatem concelebrauit laudibus, ut non longe maiores promereatur. Quod sol orbi vniuerso est, id veritas est homini. Hoc ipsum vero, quod ad hominum salutem felicitatemque diuina vnice comparata est veritas, quod demonstrauius luculenter, ad eius dignitatem omnibus patefaciendam, vel maxime pertinet. Deus ipse ut omnis boni, ita & veritatis auctor, innotescere eam hominibus, voluit, ut per morum vitaeque sanctitatem, istam diuinitatis imaginem, ad quam conditi erant, animo iterum conciperent, in eaque restauranda & perficienda elaborarent. Infernalis contra genius, cuius maximopere interest, ne miseri esse definant mortales, ut mores contaminet magis, vitamque polluat, id sibi datum credidit, ut errores immitteret ac mendacia, mendaciorum ideo auctor atque inuentor. Persuasum idem omnibus cupit, errorem pariter ac veritatem non tanti esse,

vt hanc confectari, illum auersari, magnopere debeant, cum nec inferior multo sit, qui errat, nec felicior, qui vera cognoscit. Qua sententia, quae multorum profecto animos occupauit, nihil aut dici, aut cogitari potest perniciosius. Ira obrepere sensim mentibus nostris, & hisce eas irretire illecebris conatur, vt postquam a veritate defecitum, a virtutis etiam deflectamus tramite. Nec enim vllum temere inuentum, aut excogitatum contra coelestem doctrinam, errorem, asseuerare ausim, qui non ad peruertendam vitae morumque sanctitatem tandem collimaret. Eundo per sacros annales, ecclesiaeque christianae repetendo mecum fata, hoc facile demonstrare possem, nisi religioni mihi ducerem, vestra abuti patientia, & in re non dubia, argumentis vti non necessariis. Pseudognofticos, quibuscum apostolica iam conflictata est ecclesia, ecquis ignorat? qui cum semel a veritatis discesserant norma, suae comminiscendi cuncta libidini indulgentes, nihil tam turpe, tamq; foedum fuit, quod non admitterent, nec admitterent modo, sed ceu recte ac praclare factum, laudarent, defenderentq;. Sed mitto ceteros: cum vel Manichaeorum abunde hoc nos condoceant mores. Horum vel ipsa sacramenta horrorem incutiunt, dubiumque relinquunt animum, an tantus in quemquam mortalium cadere furor queat. Idem cum paupertatem prae se ferrent, diuitias confectabantur audissime; cumque abstinentiam commendarent, impurissimis dediti erant voluptatibus; & sub modestiae specie, truculenti erant atque superbi. Hoc illis cum multis commune: sed illud proprium, quod spurcitiei & sordium suarum praesidium in decantato isto, duplici, quod vocant, principio, placito quaerent; boni qui-

quidem a malo purgationem, ac liberationem, hac maxime ratione fieri contendentes, si quis impurissimis illis cupiditatibus, quam diligentissime operaretur. * Ita haud sterilis iste error, a vitae ratione, uti prima fronte videri poterat, tam longe remotus, fuit, sed cum per se foedus turpisque & in Numinis maiestatem valde iniurius esset, in istam obscenitatem Manichaeos coniecit, qua, an maior vlla, aut execrabilior, fuerit, dicere non ausim. Origenis quoque hic in mentem veniunt sectatores, qui erroribus itidem gravissimis foedissimos addiderunt mores, vel hos potius ex illis, ceu venenato deriuarunt fonte. Quod vitae sanctitati inferuire cum primis videbatur Platoniorum scitum, corpus carcerem saltem atque ergastulum esse animae, incaute ab illis arreptum, spurcissimae foeditatis & lasciuiae apud eos exitit causa atque argumentum.** Concludebant inde, impuritates corporis non posse animum sua priuare puritate, ideoque libidini suae frena laxantes, in quaeuis criminum genera, magno se dedere impetu. Tanti est euitare errores, operamque nauare, ne vel latum vnguem a veritatis norma discedamus.

Ita enim sentio, Auditores, & ita animum induco meum, cum diuina coelitus nobis data veritas sit, ut ad vitam moresque emendandos eadem utamur, vitae rursus sanctitatem pietatemque nullam esse, nisi veritati eadem innitatur, & prorsus sit superstructa. Nullus, nec minimus caret periculo error, & qui initio a vitae commercio abesse quam longissime videbatur, per ambages tandem atque

* conf. Augustinus *haeres. XLVI.*

** vid. Epiphanius *haeres. LXIII & LXIV.* add. Louis Doucin, *hist. de l'Origenisme lib. IV. p. 140.*

anfractus, ad impietatem, seu genuinam erroris filiam, tendit. Ut enim coniuncta inter se colligataque arctissimo vinculo sunt, veritas & pietas, ita contra error cum improbitate ita plerumque coniunctus est, ut diuelli fere nequeant; nectemere aut error sit sine improbitate, aut improbitas sine errore. Non eo inficias, infectos haud raro improbitate mores habere, quorum nullo contaminata errore videtur cognitio; modo non sit contaminata, nec aliud quid profiteantur ore, aliud clausum pectore teneant, quod in plerisque, si cordis introspicere penitus concessum esset recessus, deprehenderetur; in magno tamen amittendae veritatis eos versari periculo, si quis negare veller, nae! eum expertem rerum omnium esse oporteret, & prorsus ignorare, quam facile intellectum praeciditae corrumpant opiniones. Probitatem vero cum errore, praesertim ipsa doctrinae coelestis summa capita, ordinemque salutis euertente, consistere non posse, dubio caret, estque hoc ex illorum numero, quae longe sunt manifestissima. Placuit enim Numinis sapientiae, diuina sacrarum litterarum luce intellectu persuso, ad meliora perducere homines, seque ita illorum attemperare indoli ac conditioni, quae hoc prorsus exigit, ut intellectu rectiora verioraque edocto, flectatur ad saniora voluntas. Atque nisi veritate opus esset ad emendandos mores, carere facile diuinis litteris possemus, huc maxime comparatis, ut viam inde felicitatis edocti, simul emolliamur, & a prauis ad meliora transferamur.

Quae cum ita sint, mihi legem iam pridem ipse dixi, & hanc mihi dictam constitutamque esse nunc hodierno die palam profiteor, quo prima vice verba ad vos facio, quae con-

coniuncta inter se sunt nunquam diuellere, aut separare. Grauiſſimum humeris meis impoluerunt munus ſereniſſimi atque benigniſſimi academiae huius Nutritores, domini mei clementiſſimi, dum ad theologiam in hac celeberrima academia docendam, me euocarunt: eam doctrinae liberalioris partem, in qua errare non auri argentiue, ſed animae, aeternaeque ſalutis iacturam perniciemque ſecum trahit. Erudiendi ſunt iuuenes, qui alios iterum erudiant, viamque ſalutis & exemplum praecant: hoſce vero in errore inducere, hoc vero eſt, tot millium, qui illorum opera aut perduntur aut ſaluantur vitam velut mortemq; in ſe ſuſcipere, indeque aut poenam, aut praemium a Deo expectare. Diu igitur multumque cunctatus ſum, eam an mihi paterer demandari prouinciam, quae non tam deterrere cordatiſſimos, quam horrorem incutere delictorum, quae admittere tam facile in ea, quam ſolemne eſt, grauitate, poterat. Eluctatus tandem ſum, animumque precibus & fiducia in diuinum auxilium, quod nunquam, humili piaque mente id quaerentibus, deeſt, confirmaui, nec meis viribus, ſed diuina Numinis, huc me ducentis, immo trahentis, bonitare fretus, laetus lubensque ac ad quiduis pro Dei gloria ſubeundum, paratus, ad tantum opus me accingo. Cuncta autem me facile ſuperaturum confido, ſi ab ea quam praecripiſi regula, nunquam diſceſſero, veritatem cum pietate, & pietatem cum veritate ſemper eſſe coniungendam. Haec mihi ſuprema lex erit, hoc caput, haec ſumma curarum, laborum, vigiliarum; omnia dicta, omnia facta, omnia cogitata huc ſe referent, vt veritatis pietatiſque regnum erigatur, ſtabiliatur, confirmetur, & quam latiſſime amplificetur; hoc votis, hoc ſu-

D

ſpi-

spiritis, hoc precibus a Deo impetrare, nunquam non allaborabo.

Intelligitis inde, optimi iuvenes, charissima patriae parentumque pignora, commilitones suavissimi, intelligitis, quae meae futurae partes sint: sed & quae vestrae sint, si animum aduertatis, facile cognoscitis. Pietati & veritati vos litare oportet, si tales esse cupitis, quales vos futuros, omnes boni optant & sperant. Deo vos consecratis, Deo ergo & seruire oportet: veritatem alios docturi estis, veritate itaque nihil vobis prius sit, nihil antiquius: pietatis & virtutum omnium exemplum aliis praecire debetis, si aliquando sacro & tremendo isto munere, ad quod aspiratis, recte fungi decreuistis; pietati itaque serio studeatis, adque eam omnem veritatis cognitionem referatis. Ita vestrae & aliorum consuletis saluti, ita Deo placebitis, ita parentum & patriae explebitis, immo superabitis vota. Hoc ergo agite, o mei, & recto hoc itinere ad verae & diuinæ sapientiae arcem contendite. Habebitis me duces, immo, si vultis commilitonem, tenerrimo vos amore prosequentem, vestris commodis, vestrae saluti inuigilantem. Non est, credite mihi, tam triste illud virtutis ac veritatis iter, ut multis videtur. Namque licet incommoda plurima iis subeunda sint, qui rectum in eo tenere cursum cupiunt, licet ad debellandas & domandas cupiditates magno certamine opus sit, infinita tamen diuinæ sapientiae bona sunt, immensae opes, quibus recreare mentem, & incommoda cuncta pensare potest. Ego quidem facile video, quae mihi emetienda sint stadia, qui exhauriendi labores: sed nihil tam graue, tam arduum erit, quod non mutuus amor, vestraeque salutis studium, leue atque iu-

iucundum reddat. Tum enim maximò fructu laborum, maximo emolumento me potiturum credam, si in veritatis & pietatis studio, quam pulcherrime vos procurrare intellexero.

Pellent taedia, leuabunt molestias, vitam omnem vt sperare fas est, suauiore reddent, vestra, collegae honoratissimi, eodem conspirantia suffragia. Vobis me socium datum maximo opere mihi gratulor, qui tantam eruditionis & doctrinae famam iam consecuti estis, vt vobis adungi, non possit non praeclarum atque honorificum haberi. Accedit, quod omnium in me fauor constet, voluntasque satis mihi perspecta sit & explorata; cum quibusdam etiam per multos iam annos, arctissima intercedat amicitia; quibuscum adeo propius coniungi, non possum non felicitatis singularis reputare partem. Haec ad bene sperandum me erigunt, & animum addunt, vt vestrum exorare fauorem, aut precibus ambire beneuolentiam, superuacaneum ducam, cum nullus de eo dubitandi mihi supersit locus. Cumque non possint displicere vobis mei conatus, ad veritatem pietatemque promouendam, vnice comparati, consilio operaque quin semper mihi praesto futuri sitis, nullus dubito. Ego iterum hoc vobis affirmo, vestri amore nihil mihi iucundius, vestrorum nominum cultu ac veneratione, nihil mihi sanctius fore, nullam denique testandi erga vos animum, significandi voluntatem, declarandi affectum, occasionem, me temere praetermissurum.

Nihil ergo superest, quam vt ad serenissimos benignissimosque academiae huius Nutritores me conuertam, vt vltimo loco hoc agam, quòd caput causae est, primumque esse debebat, Grato namque pioque animo merito agnosco, sed a-

gnosunt mecum omnes boni, & quos vlla ecclesiae nostrae cura tangit, tantam sollicitudinem, quam in ornanda, tuenda, restauranda hac academia, illustri hac bonarum artium sede, demonstrant. Id enim quod ad plures pertinet, primo loco merito commemoramus, beneficium. Nemo est, qui ignoret, quanta cura serenissimi Principes hoc egerint, & adhuc agant, vt conquirant viros, qui in erudienda iuuentute, sacris praesertim muneribus consecrata, veritate & pietate nihil prius, nihil antiquius habeant. Premunt in eo maiorum suorum vestigia, serenissima capita, quorum laboribus hoc debemus, vt non modo hoc litterarum iamdiu floreat domicilium, sed vt oppressa Romanorum praesulum fraudibus veritas pietasque, reddita orbi sit, suoque corruscet splendore. Agunt, quod principes vere magnos, vere sapientes decet, qui hanc demum solidam veramque gloriam reputant, non quam arma & bella cruenta, maximam partem iniusta, aut deuictae perdomitaeque gentes, sed quam administrata prudenter respublica, veritasque & pietas vnicum diuinae humanaeque felicitatis fundamentum, stabilita, erecta, confirmata, pariat. Hoc nomine omnes quoque, harum rerum intelligentes adplaudunt illis, & congratulantur, & ipsa cum veritate pietas vota iungunt, vt omni felicitatis genere eos cumulet benignissimum Numen, & omnes veritatis pietatisque statores, ac conseruatores, conseruet saluos incolumesque, quam ditissime. Ego vero, si quae propria sunt mihi, considerem, vt longe adhuc maiores causas grato deuoroque agnoscendi animo, tantum beneficium, quod me nihil eiusmodi aut sperantem, aut exspectantem, huc euocarunt, habeo: ita non verba sed facta, quibus me non indignum tanto fauore demon-

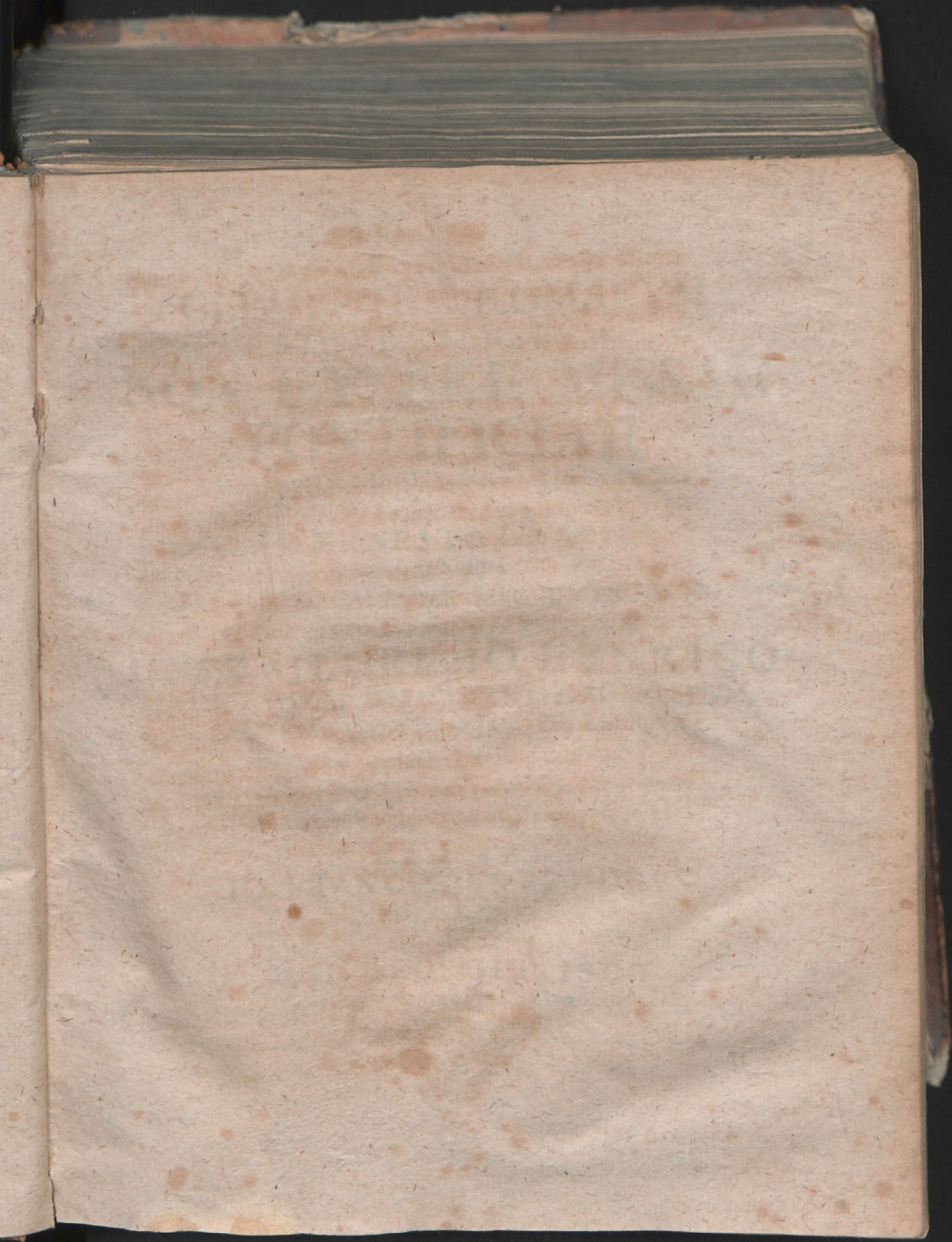
monstrem, a me requiri, scio. Hoc ergo, diuina adiutus
 Numinis gratia agam, quod pietas principum, quod bo-
 norum omnium de me iubet expectatio, & ira demonstra-
 uero, nec ingratum, nec immemorem me esse eius fa-
 uoris, eius clementiae, quam tot documentis testa-
 ti sunt. Praeter ista nihil quidem aliud in meis positum
 est viribus, quam preces ad Numen deuotissimas fundere,
 quibus optimorum maximorumque principum salutem,
 perennemque felicitatem, Deo praepotenti commen-
 dem, vt floreat, vt vigeant, vt ipsi quoque diuinae bene-
 dictionis, eius praesertim, quae ad animum pertinet, no-
 uis indies incrementis augetur.

Haec est votorum meorum summa, quae cum ad o-
 mnes quidem referatur, tum & maxime ad SERENISSI-
 MVM IVENTVTIS PRINCIPEM, rectorem academi-
 ae nostrae magnificentissimum, dominum nostrum cle-
 mentissimum, pertinet. Consideranti mihi voluentique
 vitae meae rationes, id quidem neutiquam in minimis po-
 nendum censeo, quod per vndecim & quod excedit, an-
 nos, in academia docui, cuius a primordio ad hunc vsque
 diem sceptrum tenet serenissimus princeps, FRIDERICVS
 WILHELMVS, regni Borussiae heres: ex ea vero dum mi-
 hi discedendum fuit, in aliam commigrare Numinis pro-
 uida cura voluit, quae eidem serenissimum principem, do-
 minum meum clementissimum, caput atque rectorem ag-
 nosceret ac veneraretur. Maximam namque litterarum
 studii dignitatem conciliat, decusque affert, & animum,
 qui illis operantur, addit, cum vident, suos rerum dominis
 adeo non sordere labores, vt ipsi velut litterato se adscri-
 bant ordini, eiusque non protectores modo, sed capita er-
 iam;

iam, & rectores se constituent. Quare & sapientissimum
 consilium serenissimi principis, qui filium iuuentutis prin-
 cipem, propensa in litteratos omnes, praesertim hanc aca-
 demiam voluntate, summum academiae magistratum su-
 scipere voluit, iusta mecum veneratione prosequor, & tan-
 tum fauorem & academiae huic, & mihi ipsi gratulor. Iu-
 cundum itaque & pulchrum erit in conspectu, immo auspi-
 ciis tanti Principis, praescripta strenue emetiri stadia, &
 veritatis pietatisque regnum dilatare, cuius conseruationi
 & propagationi, coeleste hocce nobis datum pignus haud
 dubiis argumentis auguramur. Deus itaque TE seruet,
 SERENISSIME PRINCEPS, DOMINE CLEMENTISSIME, in
 spem augustae domus, patriaeq; & ecclesiae vniuersae; Deus
 & sapientiam & mentem fortuna tua dignam TIBI largia-
 tur; Deus studiis tuis & laboribus adsit, vt litteratus, qua-
 cunque patet orbis, amplissimum aliquando inde referat
 fructum; Deus vota, quae omnium TIBI subiectorum pro
 TE nuncupat pietas, exaudiat & rata esse iubeat; Deus, fe-
 licitatis omnis & quae huc tendit veritatis pietatisque au-
 ctor, hanc quoque bonae mentis sedem, omnesque qui in
 a aut docentium munere funguntur, aut litteris ope-
 rantur, conseruet, protegat, tueatur, quam
 clementissime

D I X I.

4

Q. D. B. F.
CLEMENTEM ROMANVM
ATQVE IRENAEVVM
NON FAVERE MISSAE
PONTIFICIAE

DISSERTATIONE HISTORICO-THEOLOGICA

VIRO CLARISSIMO

IO. ERNESTO GRABIO

OPPOSITA

RECTORE ACADEMIAE MAGNIFICENTISSIMO

SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO

DN. VVILHELMO HENRICO

DVCE SAXONIAE, IVLIACI, CLIVIAE, AC MONTIVM,
ANGARIAE WESTPHALIAEQVE, RELIQVA,

AD D. XXIII. IVNII MDCCV.

ERVditorVM EXAMINI SVBMITTENDA
EVINCENT EDISSERENTQVE

P R A E S E S

IO. FRANCISCVS BVDDDEVVS

S. S. THEOL. D. ET P. P.

R E S P O N D E N S

M. IO. GEORGIVS IOCH

S. THEOL. CANDIDATVS ET ORDINIS

PHILOSOPHICI ADIVNCTVS.

ANNO 1705.

Q. D. B. V.

Σύνοψις.

INter praecipuos ecclesiae Romanae errores, merito refer-
tur doctrina de sacrificio missae, §. I. Quam defendere
tamen ex protestantium numero adgressus est, Io. Erne-
stus Grabius, §. II. triumphantibus ideo in Gallia Iesui-
tis, §. III. Sententia genuina Romanae ecclesiae de sacrificio
missae, ex decretis concilii Tridentini, §. IV. Eadem ulterius
edisseritur, §. V. Quo pacto sententia ecclesiae Romanae a
Iacobo Benigno Bossueto explicetur, §. VI. Explicationis hu-
ius enixio, §. VII. Nostrae ecclesiae sententia ex Augusti-
na confessione, eiusque apologia, proponitur, §. VIII. Ad rem
ipsam transitur, & dicendorum ordo constituitur, §. IX. Tem-
pore Apostolorum plane incognitum fuisse sacrificium missae,
§. X. Incognitam quoque fuisse ipsam vocem missae, §. XI. Se-
culo secundo incognitum fuisse sacrificium missae, probatur
auctoritate Iustini martyris, §. XII. Sententia Iustini ulterius
edisseritur, atque vindicatur, §. XIII. De oblationibus vete-
ris ecclesiae: ac quod patrum de his dicta, perperam ad sa-
crificium missae trahantur, §. XIV. Ex Iustini martyris dia-
logo cum Tryphone Iudaeo, nullum peti posse pro sacrificio mis-
sae praesidium, contra Grabium ostenditur, §. XV. Seculo
tertio oblationes pro mortuis ortas esse, quae errori de sacrifi-
cio missae occasionem dare potuerunt; frustra tamen ex his hoc
sacrificium probatur, §. XVI. Perperam has oblationes ad

seculum secundum aut primum a nonnullis, referri: locus Pseudoclementis, in constitutionibus apostolicis, excutitur, §. XVII. Quinam seculo quarto ex hoc ritu propullulauerint errores, in patribus huius seculi notandi: qui tamen nondum sacrificium missae docuerunt, §. XVIII. Seculo quarto & quinto nimiam symbolorum eucharisticorum venerationem ortam, errorem deinceps de sacrificio missae promouisse: adorationem tamen symbolorum tum nondum inualuisse, §. XIX. Probatur testimonio, ostenditurque, rhetoricas patrum quarti, quinti, sextique seculi exaggerationes, cum symbolorum veneratione coniunctas, ad errorem hunc progignendum aptas fuisse, §. XX. Summatim dicta comprehenduntur, & ad septimum seculum usque, sacrificium missae ecclesiae ignotum fuisse, asseritur, §. XXI. In interuallo quod a Gregorio I. ad Leonem usque procurrit, eucharistiam nondum pro sacrificio proprie sic dicto, habitam fuisse: quae in ceteris, doctorum huius temporis, de eucharistia fuerit sententia, §. XXII. Origo missarum solitariarum, §. XXIII. Opposita Romanensium sententia discutitur, §. XXIV. Origo adparatus missatici, vestium sacrarum &c. ubi & Ioannis Bonae hac de re sententia exploditur, §. XXV. Clericorum, praesertim Romanorum pontificum circa ritus sacros in celebranda eucharistia studium: quo pacto hi, ritus missaticos ecclesiae Romanae, aliis ecclesiis obtrudere allaborauerint, §. XXVI. Origo doctrinae de transubstantiatione: & orta hinc de praesentia reali corporis ac sanguinis Christi, certamina, §. XXVII. Transubstantiationis dogma in concilio Lateranensi quarto stabilitum, plures errores circa ritus superstitiosos, seculum traxit, quibus ad errorem de sacrificio missae, propius accessum, §. XXVIII. Iuonis Carnotensis, Petri Cluniacensis, aliorumque huius aetatis doctorum, contra sacrificium missae, testi-

testimonia, §. XXIX. Missaticae pompae augmentum, §. XXX.
 Studium Romanorum pontificum in ritibus missaticis ecclesiae
 Romanae propagandis, quod hoc maxime tempore eluxit; mis-
 sae Mozarabicae in Hispania abrogatio, §. XXXI. Vera erroris
 de sacrificio missae origo: Thomae de Aquino, alisque schola-
 sticis, hanc sententiam fuisse incognitam, §. XXXII. Tempore
 Lutheri ante concilium Tridentinum, pontificios quosdam a-
 gnouisse, sacrificium missae, improprie saltem sacrificium dici,
 §. XXXIII. In ipso concilio Tridentino nonnullos acriter con-
 tra eam sententiam, quae deinceps recepta est, disputasse, §.
 XXXIV. Ad testimonia patrum a Gratio allata, transitur, &
 primo Clementis Romani testimonium affertur, & exponitur,
 §. XXXV. Idem contra Gratii exceptiones, vindicatur, asse-
 riturque, §. XXXVI. Quae de auctoritate Clementis subiecit,
 diluuntur, §. XXXVII. Irenaei testimonium ita affertur, ut
 simul ostendatur, eum non fauere missae pontificiae, §. XXXVIII.
 Idem ulterius edisseritur, §. XXXIX. Irenaei sententia de lo-
 co celebri Malachiae l. 10. 11. ex quo Romanenses sacrificium su-
 um missaticum probare sat agunt, §. XL. In sensum oraculi hu-
 ius diuini, accuratius inquiritur, §. XLI. Rationes, quibus
 Romanenses sententiam suam de sacrificio missatico, ex hoc di-
 cto probare sat agunt, refelluntur, §. XLII. Reliquae eorundem
 rationes diluuntur, §. XLIII. Patrum quae de hoc Malachiae
 dicto, sit sententia? §. XLIV. Immo Iudaeorum, ad quos iti-
 dem Romanenses prouocant, §. XLV. Reliqua ex Irenaeo, &
 quidem ex capite trigesimotertio, afferuntur, §. XLVI. Idem-
 que continuatur argumentum, §. XLVII. Ex capite trigesimo
 quarto nonnulla delibantur, §. XLVIII. De Gratii adhuc quae-
 dam monentur sententia, §. XLIX. Ab eodemque dicta sum-
 matim indicantur, & reiciuntur, §. L.

§. I.

Inter ea, quibus ecclesia Romana, a puriori Evangelico-
rum coetu dissentit, dogmata, haud vltimum omnino
locum tenet illud de sacrificio eucharistiae, quod & mis-
sam, specialiori quadam ratione voce ista intellecta, ad-
pellitare liceat. Adeo quidem, vt hoc velut praecipuo
quodam symbolo atque tessera, vtrique ecclesiae additi,
distinguantur a se, discernanturue, si aut probent hoc insti-
tutum aut respuant, reiiciantque, hisque tam solennibus,
tam frequentibus ecclesiae istius sacris, interesse reculent.
Accedit, quod lepidum illud tot iis afferat commoda com-
mentum, tot insuper errores, ecclesiae tamen Romanae
admodum necessarios, quibus veluti fulcris quibusdam
imperii istius, quod in omnes sibi vindicat asseritque Ro-
manus praesul, machina innititur & sustentatur, secum con-
iunctos habeat & innexos, vt si ab vno alteroue capite disces-
seris, in ceteris, credo, omnibus, citius victas Romanenses
daturi manus sint, quam in hoc, quod saluum & intemera-
tum esse, tanopere illorum interest.

§. II. Eo magis itaque mirari aliquis posset, extitisse,
aut existere potuisse inter eos, qui communi protestanti-
um nomine veniunt, & pari ratione ab ecclesia Romana
diuortium fecere, qui non tam excusare, quam defende-
re palam, missaticum hoc sacrificium, & Lutherum pari-
ter ac Caluinum, ob reiectum & repudiatum errorem, re-
darguere adgrederentur. Fecit tamen hoc vir ceteroquin
omni eruditionis genere probe cultus, & antiquitatis ec-
clesiasticae peritissimus, eoque nomine inter Germaniae
nostrae ornamenta referendus, IOANNES ERNESTVS
GRABE, in recentiori ista **TRENAEI** editioni, quae Oxoniae

niae anno MDCCII eius opera studioque, prodiit. Ad librum quartum enim aduersus haereses, caput xx xii. * ita disserit; *Eam quam Feuardentius hic inseruit de sacrificio eucharistiae dissertationem, indeque subnexam in Lutherum, Caluinum &c. inuectiuam, omitto, quod nimis prolixa & intempestiua sit, non quod rem ipsam inficias eam, aut subterfugiam. Certum enim, Irenaeum ac omnes, quorum scripta habemus patres, Apostolos siue coaenios, siue proxime succedentes, sacram eucharistiam pro nouae legis sacrificio habuisse, & panem atque uinum tanquam sacra munera in altari Deo patri obtulisse: ante consecrationem quidem uelut primitias creaturarum in recognitionem supremi eius super uniuersa domini: post consecrationem uero, ut mysticum corpus & sanguinem Christi, ad representandam cruentam personalis eius corporis ac sanguinis in cruce oblationem, & beneficia mortis eius omnibus pro quibus offerretur, impetranda. Atque hanc non priuatam particularis ecclesiae uel doctoris, sed publicam uniuersalis ecclesiae doctrinam atque praxin fuisse, quam illa ab apostolis, apostoli ab ipso Christo edocti acceperunt, diserte hoc & sequenti xxxiV. capite, docet Irenaeus. &c. Productum ipsa testimonia, quibus hanc se euincere posse sententiam putat, de quibus deinceps dispiciemus, tandemque cum IOSEPHI MEDI librum de sacrificio Christiano anglice scriptum, eandem ob causam laudasset, subiicit: Atque huius (MEDI) non solum sententiae, sed & voto in fine capitis viii. expresso subscribo, atque opto, ut postquam multi pii doctique e parte protestantium uiri, hunc Lutheri & Caluini errorem ac naeuum, Apostolicae ecclesiae doctrinam agnouerunt, huius quoque sanctissimas formulas liturgicas, quibus*

* p. 323.

quibus dictum sacrificium Deo offertur, ab illis male e suis cotibus proscriptas, in usum reuocent, & hunc summum diuinae maiestati honorem debite reddant.

§. III. Non poterat profecto aut opportunius, aut speciosius insultandi ecclesiis protestantium, seque iactandi, & efferendi, argumentum, Romanensibus praebere, qua u tanta confidentia pro genuino antiquae & vniuersalis ecclesiae dogmate illud venditando, in quo ornando & poiendo parum abest, quin doctissimi inter eos operam, quod aiunt, oleumque, se perdidisse, existiment. Nec defuerunt sibi, tamque pulchram occasionem, antiquitatis in tanti momenti capite consensum, vel protestantibus nunc ipsis non diffidentibus, ostentandi, elabi sibi passim sunt. Iesuitico enim ordini addicti, Triuoltiensium commentariorum, rei litterariae inseruentium, auctores, causas grauiissimas serio triumphandi, se habuisse, putarunt. *On sait, inquit, dum GRABII Irenaeum recensent, * avec quelle ardeur Luther & Calvin et leurs disciples on attaque le saint sacrifice de la messe, comme vne chose absolument incornue aux premiers chretiens. Voici cependant ce que Mr. Grabe, tout protestant qu' il est, a ete obligé de reconnoitre dans sa nouvelle edition. Referunt hinc ipsa GRABII verba, in linguam Gallicanam conuersa, & tum ita pergunt: Cet habile protestant en lisant saint Irenée et les autres peres, y a trouué le sacrifice de la sainte eucharistie. Il auroit pareillement trouué la presence reelle, & les autres dogmes de l' Eglise Romaine s' il avoit voulu les y chercher avec le meme desintereffement, qu' il y a cherché celui-ci. Mais s' il est persuadé*

* Memoires pour l' Histoire des sciences & des beaux Arts m. Maio anno M D C C III, p. 353.

que Iesus Christ a etabli le sacrifice de l' autel, que les Apotres l' ont enseigné, que les premiers chretiens l' ont practiqué, et que c' est un culte, qui est dû à la Maïesté souveraine de Dieu, comment peut il demeurer dans la communion de tant de protestans, qui font tous leurs efforts pour abolir ce divin sacrifice, et pour enleuer à Dieu l' honneur qu' il en reçoit, & aux chretiens le fruit qu' ils en retirent? Ad haec quid responsurus sit, ipsemet dispiciat vir clarissimus. Nobis autem vitio non vertet, si veritatem de qua, postquam rem omnem accurate sub examen reuocauimus, nulli dubitamus, asseramus atque defendamus. Qua in re vt ordine prouehamur, initio quidem & Romanae, & nostrae ecclesiae, veram de missae sacrificio sententiam edisseremus, tum erroris originem & fata prosequemur, & tandem nec IRENAEVM, nec CLEMENTEM ROMANVM, eidem patrocinari, demonstrabimus.

§. IV. Romanae ecclesiae quae mens sententiaque sit de sacrificio missae, abunde patet ex concilii Tridentini decretis. In his enim patres istius concilii contendunt, * etsi Christus dominus noster semel seipsum in ara crucis, morte intercedente, Deo patri oblaturus erat, vt aeternam illi redemptionem operaretur, quia tamen per mortem sacerdotium eius extinguendum non erat, in coena nouissima, qua nocte tradebatur, reliquisse eum sponsae suae ecclesiae, visibile, sicut hominum natura exigit, sacrificium, quo cruentum illud semel in cruce peragendum repraesentaretur, eiusque memoria in finem vsque seculi permaneret, atque illius salutaris virtus in remissionem eorum, quae a nobis quotidie committuntur, peccatorum, applicare.

B

* s: sione XXII. cap. I.

caretur. Declarasse enim se hoc ipso sacerdotem secundum ordinem Melchisedec, in aeternum constitutum, & corpus sanguinemque suum sub speciebus panis & vini Deo patri obtulisse: ac sub earundem rerum symbolis, apostolis, quos tunc novi testamenti sacerdotes constituerit, ut sumerent, tradidisse, ac eisdem, eorumque in sacerdotio successoribus, ut offerrent, praecepisse, per haec verba: hoc facite in meam commemorationem, ut semper ecclesia catholica intellexerit & docuerit. Et hanc quidem sententiam suam adductis quibusdam sacrae scripturae locis, confirmare annuntur.

§. V. Ne quis autem ignoret, quale demum sacrificium patres isti concilii Tridentini intelligant, clarius mentem suam explicant, * Dum porro asserunt, quoniam in divino hoc sacrificio, quod in missa peragitur, *idem ille Christus continetur & in cruce immolatur*, qui in ara crucis semel seipsum cruento obtulit, ideo docere synodum *sacrificium istud vere propitiatorium esse*, per ipsamque fieri, ut, si eum vero corde & recta fide, cum metu & reuerentia contriti ac poenitentes ad Deum accedamus, misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno. Huius quippe oblatione placatum dominum, gratiam & donum poenitentiae concedere, crimina & peccata etiam ingentia dimittere. *Vna*, inquit, *eademque est hostia: idemque nunc offerens, sacerdotum ministerio, qui se ipsum tunc in cruce obtulit: sola offerendi ratione diuersa, &c.* Ex quibus quam luculentissime patet, secundum horum mentem, in missa non tantum esse sacrificium laudis & gratiarum actionis, aut commemorationem sacrificii in cruce

per-

* cap. II.

peracti, sed *sacrificium propitiatorium*, proprie sic dictum, simul tamen *incruentum*, quo corpus & sanguis Christi sub speciebus panis & vini Deo patri offeratur, & incruente immoletur, cuius quidem sacrificii virtute, gratiam & peccatorum impetremus remissionem.

§. VI. Ceterum cum Tridentini patres in tanto verborum strepitu non tamen explicauerint, quaenam sit illa sacerdotalis oblatio, & in quo formalis eius ratio, uti in scholis loqui amant, consistat, mirum non est, quod in diversissimas hac de re iuerint sententias, nec de ea sibi magis consentent, quam quoties de origine missae disputant, aliis a Christo eam institutam asserentibus, aliis a traditione illam accersentibus. IACOBVS VERO BENIGNVS BOSSVETVS, singulare quid commentus est, quo sacrificii istius rationem explicaret, & ita instrueret, ut a protestantibus haud difficulter, ipsius quidem opinione sententiaeque, admitti queat. * Nimirum sacerdotum consecrationem hoc impetrare a Christo, ut se sistat in altari, panis & vini substantiam annihilaret, speciebus eorum sese quasi vestiatur, atque sub his speciebus, ceu Christi corporis & sanguinis, olim a se diuisorum, symbolis, in altari coram Deo, pro nobis compareat, & orando intercedat. Non itaque dubitat, quin ad gratiam diuinam nobis conciliandam, hoc plurimum valeat, cum nemo christianorum diffiteri queat, solam Christi assistentis praesentiam, efficacissimam esse apud Deum, pro humano omni genere, intercedendi rationem. Eum ergo, inquit, *sacrae mensae in hac mortis imagine assistentem atque apparentem Deo pro nobis intercedere credimus, patrique mortem, quam pro sua tulit ecclesiae,*

B 2

per-

* in expositione doctrinae catholicae cap. XIV.

perpetuo exhibere. Sacerdotes itaque offerre & immolare Christum, dum consecratione eum commouent, vt hac ratione sub speciebus, substantia sua priuatis, se Deo patri fistat, exhibeatue.

§. VII. Recte vero cum ab aliis, tum maxime a clarissimo viro & accurato BOSSVETI censore, DANIELE SEVERINO SCVLTETO obseruatum, & fundamento destitui hanc BOSSVETI sententiam, & concilii quoq; Tridentini decretis, repugnare. * Adesse quidem in sacra coena Christum, eiusque & corpus & sanguinem, sub panis & vini symbolis iis, qui sacra eucharistia videntur, distribui, concedimus, ipsique, praeunte scriptura sacra, docemus & confitemur: ast ea ratione adesse, vt consecratione facta, etiam extra vsum sacrae coenae a Christo ipso praescriptum, substantiam panis & vini annihilat, vtriusque specie se exhibeat, pro viuus & mortuis intercessurus, Dei patris iram sua praesentia in sacra mensa placaturus, eiusque nobis conciliaturus gratiam atque fauorem, id nec ex diuina sacramenti huius institutione colligi, nec vlllo scripturae sacrae euinci atque comprobari testimonio potest. Nec enim ex praesentia, qualem nos profitemur, talis praesentia, qualem BOSSVETVS fingit, sequitur. Praeterea, concilii Tridentini decretis haec sententia repugnat. In his enim fancitur, Christum vero, realique, ast incruento sacrificio Deo patri offerri atque immolari: BOSSVETVS autem dicit, Christum saltem praesentem se sistere in sacra coena, sub speciebus panis & vini, vt pro viuus & mortuis intercedat. Hoc autem an sacrificium dici queat, an recte immolari dicatur, qui se praesentem saltem sistit, vt pro aliis inter-

* in antidiognate cap. XXVI. p. 358.

tercedat, iudicent, qui non omnem prorsus amiserunt rationis usum. Sed quicquid sit de sententia. BOSSVETI, & aliorum quorundam recentiorum: nos ex concilio Tridentino, Romanae ecclesiae mentem sententiamque aestimamus, idque haud inuitis, uti credo, ipsis Romanensibus.

§. VIII. Nostrae ecclesiae sententia liquido constat ex Augustana confessione, * eiusque apologia. ** Et in illa quidem maiores nostri profitentur, se retinere missam, hoc est, sacram eucharistiam a vitiis & abusus ecclesiae Romanae repurgatam, & ad diuinam Christi seruatoris institutionem, exactam. *Falso*, inquit, *accusantur ecclesiae nostrae, quod missam abolant: retinetur enim missa apud nos, & summa reuerentia celebratur.* Quod quo pacto fiat, deinde vberius exponunt: At sacrificii vocem de missa hic non inuenias: cuius rei rationem in appologia reddunt, consulto se id nomen propter *ambiguitatem* vitauisse, Edisserunt tamen in sequentibus, accurate profecto, quo sensu missa seu eucharistia sacrificium vocari queat. Negant nimirum strenue, missam aut esse, aut dici posse, sacrificium propitiatorium, cum vnicum tantum in mundo fuerit sacrificium propitiatorium, videlicet mors Christi, uti constat ex *Ebr. IX, 26. X, 4. 14.* At si quis eucharistiam pro sacrificio eucharistico habeat, non repugnant. *Nunc*, inquit, *reliqua sunt sacrificia iuxtaeque, quae vocantur sacrificia laudis, praedicatio euangelii, fides, invocatio, gratiarum actio, confessio, afflictiones sanctorum, immo omnia bona opera sanctorum.* Haec sacrificia non sunt satisfactiones pro facientibus, vel applicabiles pro aliis, quae mercantur eis ex opere ope-

* abus. III. p. 23. ** n. XII. p. 250. seqq.

rato remissionem peccatorum, seu reconciliationem. Fiunt enim a reconciliatis. Et talia sunt sacrificia noui testamenti, ut docet Petrus. Haec postquam laius deduxerunt, & ad varia adversariorum argumenta responderunt, ad iuge tandem deueniunt sacrificium, in quo Romanenses itidem sacrificii missatici, non tam imaginem, quam argumentum quaerunt. Hic vero diferte profitentur nostri: *Quaquam nos quidem facile patimur, missam intelligi iuge sacrificium, modo ut tota missa intelligatur; h. e. ceremonia cum praedicatione Euangelii, fide, inuocatione.* Nam haec simul coniuncta sunt iuge sacrificium noui testamenti, quia ceremonia propter haec instituta est, nec ab his diuellenda est. &c. Nimirum duo hic in disceptationem veniunt, an omnino missa sacrificium dici queat, & an sacrificium sit propitiatorium. Id quod haud perfunctorie obseruandū existimamus. Ad prius enim maiores nostricaute respondent, posse equidem missam seu eucharistiam, sacrificium dici, & quidem eucharisticum, sed ea ratione, ut tota missa intelligatur, h. e. ceremonia cum praedicatione euangelii, fide, inuocatione, & gratiarum actione coniuncta. Non ergo ipsam consecrationem, distributionem, sumtionem corporis ac sanguinis Christi, Augustana confessio eiusque apologia, sed coetus eucharistiam accipientium, preces, fidem, eleuationem mentis ad Deum, commemorationem passionis & mortis Christi, mente verbisque factam, sacrificium, idque non proprie sic dictum; sed spirituale, qualia sunt sacrificia noui testamenti, non tam sic recte appellari statuit, quam potius permittit. * *Nos quidem facile patimur missam intelligi iuge sacrificium.*

* add. Scherzerus in *Breuiario Hülsemanniawo extenso cap. XIII. abef. XVI. p. 868. seqq.*

cium. Multo autem minus intelligit sacrificium propitiatorium, cum apologia Augustanae confessionis in eo tota sit, ut hunc errorem seu scripturae sacrae, merito Christi, & indoli totius christianismi aduersum, reiiciat, damnet, refellat, confutet. Quae cum ita sint, facile patet, quid de sententia recentiorum quorundam ecclesiae Romanae doctorum existimandum sit, qui Augustanae confessionis & Romanae ecclesiae in doctrina de missa, ad fallendos incautos, iacturam consensum, non erubescunt, quos inter eminet IOANNES ille DEZIVS Iesuita, * cui tamen abunde, a clarissimis ecclesiae nostrae theologis, iam factum est fati.

§. IX. Sed ut propius ad rem ipsam accedamus, iuvabit originem & fata erroris, de sacrificio missae, paucis exponere. Qua in re ut ordine procedamus, certa constituemus historiae interualla, ut quo pacto a prima simplicitate sensim discessum sit, eo luculentius animaduertamus: praeunte nobis exemplum IOANNE HENRICO HEIDEGGERO, ** cuius, ad ordinem quod attinet, tantisper insistere placet vestigiis. Ita veteris ecclesiae eo magis hac de re patefiet sensus, atque constabit, quam nullum in eius testimonio praesidium, cum Romanensibus inueniat vir doctissimus, GRABIVS.

§. X. Primum interuallum Christi & apostolorum complectitur aetatem. Si ergo aut ipsam Christi servatoris spectemus institutionem, aut repetitionem eius a Pau-

lo
* in libro cui titulus: *la Reunion des protestans de Strasbourg à l'Eglise Romaine, également necessaire pour leur salut & facile selon leur principes.* ** in *anatomie concilii Tridentini historico-theologica* part. II. p. 761, seqq.

lo apostolo * factam, qui a Domino, quae scripsit se accepisse diserte profitetur, nullum ibi deprehendimus missae pontificiae vestigium. Christus cum pane & vino, cum corporis & sanguinis symbolis, inter praesentes distributo, sacram coenam instituisset, addit: *hoc facite eis ad remembrance, in recordationem.* Non dicebat, hoc erit propitiatio Dei, hoc erit sacrificium, quo iram Numinis placare poteritis, sed *ad remembrance* saltem, seu recordationem, animi pii gratique fructum, a suis requirebat. Pari ratione Paulus apostolus institutionem diuinam referens, verba Christi: ** *hoc facite ad mei memoriam*, repetit. Hoc adeo luculentum est, ut aduersarii nec vlllo, quod speciem quandam habeat, scripturae dicto, suam comprobare sententiam queant. Hinc ad typos, ad allegorias, ne nihil omnino ex diuinis litteris attulisse videantur, confugiunt: de quibus tamen apologia Augustanae confessionis recte dicit: *** *Bene cum aduersariis agitur, si patimur nos vinci allegoriis: constat autem, quod allegoriae non pariant firmas probationes.* Sed id nunc non agimus.

§. XI. Nec res modo, sed vox ipsa missae incognita prorsus seculo apostolico fuit, atque inaudita. CAESAREM equidem BARONIVM si audiamus, aliter pronuncian dum fuerit. Iacobum enim fratrem domini hanc nomenclaturam Hierosolymitanis tradidisse auctor est, Petrum vero & Paulum, Romanis. **** Sed castigavit hunc errorem cardinalis cetera doctissimi, ISAACVS CASAVBONVS, ***** Nec sane turpius se traducere poterat BARO-

NVS.

* 1. Cor. XI. ** 1. Cor. XI, 23. *** p. 259. **** in *annal. ad annum XXXIV. n. LIX.* ***** *exercitat. XVI. ad. annal. ecclesiast. Baronii n. LVIII. p. 513. seqq.*

NIVS. Praeterquam enim, quod apud probatos auctores, qui per annos trecentos & amplius scripserunt, nullum eius extat satis certum vestigium, quis sibi persuadeat, vocem latinam homini Ebraeo, vel Syro, originem debere? Qui enim vocis istius natales, aut in Iudaea, aut in Graecia quaerunt, quod vtrique faciunt nonnulli, nihil aliud agunt, quam vt suam prodant imperitiam. Constat satis inter eruditos, d' *Q̄seru* qua ex concione christiani dimittebantur, missionem seu missam dictam, eamque duplicem fuisse; vnam qua finitis sacrae scripturae lectionibus & precibus, catechumeni, & reliqui qui istis interesse poterant; alteram, qua finitis sacris & peracta eucharistiae celebratione, totus populus christianus dimittebatur. Sed ista quidem nota satis sunt. Lepidus vero prorsus est BARONIVS, dum suam ex liturgia Iacobi probat sententiam, eaque cum hodie graece ac latine legatur, persuasum nobis cupit, latina Iacobi esse, graeca alicuius interpretis. Accedit, quod liturgia ista haud dubio spuria sit & supposititia, vt post PHILIPPVM MORNAEVM * solidis rationibus demonstrat ANDREAS RIVETVS. ** IOANNES equidem BONA cardinalis, vir cetera doctus & cordatus, cum eas liturgias, quae Matthaeo & Marco tribuuntur, dubiae esse fidei citra ambages fateatur, hanc tamen quae Iacobi dicitur, vt in eandem reiiceret classem, a se impetrare non potuit: *** qua in re praecuntem sibi habuit LEONEM ALLATIVM in epistola ad BARTOLDVM NIHSIVM. **** Sed grauissimas, quae huic liturgiae obiectae sunt, rationes, aut dissimulat,

* *lib. I. de Missa & parsib. eius cap. II. ** in critico sacro lib. I. cap. III. *** rerum liturg. lib. I. cap. VIII. **** quae extat in symmictis Leonis Allatii p. 176.*

aut ita proponit, vt illarum vis & efficacia statim eneruetur. Quae autem ipse proponit pro sua sententia argumenta, si quid probant, hoc probant, antiquum esse istum errorem, nec hodie demum aut nudius tertius enatum, qui Iacobum liturgiae istius auctorem facit; rem ipsam plane non conficiunt.

§. XII. Dicendi hic locus esset opportunus de CLEMENTE ROMANO, quippe qui seculo apostolico vixit: sed cum eius praecipue nitatur auctoritate vir clarissimus, testimonium quod ex illo adduxit, deinceps discutiemus ex instituto. Ad alterum itaque progredimur interualum, quod a morte apostolorum vsque ad Gregorii I. aetatem procurrit. Seculo autem secundo vixit IUSTINVS martyr, luculentus scriptor, cuius eo lubentius vtimur auctoritate, quod ipse ad illum inter reliquos prouocet GRABIVS. Hic ordine veteris ecclesiae ritus circa eucharistiae celebrationem ita exposuit, vt nemini in mentem venire queat, veteres sacrificium propitiatorium in eucharistia agnouisse. Iuuat ipsum hac de re audire IUSTINVM, & quidem in apologia prima pro christianis: * *Nos autem postquam eum, qui credidit & assensum praebuit sic baptizauimus, ad fratres qui dicuntur, adducimus, ubi illis congregati sunt, communes preces cum pro se ipsis, tum pro illuminato & aliis ubique gentium omnibus, animo intento susuri: vt digni simus qui veritate agnita per opera etiam boni rerum administratores, & mandatorum custodes inueniamur, quo salute feruemur sempiterna. Precibus finitis, mutuo nos inuicem osculo salutamus.* Deinde ei, qui fratribus praest, offer-

* p. 124. ex editione ipsius Grabii, quae Oxoniae anno M D C C in 8. prodit.

feritur panis & poculum aquae atque vini: quibus ille acceptis
 αἶνον καὶ δόξαν τῷ πατρὶ τῶν ὁλῶν διὰ τῆς ὀνόματι τῆς οὐσίας καὶ
 τῆς πνεύματι τῆς αἰγίς ἀναπέμπει, καὶ εὐχαριστῶν ὑπὲρ τῆς κατη-
 ξίωσθαι τέτων παρ' αὐτῆς ἐν ἰσοποδοίᾳ, laudem & gloriam
 rerum uniuersarum patri, per nomen filii & spiritus sancti of-
 fert, & gratiarum actionem pro eo, quod nos donis suis huic
 dignatus sit, prolixè exequitur. Qui ubi preces & eucharis-
 tiam perfecit, populus omnis qui adest, acclamat, dicens:
 Amen. Amen autem uoce ebraea, fiat, significat. Postquam
 autem gratiarum actionem praesidens absoluit, & populus u-
 niuersus acclamauit, qui apud nos uocantur diaconi distribu-
 unt unicuique praesentium, ut participet eum, in quo gratiae
 actae sunt, panem, uinum & aquam, & ad absentes perfe-
 runt. Atque hoc alimentum apud nos uocatur eucharistia:
 quod nulli alii participare licitum est, quam ueram esse do-
 ctrinam nostram credenti, & lauacro propter remissionem pec-
 catorum & regenerationem abluto, & ita ut Christus tradidit,
 uiuenti. Non enim ut communem panem, neque communem
 potum ista sumimus, sed quemadmodum per uerbum Dei caro
 factus Iesus Christus seruator noster & sanguinem salutis no-
 strae causa habuit: ita quoque eam in qua per orationem uer-
 bi ab ipso profecti, gratiae sunt actae, alimoniam, ex qua san-
 guis & carnes nostrae per mutationem aluntur, incarnati illi-
 us Iesu & carnem & sanguinem esse, edocti sumus. Nam a-
 postoli in commentariis a se scriptis, quae euangelia uocantur,
 ita tradiderunt praecipisse sibi Iesum, ac pane accepto, cum
 gratias egisset, dixisse: hoc facite in mei recordationem: hoc
 est corpus meum, & poculo similiter accepto, gratias actis di-
 xisse: hoc est sanguis meus; ac solis ipsis tradidisse.

§. XIII. Haec IUSTINI uerba, quanquam prolixiora,

ideo commemorauimus, quod mentem sententiamque veteris ecclesiae de eucharistia luculentissime plenissimeque exhibeant, nec vllum dubitandi locum cordatis, veritatisque amantibus, relinquunt. Nullum autem ibi sacrificii, nedum propitiatorii, vestigium. Cumque cuncta tam accurate describat, & ad minutias vsque persequatur IUSTINVS, cum & precum & gratiarum actionum iniiciat tam diligenter mentionem, quis sibi persuadeat, non aliquid additurum eum fuisse de sacrificio, hoc quidem tam commodo loco, qui illud prorsus requirere videbatur, si verus ecclesia sacrificium & quidem propitiatorium, in eucharistia agnouisset. Ne dicam quod reliqua omnia longe aliam eucharistiae faciem hic nobis exhibeant, quam missae hodie est in ecclesia Romana. Nec ipse doctissimus GRABIVS inuenire hic aliquid potuit, quod missae pontificiae patrocineretur, cum haud dubio in erudita sua ad hunc locum commentatione, haud id fuisset praetermissurus. Equidem quando IUSTINVS *precum* meminit, quaerere viro docto placuit, * pro quibus siue rebus siue personis, preces fusae fuerint? cum id non exprimat IUSTINVS. Putat autem colligi hoc posse ex antiquissimis liturgiis, in quibus Deus oretur, *ut oblationem sacrorum symbolorum benigne acceptare, ea que demisso coelitus spiritu suo sanctificare dignetur.* Hic nescio an aliquid sacrificio simile nobis obrudere velit. De oblationibus in eucharistia factis, mox dicemus: & quae earum intuitu ad Deum preces fusae sint, ostendemus, vt tamen nullam subfuisse de sacrificio cogitationem, pateat. Nec tamen temere ex liturgiis interpretandus est IUSTINVS, cum supposititiae esse queant; saltem ea aetate compositae, qua iam

ab

* p. 172.

ab apostolica simplicitate multi discesserant. Non autem laborandum admodum, vt sciamus, pro quibus preces factae fuerint? cum infinitae sint & nostrae, & aliorum necessitates, quae preces tum alias, tum maxime in eucharistiae celebratione, nobis imperent.

§. XIV. Sed cum oblationum mentionem fecerit IUSTINVS, dicendum de his aliquid eo magis est, quod nonnulli ex Romanensibus, quae de his loquuntur patrum testimonia, ad missae sacrificium obtorto velut collo rapiant, detorqueantque. Erat namque veteri ecclesiae in more positum, vt dominicis festisque diebus raro ad altare sine donis & muneribus accederent fideles, nisi res eis tenuis adeo esset & exigua, vt commode illud praestare non possent. Harum oblationum meminere IRENAEVS, eo ipso in loco, de quo deinceps nobis disceptandum erit accuratius, * CYPRIANVS, ** AVGVSTINVS, aliique, ne quid nunc de ORIGENE & variis, in quibus commemorantur conciliis, dicam. *** Constante namque per plura secula mos iste in ecclesia permansit. Sexto vtique seculo synodus Matisconensis decreuit, vt viri & mulieres omnes, singulis diebus dominicis panem & vinum ad altare deferant, & per has oblationes a vinculis peccatorum solvantur. Suntque, qui ex sequentibus seculis FLACCI ALCVINI, AMALARIJ FORTVNATI, WALAFRIDI STRABONIS, aliorumque id comprobant testimoniis. ****

Quemadmodum autem quae offerebant munera non eius-

C 3

dem

* lib. IV. aduers. haereses cap. XXXIV. ** lib. de opere & elemosina p. m. 141. edit. quae Amstelodami anno MDCC. prodierunt. *** dictum quoque iam a nobis aliquid hac de re est in praefatione parerg. historico-theologic. p. 15. **** vid. Kortholus not. ad Iustini apol. p. m. 41.

dem erant generis; namque praeter panem & vinum, no-
uas pias, vas, oleum ad luminaria, & reliqua obtulisse
constat; ita virtuti veterum christianorum erat conueni-
ens, votis piis eos prosequi, qui suum hac ratione demon-
strabant amorem, Deumque precari, spiritualium dono-
rum concessione, ut istud officiorum genus cumulate ite-
rum compensaret, sicuti ii ipsi, qui offerebant ea, ut gratum
acceptumque esset Deo hoc officium, merito in votis ha-
bebant vnicuique. Hinc preces ortae sunt solennes, quibus vi-
ti in ecclesia tum moris erat, quarum in missali Romano
conseruantur formulae, tempori quoque accommodatae.
Ut in festo natali: *O! Domine haec munera nostra natiui-
tatis hodiernae mysteriis apta reddantur: & dominica quin-
ta post pascha: suscipe Domine fidelium preces, cum obla-
tionibus eorum &c.* * De his oblationibus notat GABRIEL
ALBASPINAEVUS ** partem earum sacris vsibus ab sacerdote
in altari destinatae, reliqua pauperibus atque ministris ec-
clesiae cessisse, aliquas tamen ex iis particulas viritim in ec-
clesia fuisse distributas, ut significaretur, omnes fideles
sub vno eodemque capite, & de eodem corpore esse, ut
omnes de eodem pane sumerent ac ederent: id quod CY-
PRIANI atque AUGUSTINI testimoniis comprobatur. Haec
itaque oblationes licet ab indole sacrificiorum longissime
fuerint remotae, in eo tamen cum sacrificiis conuenerunt,
quod ipsi Deo offerre haec munera censebantur, quae alio-
rum hominum vsibus erant destinata; quemadmodum
frequentissimum est, quae aliis ex amoris officio praestantur,
ita interpretari, ac si Deo ipsi exhibeantur, praeeunte
qui-

* add. Ioachim Hildebrandus in sacris publicis veteris ecclesiae
capi. de veterum eucharistia p. 6. ** lib. 1. obseruat. V.

quidem ipsa scriptura sacra. Cumque hac ratione antiqui ecclesiae doctores de ista consuetudine loquantur, incauti induci fortassis in eam sententiam possent, ac si sacrificium nescio quod, in sacra eucharistia statuatur, cum tamen non de ipsa eucharistia, sed de his oblationibus verba faciant, & hae ipsae non nisi admodum incommode & *anxiosus* sacrificii nomine venire queant. Atque haec probe obseruasse, nostra magnopere interest, ut ex sequentibus adparebit.

§. XV. Priusquam IVSTINVM dimittam, facere non possum, quin vnicum adhuc addam. Ipse vir clarissimus, GRABIVS, dum ad IVSTINVM prouocat, causae suae non satis firmum praesidium ex apologia martyris peti, facile videns, cum tamen hic ex instituto IVSTINVS de eucharistia agat, dialogum eius cum Tryphone iudaeo ita subiungit, ut ex eo certiora hauriri posse, subinnuat. *Diserte*, inquit, * *hoc docet Irenaeus, atque ante ipsum Iustinus martyr, partim in apologia prima ad Antoninum, clarius vero & prolixius in dialogo cum Tryphone Iudaeo.* Ast vero vti in apologia ista ne verbum quidem occurrit, quod missae pontificiae faueat, id quod ex dictis abunde constat: ita pari ratione nec in dialogo cum Tryphone quicquam, quod pro Romanensibus faciat, inueniri, facili demonstrari potest ratione. Verum est, & eucharistiam sacrificium, & christianos omnes, qui ea vtuntur, sacerdotes vocari, quando ita IVSTINVS verba facit: ** *Vniuersos igitur, qui per nomen istius (Dei) sacrificia (offerunt), quae a Iesu Christo fieri tradidit, hoc est, in eucharistia panis & calic-*

* ad Irenaei l. c. p. 323. ** in dialogo cum Tryphone Iudaeo, p. m.

calicis, quae in loco omni a christianis sunt, praeuertens Deus, gratos sibi esse testificatur. Sed quaenam intelligat sacrificia, mox ipse explicat. Cum enim subiecisset, Deo sacrificia Iudaeorum displicuisse, pariterque eorum adduxisset exceptionem, gratas tamen Deo esse preces Iudaeorum, hinc inde disperforum, tum porro addit: *οτι μεν εν ηχη ευχαρι, ηχη ευχαριστιας υπο των αξιων γινόμεναι, τελειαι μοναι ηχη ευαγετοι εισι τω θεω θυσιας, ηχη αυτος φημι.* *Supplicationes simul & gratiarum actiones, quae a dignis peraguntur, solas perfectas esse & Deo caras victimas, ipse quoque affirmauerim. Has vero tum porro inquit, solas facere christiani didicerunt, in ipsius etiam alimoniae suae recordatione, aridae iuxta & liquidae.* Diferte hic docet, sacrificia, quae christiani in eucharistiae celebratione Deo offerunt, esse preces & gratiarum actiones, id quod & nos docemus, atque confitemur. Nec vllum aliud christianorum, praeter preces & gratiarum actiones, agnoscit sacrificium. Si autem agnouisset, cur hoc tam commodo loco eius non iniecit mentionem? Disputat contra Iudaeum, animusque illi est probare, cultum christianorum rectiorem esse, praestabilioremque, cultu Iudaeorum: sacrificiis illorum opponit meliora christianorum. Hic si habuissent christiani propitiatorium in eucharistia, non profecto poruisset haec praetermittere, cum de ipsa eucharistia verba faciat. Ast nullum ibi de tali sacrificio verbum. Tantum preces & gratiarum actiones hominum piorum, tanquam *solae perfectae & Deo carae victimae*, commendantur. Haec tam manifesta sunt, vt mirer, viros doctos ecclesiae Romanae addictos talia legentes, errorem suum non agnoscere, sed magis profecto adhuc mirer, eos ad sententiam suam confirmandam, ad IVSTINVM prouocare. Et ita de
 reli-

quis quoque, quae EXIVSTINO afferri possent, documentis, censendum. * Namque semper sibi constat sanctissimus martyr, & non aliud quam precum, & laudis sacrificium, in eucharistia agnoscit.

§. XVI. Ita ergo de seculo secundo constat, missae sacrificium, quale Romanenses fingunt, plane in eo incongnitum fuisse. De tertio seculo idem fidenter & citra ambages assero. Ritus tamen quosdam & instituta veterum christianorum tum inualuisse notum est, per se quidem profecto innocentissima, & a Romanae ecclesiae superstitione quam longissime remota, quae tamen occasionem deinceps huic, qui istam ecclesiam inualit, errori, praeberere potuerunt. Oblationes pro mortuis innuo, quarum primum mentionem iniicit TERTVLLIANVS iam montanista factus, libello, quo a secundis nuptiis dehortatur, ita verba faciens: *Repete pro cuius spiritu postules, pro qua oblationes annuas reddas. Stabis ergo ad Deum, cum tot uxores, quot illi orationes, commemoras. Et offers pro duabus, & commemorabis illas duas.* Ad quae verba BEATVS RHE-
NANVS haec notavit: *ab his annuis oblationibus nata videntur anniuersaria illa defunctorum parentalia, quibus hac tempestate sacerdotes praecipue distringuntur.* Constat igitur, primo quidem oblationes pro mortuis in veteri ecclesia fuisse vsitatas, easque iam tempore TERTVLLIANI admodum frequentes, immo iam ea aetate illas fuisse annuas, hoc est singulis annis die emortuali repetitas. Haec ita se habuisse, lubens fateor, nec tamen vllum inde sententiae pontificiorum de sacrificio missae, robur accedit. Harum enim oblationum pro mortuis longe alia erat ratio, ac
D isti

* conf. insignia eius locus, qui extat p. m. 260.

isti quidem sibi persuadent. Namque si quis pie & placide in Christo seruatore nostro vita functus esset, non tantum honestae sepulturae tradebatur, sed amici insuper defuncti, parentes, liberi, coniuges, oblationes nomine defuncti, more, eo tempore consueto, de quo supra diximus, perinde ac si adhuc in uiuis esset, ad altare deferebant, offerebantque in argumentum & testimonium, quod *defuncti, ecclesiasticae communionis participes decessissent*, vt ex GEORGIO CALIXTO* recte docet IOACHIMVS HILDEBRANDVS.** In quamcunque itaque se vertant partem, qui secus sentiunt, non possunt missae sacrificium, & quidem pro mortuis hinc exsculpere. Oblationes enim istas generatim non habuisse indolem sacrificii proprie sic dicti, & quidem propitiatorii, iam supra euicimus. Pro defunctis autem dum offerebantur, non ideo id fiebat, ac si ira forte Numinis erga defunctos hac ratione placanda, aut poenae, quibus excruciantur, mitigandae essent, sed in testimonium ac documentum, mortuum in ecclesiae communionem decessisse. Namque & huc inter alia comparatae erant etiam uiuentium oblationes, vt si cuius acceptarentur oblationes, inde ceu criterio constaret, eum in communionem ecclesiae esse, sin respuerentur, secus de eo iudicaretur. Constat hoc vel ex IRENAEO, cuius notum illud: *offerens commendatur suo munere, si ecclesia munus eius acceptet*, Neque enim quibusuis offerendi munera sua olim concessa erat potestas, sed si qui palam impii essent, aut adhuc in poenitentiam ordine constituti, horum non acceptabantur munera. Id quod pluribus quoq; comprobatur

GABRIEL ALBASPINAEVs.***

§. XVII.

* de sacrificio missae c. lxxvi. ** in offertorio primitiuae ecclesiae pro defunctis cap. VII. §. VI. seqq. *** lib. I. obseruat. V.

§. XVII. Solent equidem nonnulli oblationes pro mortuis ad seculum secundum, immo iam ad seculum primum, referre. Quos licet facile suo pari queamus abundare sensu, cum nostrae nihil hoc obstet causae, & ex istis oblationibus nondum sequatur sacrificium missae: res tamen ipsa docet, falli eos magnopere. Prouocant namque ad apostolicas, quas vocant constitutiones, quarum auctorem CLEMENTEM Romanum ferunt, qui pro defunctis ita offerre docet: *ἴετι πρὸς Φέρομέν σοι καὶ ὑπὲρ πάντων τῶν ἀπ' αἰῶν ἁγίων ἐναγετησάντων σοι ἀγίων πατριαρχῶν &c. *Adhuc offerimus tibi pro omnibus sanctis, qui a seculo placuerunt tibi, patriarchis, prophetis, iustis, apostolis, martyribus, confessoribus, episcopis, presbyteris, diaconis &c.* Sed res ipsa docet, offerre hic idem esse, ac orare. Namque in eodem capite verba πρὸς Φέρομέν & παρακαλῶσιν, auctor saepe promiscue vsurpat. Et in sequenti capite** eodem fere sensu dicit: τῶν ἀγίων μαρτύρων μνημονεύσομεν *sanctorum martyrum memores simus, ut digni habeamur participes fieri eorum certaminis.* Vnde etiam liquet, quo sensu veteres pro defunctis orauerint, non quidem ac si existimauerint suas defunctis prodesse preces, sed quod eorum in memoriam sibi reuocauerint virtutes, proque iis & gratias Deo egerint, & simul eundem precati sint, ut diuinum illis largiretur spiritum, cuius praesidio ad istud virtutis, quod beate defuncti reliquerant, se componere exemplum, eorumque premere vestigia possint. Etenim non eo comparatas has preces fuisse, ut animae defunctorum ex purgatorio liberarentur, vel inde liquet, quod pro patriarchis, prophetis, apostolis, martyri-

D 2

* libr. VII. constitut. apostolic. cap. XII. p. m. 403. ex edit. Cotelerii in scriptis eius patrum apostolicorum, Tom. 1. **. XIII.

bus, sanctis, obtulerint, vt verba pseudo-CLEMENTIS habent, quos aliorum precibus ex purgatorio liberandos fuisse, nemo dixerit. Quicquid huius sit: nobis nunc sufficit, quod nullum missae pro defunctis in his verbis pseudo-CLEMENTIS occurrat vestigium. Et si vel maxime occurreret, nondum ideo causa caderemus. Constat enim hodie inter omnes, constitutiones illas, vt vocantur, apostolicas, falso nomen CLEMENTIS praeferre, ne ipsis quidem diffidentibus ecclesiae Romanae patronis. Ipse namque BELLARMINVS * nullum eas in ecclesia latina nomen habere dicit: easdemque vt adulterinas reiiciunt PETRVS HALLOIXIVS, ** atque DIONYSIVS PETAVIVS, *** nec diffitetur BARONIVS eas apocryphas esse. **** Immo natales earum ad seculum tertium refert, DAVID BLONDELIVS, ***** ad seculum quintum HERMANNVS CONRINGIVS, ***** ad sextum IACOBVS VSSERIVS. ***** Sed rem istam plane iam confecerunt alii, ***** vt huic diutius immorari necesse non sit.

§. XVIII. Prouocant quoque ad IRENAEVM, qui originem oblationum pro mortuis, ad seculum secundum

refe-

* de scriptor. ecclesiastic. p. 39. ** in not. ad vitam Polycarp. cap. VI. & ad vitam Ignatii cap. II. *** libr. II. de doctrina temp. cap. LVII. **** ad annum XXXII. n. XVIII. & ad annum XLVI. num. XII. ***** in apolog. de Episcop. & Presbyt. sect. III. p. 231. ***** in animadu. de purgator. n. XXXII. ***** in annotat. ad Ignatii epist. cap. VII. seqq. ***** conf. omnino Caspar Zieglerus, in dissertat. de iuris canonici origine & incrementis, Lancelotti instit. iuris Canonici praemissa §. XVII. vbi et diuersas de constitutionibus istis sententias refert, add. et Andreas Riuetus, in critic. sacro lib. I. cap. II, Robertus Cocus in censura scriptor. quor. veter. p. m. 28.

referunt. Sed licet IRENAEVS oblationum sacrarum memin-
 erit, id quod ex dicendis palam fiet, oblationum ta-
 men pro mortuis apud eum iterum nullum deprehenditur
 vestigium. Quare certum hoc & extra controuersiam po-
 situm, seculo demum tertio hunc morem in ecclesia inua-
 luisse: qui magnis deinde erroribus occasionem dedit.
 Etenim iam seculo quarto nonnulli in eam ingressi sunt
 sententiam, ex hisce oblationibus emolumentum aliquod
 ad animas defunctorum redundare. Diserte namque A-
 THANASIVS, * *animas mortuorum ex uinorum oblationibus*
& orationibus multa & magna benefici percipere, asserit. Et
 AMBROSIVS ** *Faustinum hortatur, ut non moestificet foro-*
rem mortuam lacrymis, sed potius oblationibus animam eius Deo
commendet. Ut reliqua nunc taceam, ab aliis iam magno stu-
 dio collecta. *** Ast AVGVSTINI non possumus praetermit-
 tere effatum, quo eiusmodi oblationes pro mortuis prolixè
 commendat, quodue extat in eius libello de cura pro mor-
 tuis: **** *Ne existimemus, inquit, ad mortuos, pro quibus cura*
gerimus, peruenire, nisi quod pro eis, siue altaris, siue orationum,
siue eleemosynarum sacrificiis solemniter supplicamus, quamuis
non pro quibus fiant omnibus profint, sed iis tantum, quibus
dum uiuunt, comparatur, ut profint. Sed quia non discerni-
mus quinam hi sint, oportet has oblationes pro regeneratis o-
mnibus facere, ut nullus eorum praetermittatur, ad quos haec
beneficia & possint & debeant peruenire. Ex quibus aliisque
 colligas, iam seculo quarto multos patrum, errore de pur-
 gatorio fuisse infectos: quod non mirabitur, qui secum
 cogitauerit, [hoc tempore ex philosophia Platonica in ec-

D 3

cle

* qu. XXXIII. ** ep. VIII. *** conf. Hildebrandus l. c. cap. VIII. quod
 praeter haec, & alia suppeditabit. **** cap. vi.

clesiam eum fuisse traductum, simulque viam veluti aper-
 ram esse ad alium errorem, videlicet de missae sacrificio.
 Ast ipsos istos quarti seculi patres iam missam pro sacrificio
 quodam propitiatorio pro viuis pariter ac pro mortuis ha-
 buisse, nondum inde probari potest. Enimuero cum more
 antiquo ex oblationibus fidelium eucharistia conficeretur,
 vti supra obseruauimus: ita etiam quin idem in oblationi-
 bus eorum pro defunctis, factum fuerit, dubitari non pot-
 est, nec veterum dubitare nos sinunt testimonia. Haec
 poterat *eucharistia funebris* dici, ad quam qui exequias iue-
 rant, vel munera obtulerant, admittebantur. Quorsum
 nonnulli * referunt illud AVGVSTINI de funere matris suae
 Monicae verba facientis: ** *Ecce corpus elatum est, imus
 Et redimus sine lacrymis: nam neque in eis precibus, quas ti-
 bi o! Deus fudimus, cum offerretur pro ea sacrificium precii
 nostri, iam iuxta sepulchrum posito cadauere, priusquam de-
 poneretur (sicut illic fieri solet) ego fleui, sed toto die moestus e-
 ram.* Celebrabatur itaque in funerum solennibus eucha-
 ristia, non quidem vt sacrificium propitiatorium esset pro
 mortuis, sed vt ad ardentiores preces, qui eidem intere-
 rant se inuicem accenderent, quibus & abundantiore di-
 uini solatii vim impetrarent lugentes, & aliis, immo defun-
 ctis leuamen aliquod afflictionis, qua forte premerentur,
 obtinerent. Namque opinionem de statu medio animarum
 post mortem, eo tempore increbuisse, vti iam supra ob-
 seruauimus, neququam negauerim. Frequens hinc ap-
 pud veteres locutio, *offerre sacrificium, vel offerre Christum,*
 qua tamen nihil aliud designabant, quam in sacrae coenae
 cele-

* Calixtus de sacrificio Missae thes. XXXVIII. & ex eo Hildebran-
 dus l. c. cap. VIII. §. IX. ** lb. IX. confess. cap. XII.

celebratione preces ad Deum fundere, quibus ob mortem & passionem Christi servatoris spiritualia dona tum pro se, tum pro aliis, a diuina impetrare benignitate, qui eas fundebant, annitebantur.

§. XIX. Praeterea nimia symbolorum & rituum, quibus eucharistia celebrabatur veneratio, seculo cum primis quarto atque quinto inualefcens, magnis istis, qui deinceps ecclesiam inuasere, erroribus, occasionem dederunt. Praeterquam enim quod & adoratio symbolorum & transubstantiatio, quam vocant, inde fluxerint: facile qui de externis hisce ritibus actibusque nimis praeclare ac magnifice sentiebant, in eam induci poterant opinionem, inesse istis vim quandam placandi Numinis iram, hominumque peccata expiandi. Proni admodum sua natura homines sunt ad eiusmodi quid sibi persuadendum. Delectantur enim vitiis suis, eaque per veram poenitentiam fidemque in Christum, exuere nolunt: interim spe beatitudinis & aeternae felicitatis, seipsos semper, & lubentissime decipiunt. Hoc ne omni fundamento destitui videatur, externum Numinis cultum auide arripiunt: praesertim si quid in eo occurrat, quo existiment, placari Numinis iram, seque peccatorum remissionem, etiam sine vitae morumque emendatione, obtinere posse. Quare si quos actus prae ceteris commendari in diuino cultu vident, iis eiusmodi expiandi crimina vim promptissime tribuunt; quae vera ratio fuit, sacrificium aliquod propitiatorium, diuinis litteris ignotum, in ecclesiam introducendi. Non itaque errant, qui inter causas erroris de sacrificio missae nimiam istam symbolorum venerationem, patrum antiquae ecclesiae, referunt. Venerationem, inquam, non adorationem.

Hanc

Hanc namque in hoc, de quo nunc loquimur, intervallo, iam in ecclesia obtinuisse, neutiquam concessero. Est enim, λατρεία, vocem de eucharistia, ab EVSEPIO aliisque adhiberi, quod nonnulli vrgent, & ἐπὶ τῷ θεῷ λατρεύαν, idem esse atque ad sacram synaxin convenire, ἀναίματον ἡγῆ καθαρὰν λατρείαν de sacra eucharistia intelligi, nihil inde tamen proficiunt, qui secus sentiunt. Namque non oblatio necio cuius incruenti sacrificii, sed digna mortis domini commemoratio, cum precibus & gratiarum actione coniuncta, haec est λατρεία illa christianorum, a patribus designata, hic cultus soli Deo conueniens. Recte CYRILLVS: *καταγγέλλοντες τὸν κατὰ σάρκα θάνατον τοῦ μορτογενούς υἱοῦ τοῦ θεοῦ, τὴν ἀναίματον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τελεῖμεν λατρεία. *Annunciantes mortem secundum carnem unigeniti filii Dei, incruentum in ecclesia cultum peragimus.* Similia habet GREGORIVS NYSSENV. ** EVSEBIVS autem, quam procul ab ea, quam Romanenses & de symbolorum eucharisticorum adoratione, & de sacrificio missae, fouent, sententia, abfuerit, demonstrari facili negotio posset, *** si id nunc a nobis exigeretur. Praestiterunt autem hoc iam alii, & imprimis IACOBVS BASNAGIVS, **** vir eruditus, qui hoc tempore ista adorandi consuetudine & substitutione, ecclesiam nondum infectam fuisse, abunde & luculenter euicit.

§. XX. Quod vero diximus, nimiam symbolorum venerationem, & hinc porro ortam patrum quarti, quinti, & se.

* in epist. ad Nestor. A7. concilii Ephesini p. 80. ** de scopo Christiani tom. III. p. 299. *** Interim vid. omnino lib. I. demonstrat. euangel. cap. X. p. m. 39. **** dans l' Histoire de l'eglise lib. XVII. cap. V.

& sexti seculi, rhetoricam exaggerationem, occasionem dedisse errori de sacrificio missae, qui deinceps inualuit, id paucis nunc comprobandum est. Sufficeret autem vel AMBROSII* effatum, quod & ceteroquin frequens est in ore Romanensium, si ex horum hoc interpretandum esset mente sententiaq; Hic vero *adorate*, inquit, *scabellum pedum eius. Scabellum caro Christi, quam hodieque in mysteriis adoramus, & quam Apostoli in domino Iesu adorarunt. Quid sibi velit Mediolanensis antistes, clarius explicat discipulus eius AVGVSTINVS: ** Conuerto me ad Christum & inuenio quomodo sine impietate adoretur terra scabellum pedum domini. Suscepit enim de terra terrarum, quia caro de terra est, & de carne Mariae carnem accepit. Et quia in ipsa carne hic ambulauit, & ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit, nemo autem illam carnem manducat, nisi prius adorauerit, inuentum est, quomodo adoretur tale scabellum domini, ut non solum non peccemus adorando, sed & peccemus non adorando.* Maximum in hisce effatis pro eucharistiae adoratione se inuenisse praesidium, existimant etiam acutissimi Romanensium, Adeo ut IACOBVS BENIGNVS BOSSVETVS,*** qui ante finem seculi quarti inuenire nihil potuit, quo hanc adorationem stabiliret, haec AMBROSII atq; AVGVSTINI effata primo loco in aciem proferat, iisque ceu clypeo quodam, causam desperatam tegat ac tueatur. Vtique si patres isti per scabellum pedum intelligerent ipsa symbola, non omnino nihil dicerent Romanenses. Nec tamen ideo victoria in illorum partes concederet, cum ipsa contra confessio, tribus, immo quatuor prioribus seculis hanc symbolorum adorationem ignotam fuisset,

E se,

* de Sp. Sancto lib. III. cap. XII. ** in Psalm. XCVIII. *** explicatio de la Messe. p. 142. 143.

se, longe maius nobis praesidium afferret, quam illis haec testimonia. Et tum quidem dici posset, intempestivam symbolorum venerationem, & ex ea ortam ineptam scripturae ad eucharistiam detorsionem, eos in hunc errorem praecipites dedisse. Sed accuratius tamen rem omnipensitantibus, patebit, non id patres illos dicere, quod volunt Romanenses. Non enim dicunt, symbola externa adoranda esse, sed *carnem Christi*, quam in sacramento eucharistiae, & alias quoque, adorandam esse, & nos censemus. Quicquid huius sit, luculentius adhuc exemplum, quo nostram confirmare sententiam queamus, suppeditat DIONYSIVS ille Arcopagita, cuius sexto demum seculo innotuisse scripta, multorum fert opinio. Hic enim sacramenta ita alloquitur eucharistiam: * *O divinissima & sacra ceremonia* (τελετή) *ostende nobis perspicue obductam tibi per signa obscuritatem* (τὰ πνευματικὰ σοὶ συμβολικῶς ἀκρυβήτα τῶν ἀληθειῶν) *& singulari lumine mentis nostrae oculos imple.* Ad quem locum PACHYMERES ita commentatur: *ceremoniam hanc alloquitur ac si animata sit* (ὡς τῆ ὄψις ἐμψύχου διαλέγεται) *& non abs re, ut Gregorius Theologus: O! sanctum & magnum pascha! Et eiusmodi sacra ceremonia dominus noster Iesus Christus, ad quem sermonem habet.* **I**Cam ergo DIONYSIVS per apostrophen sacram eucharistiam alloquitur, nec mitioribus figuris vterentur reliqui patres, quoties de hisce sacris verba facerent, & suum affectum & venerationem hac ratione prodentes, & populum ad parem venerationem excitaturi, quis dubitet, incautis saepius eos hisce loquendi formulis, errandi praebuisse occasionem. Ad obscurandam veritatem, erroresque varios

pro-

* de Hierarchia cap. III.

progignendos, nihil accomodatius, quam declamatorius illorum stilus, quorum magna apud populum est auctoritas. Horum enim cum oracula censeantur verba, si eadem, quod saepe contingit, proprie capiantur, quae figurate ipsi intellexerant, nihil fere tam obsonum est, & a ratione alienum, quod non sub veri specie, hominum animis obtudatur. Frustra equidem Romanenses ad hunc DIONYSII locum prouocant, ut inde adorationem eucharistiae probent, * cum vel fatente PACHYMERE sit apostrophe, qua uti haud sane infrequens fuit horum temporum scriptoribus, ut vel GREGORII exemplo ipse DIONYSII commentator, recte docet. Addi posset AMBROSIVS, qui eadem ratione baptismum alloquitur: ** *O aqua! quae humano adpersum sanguine, ut praesentium lauatorum figura praecederet, orbem terrarum lauasti: O aqua! quae sacramentum Christi esse meruisti, quae lauas omnia, nec lauaris &c.* Cuiusmodi & alia passim occurrunt. Audiant autem talia imperiti & rudes, aut ob eloquentiam ac auctoritatem oratoris attoniti: quorsum non tandem abripiuntur! Audiant *sanctissimam, diuinissimam*, eam ceremoniam vocari, qua eucharistia celebratur, quid facilius, quam ut in eam ingrediantur sententiam, aut ipsa diuinitate quadam pollere symbola, aut horum rituum miram esse efficaciam, quae & per se Numinis placare iram, hominumque expiare crimina, possint? Hanc enim, quod supra euicimus, efficaciam, ut ritibus sacris, praesertim illis, quos extolli magnopere & commendari vident, mortales tribuant, prout admodum sunt. Iam ergo postquam semel ipsis ritibus

E 2

talem

* conf. Gerhard. *LL. theolog. de sacra coena cap. XIX. §. CCVIII.*

** add. Basnage. *Hist. de l'eglise lib. VII. cap. VIII.*

talem vim expiaticem inesse sibi homines perluadebant, nihil aliud supererat, quam vt sacrificium aliquod propitiatorium in iis quaerent, cum vel veteris testamenti lectione constare poterat, ea ad crimina hominum, sed propter illud sacrificium, cuius referebant umbram, & quod Christus in ara crucis pro nobis obtulit, expianda, comparata fuisse.

§. XXI. Summatim & vnico velut fasce complectemur, quae de secundo hoc interuallo exposuimus hactenus. Nullum ex primis hisce seculis ad septimi initium vsque, produci testimonium potest, quo probetur, veteres christianos sacrificium propitiatorium in eucharistia sacra agnouisse. Multa contra, aliter eos censuisse, produci possunt. Patres doctoresque veteres, si forte sacrificii vocem de eucharistia adhibuerunt, aut de sacris oblationibus locuti sunt, aut preces & gratiarum actiones, piosque animi motus, quibus Deo se offerunt, qui rite eucharistia sacra vtuntur, intellexere, aut ideo eucharistiam sacrificium adpellarunt, quod per eam sacrificium mortis & passionis Christi exhibeatur, nobisque reuocetur in memoriam. Id quod cum per se manifestum sit, tum ex luculentis EUSEBII, * CHRYSOSTOMI, ** CYRLLI, *** THEODORETI, **** AVGVSTINI, ***** aliorumq; comprobati testimoniis posset, nisi superuacaneum esset, in re non dubia, argumentis vti non necessariis, praesertim cum iam ab aliis, maxime autem a PETRO MOLINAEO, hoc actum

* lib. I. demonst. euang. cap. X. ** homilia XVII. in epist. ad Hebraeos. *** lib. XII. in Ioannem cap. LVIII. **** in cap. VIII. ep. ad Ebr. ***** lib. I. contra aduersar. leg. & propb. cap. XVIII. ip. lib. XX. contra Faustum. cap. XXI. & alibi.

tum sit abunde. * Inualuerunt tamen seculo praefertim quarto, & quinto, nonnulli ritus, instituta, opinionones, quae tum aliis circa eucharistiam erroribus, tum & sententiae de sacrificio propitiatorio, occasionem praebuere. Quos inter ritus eminet oblatio pro mortuis, praecipuum sacrificii missatici praeludium, licet hoc tempore adhuc ab indole eiusmodi sacrificii aliena. Accessit vero & nimia rituum, ceremoniarum, & declamatoria exaggeratio, & symbolorum veneratio, quibus ut ab apostolica simplicitate & puritate desisterent, facile induci homines potuerunt. Et haec si probe obseruentur, diiudicari facile possunt; quae IOANNES HEINRICVS HEIDEGGERVS de secundo hoc interuallo asserit: ** non accessisse quidpiam *magni momenti* ad apostolicam celebrandi eucharistiam, rationem, quod aut varietate onerosum, aut vanitate ludicrum esset. Etenim apostolos, monente ipso GREGORIO *** orationem tantum dominicam in hoc mysterio adhibuisse, idque ex diuino seruatoris praecepto, quod & alii ex veteribus, & nonnulli ex ipsis Romanensibus ut DVRANDVS, ANTONINVS, PLATINA, agnoscant. ***

§. XXII. Tertium interuallum videtur a Gregorio I. ad Leonem vsque, adeoque ab anno Christi DC. vsque ad MCCCL. constituit. Illudque in gestibus, vestibus, altaribus, palliis, corporalibus, praefationibus, similibusque, superstitiosa satis multa obtrusse, obseruat. In illis tamen tenebris nondum pro veri nominis sacrificio habitam fuisse

E 3
* in *novitate papismi*, qui liber Iacobo Dauidi Perronio, Cardinali, oppositus, gallice & germanice extat, *artic. X. cap. IV. p. m. 989. seqq.* ** in *anatomie concilii Tridentini part. II. p. 761.* *** *lib. I. epist. VII.* *** *add. Martinus Chemnitzius in examine concilii Tridentini ad session. VI. p. 346.*

missam, doctrinaeque de sacra eucharistia puritatem aliquatenus, per BEDAM, ISIDORVM, DAMASCENVM, ALCVINVM, AMALARIVM, KABANVM, CHRISTIANVM, DRVTHMARVM, HAYMONEM, aliosque, fuisse conseruatam. Et sane dubito, an vllum quod momentum trahat pro sacrificio missae, & huius intervalli scriptoribus, proferre testimonium queat. Saltem receptam in ecclesia nondum hanc doctrinam fuisse, vel inde constat, quod post hanc aetatem magni nominis extiterint viri, quibus ne leuissima quidem haereseos labes adpersa fuit, quae eucharistiam pro sacrificio proprie sic dicto non habuerunt, quorum deinceps afferemus effata. Quae autem, ad reliqua quod attinet, DAMASCENI, aliorumque, quos haec aetas tulit, de eucharistia fuerit sententia, id prolixius inquirere, nostri non fert instituti ratio. Transsubstantiationem quam vocant, eos non credidisse, diligenter eucit vir doctus, IACOBUS BASNAGIUS: eosdem tamen praesentiam realem corporis & sanguinis Christi, ex mente sententiaque veterum asseruisse, vel ex DAMASCENO liquidiissime demonstrari potest. Sed id nunc non agimus.

§. XXIII. Id potius obseruamus, missarum quas vocant solitariarum, originem haud incommode ad hanc referri posse aetatem. CLAVDIO equidem ESPENCÆO** perdifficile videtur, temporis articulum, quo communicari desitum, digito velut subindicare: nihil tamen obstat, quo minus certis eo deducamur coniecturis, Enimvero cum & natura ratioque sacramenti huius postulet, & diuina quoque institutio iubeat, vt sit *non vltima*, seu

com-
* *histoire de l'eglise* lib. XV. cap. VII. p. 894. ** *de missa publica & privata* p. 218.

communio inter plures, saltem inter distribuentem symbola
 eucharistica & accipientem, quo nomine & venire solet,
 in veteri quidem ecclesia nunquam sine communicantibus,
 sacra eucharistia celebrata fuit, ut vel ex CHRYSOSTO-
 MO * rectissime observat Augustana nostra confessio. **
 At ex quo vana haec superstitio hominum incescit animos,
 externum hanc esse actum, etiam sine recto communicanti-
 um usu, multum prodesse, plurimaque afferre commoda,
 placuit, quam saepissime eucharistiam celebrare. In tan-
 ta itaque missarum frequentia, non poterant semper aut
 spectatores, aut communicantes adesse, ut tandem solita-
 riis hinc non potuerit non evadere actus. Hinc non mul-
 tum aberraverit a scopis, qui affuerit, solitariorum ista-
 rum missarum originem in eam circiter incidere aetatem,
 qua praeter ecclesias cathedrales & parochiales, monaste-
 ria, oratoria, sacella, altaria, in magno numero exstrui coe-
 perunt, in quibus eucharistiae sacrificium certatim cele-
 braretur. Hoc autem, saeculo circiter octavo atque nono
 contigisse, historicorum nos non dubitare sinunt monu-
 menta. Accedit, *** quod hoc praesertim tempore quae-
 siones agitari coeperint: an fas & aequum sit, solum sa-
 cerdotem divina officia celebrare, nullis videlicet praesen-
 tibus, quibus dicat: *pax vobiscum, Dominus vobiscum*, nul-
 lis, qui respondeant: *Et cum spiritu tuo*. Ex his enim ve-
 teris ecclesiae formulis nunquam nisi pluribus praesenti-
 bus, eucharistiam celebratam, apertissime constat. Cum ergo
 dubitaretur, an recte adhiberentur hae formulae, cum praec-

* *homil. XVII. in cap. IX. epist. ad Ebr.* ** *abusu III. p. 26. addi.*
Carpzovius, in isagoge ad hunc locum p. 667. *** *conf. Georg.*
Calixtus dissert. de missis solitariis s. XII. seqq.

ter sacerdotem nemo adesset, missas istas, quas solitarias vocant, celebrari coepisse, quam rectissime inde concluditur. Intelligitur autem illud ex canonibus conciliorum, quae hoc tempore in Gallia, Germaniaeque passim coacta fuere, in quibus huius disceptationis subinde iniicitur mentio. In concilio Moguntiaco, anno ultimo Caroli M. imperatoris habito, canone XLIII. ita decernitur: *Nullus presbyter, ut nobis videtur, solus missam cantare, valet recte. Quomodo enim dicit, dominus vobiscum, vel sursum corda admonebit habere, & alia multa his similia, cum alius nemo cum eo sit.* Nondum satis sibi constant concilii istius patres, & paulo timidius incedunt, forte quod nimis potentes iam tum missa solitaria haberet defensores. Acrius & liberius in missas solitarias inuehitur concilium, quod Parisiis anno DCCC XXXIX imperante Ludouico pio, congregatum est, In eamque canone XLIIIX libri primi ita statuitur: *irrepfit in plerisque locis partim incuria, partim auaritia, reprehensibilis usus, & congrua emendatione dignus, eo quod nonnulli presbyterorum, sine ministris missarum solennia frequentent. Quod nec verba domini saluatoris, quibus mysteria corporis & sanguinis suis discipulis celebranda tradidit, nec apostoli Pauli declarant documenta, nec etiam in actis apostolorum, si enucleatim legantur, ita fieri debere, vilo modo inuenitur. Vnde conueniendus, immo interrogandus nobis videtur, huiusmodi corporis & sanguinis domini solitarius consecrator, quibus dicat: dominus vobiscum, & a quo illi respondeatur: & cum spiritu tuo, vel pro quibus supplicando domino inter cetera: memento domine & omnium circumstantium, cum nullus circumflet, dicit. Quae consuetudo, quia apostolicae & ecclesiasticae auctoritati refragatur, & tanto mysterio debonorationem quam-*

quandam irrogare videtur, omnibus nobis in commune visum est, ut deinceps huiusmodi usus inbiberetur, provideatque unusquisque episcoporum, ne in sua parochia quisquam presbyterorum missam solus celebrare praesumat, Et si hanc definitionem superbiens transgressus fuerit, canonicae correctioni subiaceat. Prolixiora haec licet canonis verba, ideo tamen afferre operae pretium duximus, quod non tantum ingravescens hoc tempore missarum eiusmodi abusus indicetur clarissime, immo atro notetur lapillo, & rectissime reiciatur: sed & quod genuinam eius rei causam, avaritiam clericorum, apertissime designent. Concurrebant tamen plures rationes. Namque persuasio de magnis commodis missae, ad eas multiplicandas, illos omnino induxit, quod & in Augustana observatum est confessione: * *accedit opinio, quae auxit priuatas missas in infinitum, videlicet quod Christus sua passione satisfecerit pro peccato originis, & instituerit missam, in qua fieret oblatio pro quotidianis delictis mortalibus & venialibus.* Deinde, aedium sacrarum, sacellorum, monasteriorum plurium extractio, crescensque inde quotidie clericorum numerus, plurimum huc contulit. Namque ne his quod agerent, deesset, aut ne frustra sacrae aedes excitatae viderentur, & tot altaria extracta, missaticum quam saepissime repetendum fuit officium. Ut autem in laicis, ut vocant, superstitio, ita in clericis praeter superstitionem avaritia, & lucri accessit cupiditas, qua inducti, missas quantum poterant, extollebant, & multiplicabant. Exiterunt autem ea aetate, ut reliqua conciliorum nunc mittam decreta, viri quidam docti & cordati, qui missarum illarum solitarum irrepentem tunc damnarent abusum.

F

Hos

* l. c. p. 25.

Hos inter eminent THEODVLPHVS Aurelianensis episcopus, & WALAFRIDVS STRABO, quorum ille in epistola ad compresbyteros suos Aurelianensis parochiae, * sacerdos, inquit, missam solus nequaquam celebret, additis iis, quae iam ex concilio Parisiensi allatae sunt, rationibus: hic vero ** cum exposuisset, qua tandem ratione missa eiusmodi solitaria admitti posset, tandem concludit: *tamen fatendum est, illam esse legitimam missam, cui intersunt, sacerdos, respondens, offerens atq; communicans, sicut ipsa compositio precum, euidenti ratione demonstrat.*

§. XXIV. Romanenses quidem, solitariae quoque missae altius reperere originem satagunt. Sed vel *novovlas seu communionis* illa, in scriptis patrum haud infrequens denominatio, eos conticescere iubet. *** Cumque non vna ratio, cur eucharistia hac voce veniat, reddi queat, haud tamen postrema est, quam veterum quidam tradunt, ideo eucharistiam communionem appellari, quia a pluribus simul eidem pani & calici communicantibus, sumatur: *διὰ τὸ τὸ τε κοινωσῆν τὸς ἁγίους πάντας τῶν μυστηρίων*, inquit scholiastes DIONYSII, PACHYMERES. **** Quorsum etiam faciunt, quae hac de re habet MICROLOGVS. ***** Sed & *συνάξεις* vox seu congregationis, itemque sacrae coenae, in veterum scriptis haud infrequentes, idem satis superque testantur. Est tamen hoc ita capiendum, ut non semper integrum adfuisse coetum intelligatur, si necessitas forte, etiam paucioribus praesentibus, sacram celebrare eucharistiam, iuberet.

* cap. VII. ap. Baronium ad annum DCCC XXXV. ** cap. XXII. in fine. *** conf. Calixtus de missis solitariis §. XXII. seqq. **** ad cap. III. de Hierarchia ecclesiastica, ***** de ecclesiasticis obseruat. cap. LI.

beret. Namque cum aegrotis, qui missae publicae interesse non poterant, sacramentum porrigendum esset, non potuisse semper plures aut adesse, aut etiam de symbolis eucharisticis participare, per se manifestum est. Ne quid nunc de eo dicam, quod iubente summa necessitatis lege, minister ecclesiae aliquando sibi ipsi porrigere sacramentum potuerit: qua de re etsi nonnulli dubitent, MARTINO tamen CHEMNITIO * iudice, hoc non pugnat cum substantia institutionis coenae dominicae, & praeterea veteris ecclesiae exempla suffragantur. Quemadmodum vero haec & alia eiusdem generis, causam pontificiorum parum iuvant, cum in Romana ecclesia non ex necessitate quadam sacerdos solus communicet, sed ex opinione commodi, quod missae afferant, consuetudo ista, & diuinae institutioni, & veteris ecclesiae moribus, contraria, inualuerit: ita reliqua, quibus caliginem imperitioribus offundere annuntur, obseruato inter priuatam & solitariam missam discrimine, facile dilui possunt. Scio, Augustanam confessionem priuatas missas vocare eas, quas GEORGIUS CASSANDER ** aliique, qui eum sequuntur, solitarias dixerunt: sed de nomine transigi facile potest, modo res ipsa teneatur. Priuatas itaque missas, ubi certas ob rationes non integer coetus, sed quidam ex coetu praesto erant, & communicabant, in veteri ecclesia quandoque celebratas fuisse, concedimus: at solitarias, cum solus sacerdos communicat, ut ipse ROBERTVS BELLARMINVS cardinalis *** eas circumscribit, eo quidem modo, quo in Romana ecclesia

F 2 fre-

* exam. concil. Tridentin. part. II. p. 296. add. Carpzouius, isagoge ad libros symbol. ad August. confess. abus. III. p. 66. ** consulte. articul. XXIV. de solitariis missis. *** lib. II. de missa. cap. VI.

frequentantur, réceptas ante seculum octauum fuisse, prorsus abnuitus. Priuatas autem quod diximus in vsu apud veteres fuisse missas, facile comprobari potest. Enim vero in veteri ecclesia singulis diebus dominicis atque festis, praesente & communicante toto fidelium coetu, missae celebrabantur, quae *solennes* erant, & deinceps discriminis causa *publicae* dictae sunt: in orientali ecclesia sabbathis etiam, & a paschatos festo vsque ad pentecosten, singulis diebus celebrabantur. Quia vero nonnulli christianorum olim quotidie corporis dominici participes fiebant, & vero singulis diebus publicae, siue solennes missae non celebrabantur, istae missae *privatae* dictae sunt, non quidem quod in iis nulla facta fuerit symbolorum eucharisticorum dispensatio, sed quod publicus populi conuentus non fuerit coactus. Procedente autem tempore, cum multi praeter nomen vix quidquam pietate christiana dignum retinerent, laici quidem plerique hunc morem intermiserunt, retinuerunt autem clerici, qui soli plerumque quotidianae missae celebrationi intererant, & sanctam eucharistiam sumebant. Et huc etiam pertinent illae, quae subita quadam exigente necessitate, itemque in defunctorum exequiis celebratae sunt missae, quarum iam supra a nobis iniecta est mentio.* Hae itaque missae, quas deinceps magno numero in monasteriis celebrarunt, priuatae quidem fuerunt, non autem solitariae, quod ex canonibus antiquae ecclesiae, erudite demonstrauit GEORGIUS CASSANDER.** Et sane ad Latinam quod attinet ecclesiam, patet hoc ex conciliis multis, tam in Gallia, quam in Germania, summam rerum tenente

Caro-

* add. Calixtus *de missis solitariis* §. VII. *seqq.* ** in *praefat. ordinis Rom. de offic. missae*, p. 95.

Carolo magno habitis, praefertim ex Parisiensi illo, cuius iam supra mentionem inieciimus, quodue imperante Ludouico pio anno DCCCXXXIX. congregatum fuit, in quo acriter reprehensae sunt atque reiectae missae, *in quibus non essent, qui communicarent.* Possem testimoniis THEODVLPHI, Aurelianensis episcopi, BERTRAMI, WALAFRIDI STRABONIS, aliorumque, idem confirmare, si his diutius immorari, fas ducerem. BELLARMINVS tamen hic nobis dimittendus non est, qui vt euadat, canonibus conciliorum istorum constitutum fuisse contendit, * vt adessent, qui *responderent*, non qui *communicarent.* Sed conticescere hominem vel WALAFRIDVS STRABO iubet, cuius iam supra adduximus effatum, quo diserte perhibet, eam demum missam esse legitimam, cui intersint, *sacerdos, respondens, offerens, atque communicans.* Interim priuatas illas missas, solitariis occasionem praebuisse, lubens concesserim: hae vero quo pacto seculo octauo & nono ortae sint, iam luculenter, ni fallor, exposuimus.

§. XXV. Auctum praeterea mirifice hoc tempore vestium, altarium, similibusque rerum in eucharistiae celebratione, adparatum, historicis id asserentibus, facile crediderit, cui non plane indoles horum seculorum fuerit ignota. In hunc enim morbum, quae ecclesia iam contraxerat, erumpere magis magisque vitia, necesse erat. Quod vero IOANNES BONA ** sibi aliisque persuasum cupit, omnem istum missaticum adparatum in apostolica ecclesia suos inuenire natales, cuiusmodi est, vt nisi magnam viri candorem scripta eius proderent, dubitarem, an serio istud asseruisset. Namque in ipso quaestionis limine causae suae

F 3

int.

* lib. II. de missa cap. X. ** rerum liturgicarum lib. I. cap. F.

imbecillitatem statim prodit. Cum enim sine omni fundamento contendisset, primum sacrificium missae in ipso met coenaculo, in quo Spiritum sanctum apostoli acceperant, non a Iacobo, sed a Petro peractum fuisse, addit; *quis vero qualisne fuerit, & primi huius sacrificii apparatus? incertum est.* Immo certum, in eucharistia non fuisse talem, qualem sequentia viderunt secula. Decenter cuncta & ex more Ebraeorum, ab apostolis peracta fuisse non dubito; sed missaticae pompae vllum apud eos vestigium reperiiri, prorsus nego. Succensa lumina non defuisse, credibile putat. Ad vsum nimirum, non ad pompam. Quae enim ex *Exod. XXV. & Leuit. XXIV.* huc affert, de candelabro aureo; ieiuna sunt. Adhibitam a profana & vulgari distinctam vestem, negant *HUGO VICTORINVS, ** & *WALAFRIDVS STRABO, *** Consentaneum tamen hoc bona fuisse putat, apostolicae pietati, & reuerentiae erga tantum mysterium, cum praesertim ante oculos haberent sacerdotum legalium exemplum; immo & gentilium, quibus in sacrificiis vestis fuerit peculiaris. Gentilium sacrificulos ad imitationem sibi proposuisse apostolos, vix credo. Namque hoc vel maxime ab illorum pietate apostolica, alienum erat. Nec legales sacerdotes eos sibi exemplum statuisse, credibile puto. Umbrae enim non amplius inhaerendum esse, postquam corpus iam aduenerat, probi edoceri erant. Cumque iam plus satis ritibus & ceremoniis addicti essent, qui ex Iudaeis disciplinam Christi amplectebantur, hoc potius eis elaborandum erat, vt animos suorum ab umbratili ista religione abducerent, tantum abest, vt veteres ritus temere assumisissent, & ex templo in ecclesiam

* lib. II. de offic. eccles. cap. XI. ** cap. XXIV.

am traduxisse, existimandi sunt. Quae de planeta Petri apostoli, ab Antiochia Parisios delata, de veste sacra Iohannis Euangelistae Gregorio M. transmissa, de penula Pauli Troade relicta, & similibus disputat vir doctus, eiusmodi sunt, ut suae rectius consulisset existimationi, si ea omisisset. Post Constantinum, quod idem *BONA* alibi * asserit, serica atque auro argentoque contexta indumenta, in usu esse coepisse, facilius concesserim. Sed cum ex hoc demum tempore cum superstitione theatra rituum sacrorum pompa, magna incrementa sumferit, de missae seu eucharistiae sacris, idem pariter intelligendum venerit. Septimo autem, octavo, & nono seculo iam ultra modestiae limites supersticio cuncta prouexerat, ut iam in isto sacrorum rituum adparatu, nihil nisi superstitiosa luxuries, & luxuriosa supersticio, conspiceretur. Vestium nimirum tanta cura erat, ut Carolus M. constitueret, ut ne *in uitoribus quidem liceret communi habitu ministrare*, ut auctor est SIGEBERTVS. ** *ALCVINI* etiam peculiaris circumfertur liber, de diuinis officiis, in quibus de ritibus & ceremoniis in sacris obseruandis ex instituto agit, quanquam alii hunc librum, *ALCVINI* esse negant, eumque demum post annum millesimum scriptum contendunt. *** Euerunt tamen alii, qui doctrinae uelut christianae partem in eo collocarent, & de ritibus seu diuinis officiis, ut uocant, interdum inepte satis philosopharentur; ut *AMALARIVS*, ille Metensis diaconus, & tandem chorepiscopus, cuius de *diuinis seu ecclesiasticis officiis libri IV.* ad Ludouicum IV. imperatorem circa annum DCCCXXVII. editi sunt. Adeo adparatus

* *verum liturgic. lib. I. cap. XXIV.* ** *ad annum Christi DCCCXIV.*

*** *uid. Guil. Cauc. hist. litterar. scriptor. ecclesiastic. f. 349.*

ratus ille missaticus & ecclesiasticus sacrorum rituum, istius aetatis homines occupavit, ut parum esset, magnam temporis partem in istis ceremoniis peragendis transigere: libros quoque integros de iis scribebant, nescio quae mysteria ubique captantes, quod deinceps sequentibus seculis institutum, alii certatim imitati sunt.

§. XXVI. Nec vna ratione hominum cupiditatibus ista rituum magnificentia ad blandiebatur. Cum primis vero & ecclesiastici ordinis in eo versabatur auctoritas. Quanto enim acrius populi oculos iste sacri cultus, in eucharistiae seu missae celebratione cum primis conspicui, praestringebat splendor, tanto maiori hocce sacramentum prosequerentur veneratione. Quo maior autem erga hoc hominum erat veneratio, tanto quoque exquisitior cultus illorum, quos ceu dispensatores & administratores rerumistarum coelestium, admirabantur ac suspiciebant. Sed Romani maxime Pontificis intererat, ut supremus velut arbiter istorum mysteriorum crederetur. Quod ut impetraret, e re eius vel maxime esse videbatur, ut in missae administratione non aliis reliquae ecclesiae vterentur ritibus, quam quos ipse praescripisset. Hoc itaque potissimum seculo octavo, & nono, Romani egerunt praesules. Testis luculentus est ipse CAROLVS M. imperator, in *tractatu de sacris imaginibus*.* In eo enim conducet nos, a Pipino patre suo impetrasse Stephanum Pontificem, ut in Franciae ecclesiis eadem, quae in Romana, diuinorum officiorum obrineret ratio: *ut non esset dispar ordo psallendi, quibus erat compar ardor credendi; nec se iungeret officiorum varia celebratio, quos coniuuaret vnicuae fidei pia deuotio.* Idem se Adriani Pontifici.

* lib. I. cap. VI.

tificis dedisse precibus addit, idque ideo (hanc enim rationem ipse adiungit) ut ad maius fastigium Romana ecclesia prouheretur. Quod quidem & nos, collato nobis a Deo Italiae regno fecimus, sanctae Romanae ecclesiae fastigium sublimare cupientes, & reuerendissimi Papae Adriani salutaribus exhortationibus parere nitentes, scilicet ut plures illius partis ecclesiae, quae quondam Apostolicae sedis traditionem in psallendo suscipere recusabant, nunc eam cum omni diligentia amplectantur; & cui adhaeserant fidei munere, adhaereant quoque psallendi ordine. Quod non solum omnium Galliarum prouinciae, & Germania sine Italia, sed etiam Saxones & quaedam Aquilonaris plagae gentes, per nos, Deo annuente, ad verae fidei rudimenta conuersae, facere noscuntur. Ita nimirum, quae Pontificis hodie subire iugum recusabant gentes, Imperatoria ad hoc cogendae erant auctoritate. Quod quidem Romanis tantum feliciter cessit episcopis, ut per Galliam ac Germaniam, immo tandem & in Hispania ut deinceps dicitur, abrogatis antiquis moribus, missae Romanae ritus, vnaque papale, quod moliebantur, imperium, reciperetur. Tanti erat a pristina simplicitate, in eucharistiae celebratione discessisse.

§. XXVII. Quartum succedit interuallum, a Leone IV. seu anno DCCCL. vsque ad concilium Lateranense sub Innocentio III. anno MCCXV. celebratum, in quo transubstantiationis dogma publice assertum fuit. Multa hoc tempore de eucharistia in ecclesia tum Graeca, tum Latina disputata sunt. In hac per nimiam symbolorum venerationem eo iam res deuenerat, ut transubstantiatio, quam vocant, palam a quibusdam assereretur. In his **FVLBERTVS** fuit, magister, qui panis & vini substantiam in eu-

G

cha-

charistia perire, inque substantiam corporis & sanguinis Christi transire, cum aliis docebat. Cui dum BERENGARIUS Andegauensis archidiaconus, se opposuit, in contrarium, contradicendi studio, vt fieri assolet, procurrit, docuitque in sacra eucharistia signa tantum & figuras corporis ac sanguinis Christi, exhiberi. In quo quidem praeerentes sibi habuit IOANNEM ERIGENAM Scotum, BERTRAMVM & alios quosdam. Ast FVLBERTI partes defendendas susceperunt LANFRANCVS, GVITMUNDVS, ADELMANNVS, aliique, quorum machinationibus & clamoribus, & variarum synodorum decretis oppressus, palinodiam cecinit, IOANNISQVE Scoti, librum, ex quo errorem hauserat, combussit, formulamque praeunte HVBERTO episcopo Cardinali, errorem abiurauit, mox iterum assumendum, & denuo eiurandum, iterumque adprobandum. Quae omnia, vt veteres nunc taceam, pluribus & ex instituto exposuit HENRICVS MULLERVS, theologus quondam Rostochiensis, in *Berengerianismi veteris nouique historia*.*

§. XXVIII. Ita ergo cum transsubstantiationis commentum plurimos nactum esset patronos ac propagatores, receptum tandem est publica auctoritate in ecclesiam, decreto in concilio Lateranensi IV. sub Innocentio III. anno M C C X V. condito, quo asserbatur: *corpus & sanguinem Christi in sacramento altaris, sub speciebus panis & vini veraciter contineri, transsubstantiat is pane in corpus & vino in sanguinem Christi, potestate diuina*. Hinc latissimus superstitioni patuit campus; & vt cuneus cuneum, ita error errorem trahit. Festum enim corporis Christi sub Vrbanio IV. in.

* add. Baronius ad annum M XXXV. Natal. Alexander. *hist. eccl. sec. XI. XII. part. II. diss. I.*

institutum: tum & ad communionem sub vna specie sensim progressus factus: adoratio enim symbolorum iam antea inualuerat, & theatricae pompae, nec finis, nec modus. Iam ergo & in ea confirmabantur omnes opinione, quae iam pridem multorum animis infederat, solam missae celebrationem plurimum prodesse: vnde hoc ipso tempore nihil frequentius, quam missae pro viuis & mortuis celebratae. Praesertim missarum solitariarum & numerus, & auctoritas, mirifice hoc tempore creuit. Nec deerant inter ipsos episcopos atque pontifices, qui eas defenderent. Plurimum vero eas promouit auctoritas PETRI DAMIANI, viri, sanctitatis opinione ea aetate, longe clarissimi, ast nimia superstitione haud raro in transuersum acti. Namque in Bremitarum fontis Auellani regula, regularem quemque presbyterum, pro singulis in suo monasterio defunctis **xxvi** missas cantare iussit. Quas quidem missas, praesertim solitarias, augendi studium, fieri aliter non potuit, quam vt displiceret magnopere cordatioribus. Hinc Sigfridus Colonienfis, qui sub Rudolpho I. Imperatore floruit, in statutis suis, quae condidit, statuit, *cap. I.* ne missa sine *socio* vel *scholari*, qui responderere *valeat*, celebretur. Cuiusmodi quid & Wichbaldus Colonienfis Archiepiscopus, & Albertus II. imperator, Carolusque **vii** Galliae Rex in pragmatica sanctione * decreuerunt. Conciliorum praeterea canonibus atque decretis, missarum frequentiae nimiae obuiam eundum fuit, vt **LVDOVICVS ELIAS DV PIN**** quoque recte obseruauit. Sic concilium quod Salengen-

G 2

stadii

* conf. Goldastus *T. II. constitut. imper. p. 402.* add. Calixtus de *missis solitariis*, *S. XXI. seqq.* ** *Nouvelle Bibliothéque des Auteurs ecclesiastiques tom. VIII. sec. XI. cap. XIV.*

stadii in Germania seculi vñdecimi anno **xxiii.** habitum est, canone quinto vetuit, *ne presbyter in die amplius quam tres missas celebraret.* Sed taceo reliqua.

§. XXIX. An fuerint hac aetate, qui diserte docuerint, missam esse sacrificium proprie sic dictum, asserere non ausim. Non poterat tamen non haec opinio ex reliquis, qui circa eucharistiam inualuerant erroribus, fluere. Solam enim missae celebrationem mirifice & viuus & mortuis prodesse, credebant omnes. Ast qui rectius prodesse poterat, quam crimina hominum expiando? Hoc enim in voris habebant, vt sibi liceret esse improbis, & missarico quodam sacrificio, statim cuncta tollerentur crimina, & facultas impune quiduis committendi, conciliaretur. Fuerunt tamen inter viros doctos istius interualli, qui contrarium diserte docerent, missamque, sacrificium proprie sic dictum esse, aperte inficiarentur. Quod documento est, nondum prorsus veram veteris ecclesiae doctrinam de eucharistia, quod ad hoc caput attinet, fuisse eliminatam, **IOHANNIS CARNVTENSIS**, qui circa annum **MXCII.** & **PETRI CLUNIACENSIS** qui circa annum **MCXXII.** claruit, non asferam hac de re effata, licet luculenta satis, cum ea iam ab aliis commemorata sint. * **PETRI** tamen **LOMBARDI**, ** a nostratibus iridem iam saepius productum, *** praetermittere testimonium nequeo, quod inter scholasticos magna eius olim fuerit auctoritas. Hic itaque cum de conuersione symbolorum eucharisticorum, modoque conuersionis, vt mos istius aetatis ferebat, operose disputasset,

libet
 * vid. Calixtus de sacrificio Christi semel in cruce oblato & in uisceribus, §. **CVIII.** seqq. ** lib. **IV.** sentent. dist. **XII.** lit. **G.** *** v. Gerhardus confession. cathol. p. m. 1203.

quaestionem proponit: si quod gerit sacerdos, proprie dicatur sacrificium, vel immolatio, & si Christus quotidie immolatur, vel semel tantum immolatus sit? respondetque: ad hoc breuiter dici potest, illud quod offertur & consecratur a sacerdote, vocari sacrificium & oblationem, quia MEMORIA EST ET REPRÆSENTATIO veri sacrificii, & sanctæ immolationis factæ in ara crucis. Et semel Christus mortuus in cruce est, ibique immolatus est in semetipso: quotidie autem immolatur in sacramento, quia in sacramento recordatio fit illius, quod factum est semel. Et hoc sane est, quod & nos profiteremur, posse eucharistiam vocari sacrificium, siquidem exhibeat nobis atque repræsentet sacrificium Christi pro nobis in ara crucis ab illo oblatum: proprie sic dictum sacrificium eucharistiam esse & quidem propitiatorium, hoc vero est, quod negamus, nec dicit illud magister sententiarum LOMBARDVS. Eundem plane in modum, iuris pontificii celeberrimus collector GRATIANVS, cuius itidem in hoc interuallum incidit aetas, quippe qui circa annum M C L I. concordantiam suam, vt vocauit, discordantium canonum edidit, de sacrificio missæ & sentit & loquitur. Namq; ex AVGVSTINO ita hac de re disserit: * Semel Christus mortuus est, iustus pro iniustis, ac mors illi ultra non dominabitur: tamen NE OBLIVISCAMINI, quod semel factum est, in memoria nostra fit omni anno, quoties pascha celebratur: numquid Christus toties occiditur? non, sed anniversaria recordatio REPRÆSENTAT, quod olim factum est, & sic nos facit moueri, tanquam videamus præsentem dominum in cruce. Et alibi: ** Semel immolatus est in semetipso Christus

G 3

* c. semel Christus dist. II. de consecrat. ** c. semel immolatus, dist. II. de consecrat.

stus, & tamen quotidie immolatur in sacramento, quod ita intelligendum est, quia in manifestatione sui corporis, in distensione suorum membrorum omnium verus Deus & verus homo semel tantum in cruce pependit, offerens patri seipsum hostiam viam. * Sed taceo reliqua. *

§. XXX. Ceterum quae in praecedenti interuallo notauimus mala, & hic recurrunt, non sine insigni, vt credere par est, augmento. Missatica pompa in tanto pretio erat, vt rituum qui indies augebantur, frigidissima interpretatio, & ineptissima mysteriorum in iis consecratio, sublime & diuinum prorsus philosophiae genus, istius aetatis hominibus videretur. Fuit in illis i v o quoque celebris ille Carnutensis episcopus, cuius a quibusdam commemoratur de *oeconomia veteris & noui sacerdotii* opus, in quo, more tum recepto, ritus missae allegorice exponit. Agitata adhuc quoque seculo scilicet vndecimo quaestio fuit, an solus sacerdos nullo alio praesente possit celebrare missam, & si celebret, an possit dicere: *dominus vobiscum*: ** & quae alia erant ineptissimae superstitionis documenta, de quibus & auctor Chronici Cassinensis *** legi potest.

§. XXXI. Sed illud nobis praetermittendum non est, quod & hoc tempore in propagandis missaticis ritibus cura Romanorum praesulum eluxerit: cuius rei iam supra indicauimus causam. Vigebat namque seculo vndecimo adhuc in Hispania officium missae Mozarabicum, quod & Gothicum dicitur: Gothicum quidem, quia originem habuit eo tempore, quo Gothi in Hispania dominabantur;

Moza-

* Plura vide ap. Gerhardum *confess. cathol.* p. 1205. ** *conf. Ludouicus Elias du Pin, l. s. *** lib. II. cap. XCIV.*

Mozarabicum autem, quia cum Arabes Hispaniam pene omnem occupassent, christiani *Mixtarabes* & corrupto vocabulo *Mozarabes* i. e. mixti cum Arabibus, dicebantur: quanquam alii aliam vocis significationem afferant. Huius missae Mozarabicae auctorem LEANDRUM, Hispalensem archipraefulem, qui seculo VI. vixit, credunt, cum multa suadeant, eum in usum Gothorum, liturgiam composuisse.* Hanc missam ISIDORUS Hispalensis, Leandri frater & successor auxit, vnde a quibusdam eius auctor fertur: aliaeque ab aliis quoque episcopis, ad eam factae sunt accessiones. Vbi hac formula Hispani sunt vsq; ad tempora Gregorii VII, qui fastu turgidus, & cupiditate amplificandi imperii lymphatus, cuncta mouit, cuncta turbauit. Volebat itaque, vt Hispani officio isto Mozarabico abrogato, Romanos adsumerent missae ritus: eaque de causa ad Alfonso Castiliae, & Sanctium Arragoniae Reges, scripsit.** Paruit Sanctius, valde ideo laudatus GREGORIO, reluctatus est Alfonso, suasu vt ferunt cuiusdam ROBERTI CLUNIACENSIS, quem ideo *nefandissimum seductorem* vocat Pontifex.*** Tandem vero & hic manus victas dedit, nouo instituto fauente regina Constantia, quae in Gallia nata, Romano iam adfuenta erat officio. Nec tamen statim populus Regis sequebatur auctoritatem, immo omnem, vt patrios auitosque retineret ritus, mouebat lapidem, aegerimeque vt ab iis discederet, induci poterat. Commenta & fabulas, dum haec narrat, miscet RODERICVS TOLETANVS,**** haud obscuri ceteroquin nominis historicus, dum singula-

ris
* vid. Guil. Cauc in *histor. litter. Scriptor. eccles. in Leandro p. m. 302.* ** *epist. LXIV. lib. I.* *** *lib. VIII. Epist. III.* **** *lib. VI. de reb. Hisp. cap. XXVI.*

ris duorum virorum certaminis, & deinde ignis euentui rem commissam, Gothicique officii vtr obique superiorem extitisse causam, auctor est, ast hac in re minime fide dignus. Quicquid eius rei sit, perstitit in sententia Gregorius, nec prius acquieuit, quam abrogato Mozarabico, Romanum officium Hispania recepisset. * Franciscus tamen ille Ximinius, cardinalis & archiepiscopus Toletanus, qui & de literis praeclare meritus est, hoc missae officium in quibusdam ecclesiis restauravit, quod & in iis hodie adhuc retinetur. **

§. XXXII. Quintum denique & vltimum interuallum a concilio Lateranensi, ad Tridentinum vsque, porrigitur. Hoc potissimum tempore, iudice HEIDEGGERO *** missae sacrificium obstetricantibus variis erroribus, miraculis etiam fictitiis conceptum, formatum, natum, exclusum, & in concilio Tridentino bruto anathemate firmatum roboratumque est. Nec refragatus fuero prorsus: modo hoc ita capiatur, quod iam in prioribus interuallis quaedam eius vestigia haud obscura adparuerint, id quod ex dictis abunde liquet. Vnde exclusum potius & in lucem productum, quam conceptum ac formatum, dixerim. Multo enim tempore opus fuit, vt ex tenuibus adeo initiis & primis veluti, quae supersticio texuit, staminibus, illud ex tot commentis compositum & confarcinatum corpus exurgeret, plenoque tandem habitu se conspiciendum praerberet. Praeterea & hoc ipso interuallo, ante concilium Tridentinum, tacito potius sensu, ex praxi

ne-
* add. Io. Bona *rerum liturg. lib. I. cap. XI.* ** vid. Henr. Wharton ad Guil. Caue *hisor. litterar. script. ecclesiasticor. p. 134.* ***
l. c. p. 762.

necessario resultante, quam publica & rēcepta doctrina hanc sententiam, quod eucharistia sacrificium sit proprie sic dictum, irreplisse, existimauerim. Idque ideo, quod & huius aetatis clarissimi scriptores, nullum sacrificium proprie sic dictum, in eucharistia agnoscant. In his princeps scholasticorum THOMAS DE AQVINO est, qui seculum decimum tertium nobilitauit. Ad quaestionem enim: *Utrum in hoc sacramento Christus immoletur?* respondet: * duplici ratione celebrationem huius sacramenti dici immolationem Christi: primo quidem, quia sicut dicit Augustinus ad Simplicium, solent imagines earum rerum nominibus adpellari, quarum sunt imagines. Quod cum exemplis illustrasset, subiicit: *Celebratio autem huius sacramenti imago quaedam est repraesentativa passionis Christi, quae est VERA EIUS IMMOLATIO.* Et ideo celebratio huius sacramenti dicitur Christi immolatio. Deinde ad alterum modum, quo eucharistia sacrificium dici possit, pergit: *Alio modo, quantum ad effectum passionis Christi, quia scilicet per hoc sacramentum participes efficimur dominicae passionis &c.* THOMAM vero plurimi scholasticorum secuti sunt, qui itidem diserte eucharistiam esse sacrificium improprie sic dictum, docuerunt. Vixit etiam circa annum MCCCXL. quidam CONRADVS HAGER, quem ex bullis quibusdam Ottonis episcopi Herbipolensis, confessum refert IOANNES GERHARDVS noster, ** *se annis viginti quatuor sensisse ac docuisse, missam nullo modo esse sacrificium, aut cuiquam vel vivo, vel mortuo prodesse, eoque nequaquam celebrandum.* Praeterea dixisse eum: *pecuniam, quae a morientibus promissa relinquitur, esse veluti furtum & sacrilegia quaedam sacerdotum,*

H
quae

* part. III. quaest. LXXXIII. art. 1. ** confess. carb. p. m. 120

quae illi pauperibus impie subtrahant. Sed hunc quidem veritatis coelestis testem, supra seculi morem geniumque sapuisse, palam est: hinc ex eius neququam de istius temporis doctrina, statuendum est dictis.

§. XXXIII. Dum ad conciliun Tridentinum propius accedimus, id initio monemus, cum post Augustanam confessionem, Carolo quinto Imperatori exhibitam, inter delectos vtriusque partis septenos de concordia tractatio instituta esset, Pontifici quidem, cum exposuissent, quotuplici ratione Christus sacrificium dici posset, tandem diserte asseruere: porro *in missa quotidie offertur mysteri- aliter & repraesentatiue, in memoriam suae passionis, & oblati- onis semel in cruce factae. Est ergo, addunt, missa non reuera vi- ctima, sed mysterialis & representatiua.* Id quod patet ex actis, quae historiae Augustanae confessionis inseruit DAVID CHY- TRAEVS. Quae sententia, vti eadē prorsus est cum nostrae ec- clesiae doctrina, ita e diametro profecto concilii Tridentini decretis repugnat. Immo & in synodo prouinciali, sexto post exhibitam confessionem Augustanam anno, Coloniae habita, sententia, quam de sacrificio missae doceri populus de- beat, ita exponitur: * *Docendus est populus quale sit missae sacrificium, nempe repraesentatiuum. Semel quidem Christus mortuus est, iustus pro iniustis &c. & tamen quotidie immolatur in sacramento, non quod toties Christus occidatur, sed quod illud vnicum sacrificium mysticis ritibus quotidie renouetur, quoti- dianā recordatione mortis domini, qua liberati sumus, in eden- do & potando carnem & sanguinem, quae pro nobis oblati sunt, hoc ipsum repraesentetur, quod olim factum est &c.*

§. XXXIV.

* part. VII. cap. XXVII. add. Calixtus de sacrificio Christi semel in cruce oblato & ininterabili §. CXVIII.

§. XXXIV. Quid in concilio Tridentino hac in re actum sit, omnium optime PETRVS SVAVIS Polanus, aut potius PAVLVVS SARPVS Venetus, nos condocet. * In dissertationibus enim theologorum maximam fuisse, auctor est, omnium consensionem in Protestantium opinionibus super articulis propositis, inter quos & ille de sacrificio missae erat, haereseos damnandis. Immo cum reliquos articulos breuiter perstrinxissent, vberior fusiorque singulorum fuit oratio in articuli huius probatione: missam esse sacrificium, quo sub symbolis eucharisticis Christus offertur. Atque id ut euincerent, varias attulerunt rationes, elumbes profecto atque ficulneas. Nimirum Christum, aiebant, esse sacerdotem secundum ordinem Melchisedechi: Melchisedechum autem panem obtulisse atque vinum: ergo sacerdotio Christi conuenire, ut sit ibi panis atque vini sacrificium: & quae reliqua erant eiusdem commatis, oppido ieiuna ac frigida. Inter ceteras autem rationes, cum nonnulli & hanc attulissent, missam esse sacrificium, quia Christus in coena semetipsum obtulisset, acris hac super re inter illos orta est contentio, aliis quidem Christum semetipsum in coena obtulisse, asserentibus, aliis autem Christum oblationem imperasse, non se ipsum obtulisse, contententibus. Tandem in congregatione die vigesimo quarto Iulii a prandio, habita, GEORGIVS ATAIDES Regis Lusitaniae theologus, ad euertenda aliorum theologorum firmamenta omnia, quibus e scriptura sacrificium missae adstruebant, sese comparat, praefatus, id in controuersiam non vocandum, an missa sit sacrificium. Patres enim omnes id apertis verbis expressisse, & vbi que da

H 2

* *list. concil. Tridentini lib. VI. p. m. 940. seqq.*

ta occasione iterasse. Quibus praemisissis, ad loca e veteri ac nouo testamento a theologis adducta sigillatim examinanda pergens, e nullo horum expressum sacrificii sensum depromi posse, ostendit. Quod cum edisseruisset ordine, argumenta quoque protestantium attulit, quibus illi contendunt, eucharistiam non esse institutam in sacrificium, sed in sacramentum, concludens, *propositionem illam: missam esse sacrificium, non alio fundamento niti, quam traditionis; suadensque, ut in ea conquiescant, ne veritatem certam, nimio probationum conquirendarum studio, ambiguan incertamque reddant.* Haec sapienter quidem **ATAIDES**, ast sine fructu. Constitutum enim semel erat, sententiam protestantium haereleos damnare. Hinc cum ad horum argumenta responsiones parum validas, ut videbantur, subiecisset, collega eius **IACOBUS PAYVA**, theologus alter Lusitanus, proxima congregatione acutiores, scilicet! attulit. Quam parum autem **ATAIDES** placuerit patribus Tridentinis, vel inde intelligas, quod mox **IOANNES CAVILLONIVS**, Iesuita, de circumspectione in Lutheranorum argumentis proponendis, magno plerorumque adplausu, disseruerit. Nec morati sunt rationes **ATAIDAE** Tridentini patres; veram & genuinam veteris ecclesiae sententiam haereleos damnantes, in dissentientes anathematis vibrauere fulmen: *si quis dixerit, missae sacrificium tantum esse laudis, & gratiarum actionis, aut nudam commemorationem sacrificii in cruce peracti, non autem propitiatorium, vel soli prodesse sumenti, neque pro viuus & defunctis, pro peccatis, poenis, satisfactionibus, & aliis necessitatibus offerri debere: anathema sit.*

§. XXXV. Haec origo, hi natales suere missae pontificiae.

ficiae. Nunc ad illud nobis accedendum, quod caput causae, & cuiusmodi ea sint, quae pro sacrificio hocce missae in CLEMENTE ROMANO ac IRENAEO sibi inuenisse visus est vir clarissimus IO. ERNESTVS GRABIVS, paucis dispiciendum. Et CLEMENTIS quidem, quod in priori eius ad Corinthios epistola exstat, ita se habet testimonium: * *παντα τάδε ποιῆν διφιλομεν, ὅσα ὁ δεσπότης ἐπιτελεῖν ἐκέλευσεν. Κατὰ καιροὺς τεταγμένως τὰς τε προσφορὰς καὶ λειτουργίας ἐπιτελεῖσθαι, καὶ ἐκ εἰκῆς ἢ αἰτάκτως γίνεσθαι, ἀλλ' ἀρισμένως καιροῖς καὶ ὥραις: cuncta ordine debemus facere, quae dominus iussit peragere, statutis temporibus OBLATIONES & officia perfici, neque temere vel inordinate fieri praecepit, sed praefinitis temporibus & horis.* Et paucis interpolitis: *οἱ ἐν τοῖς προσηταγμένοις καιροῖς ποιῶντες τὰς προσφορὰς ἀδὴν ἐν πρὸς δευτὸν τε καὶ μακάριον τοῖς γὰρ νομίμοις τῷ δεσπότην ἀκολουθῶντες ἢ διαμαρτάνουσιν.* Qui ergo assignatis temporibus oblationes suas faciunt, accepti & beati sunt: nam qui sequuntur leges domini, non aberrant. Nimirum quia CLEMENS oblationes προσφορὰς hic commemorat, ergo eucharistiam intelligit, ergo eucharistia est sacrificium, & quidem proprie sic dictum. Ita enim rationes subducatur necesse est, vir doctissimus, si ex hoc testimonio, quod vult, euincere cupit, veram esse sententiam Romanae ecclesiae, eucharistiam esse sacrificium propitiatorium & proprie sic dictum. Ast initio nondum euitum, per oblationes intelligi eucharistiam. Deinde esto, intelligi eucharistiam, probandum rursus est, eam hic in propria significatione, sacrificium vocari. Ad prius quod attinet, consentientem mecum habeo doctissimum virum IO. FELLVM, qui ad CLEMENTIS haecce verba,

H 3

* n. XL. in scriptis Apostolicis Coelestis p. m. 168.

sequentia adnotavit: * Satis constat δῶρα, πρὸς Φορὰς, quodque eodem redit, ὅσ μὴν ἐωδιὰς, voces esse in nouo testamento receptas: an vero per metaphoram & blandiora tropi tormenta usurpentur, aut absolute & usu communi & recepta ecclesiae praxi, admissae fuerint, altius repetendum. Et quidem sic canones ii, qui Apostolorum nomen praeferunt, illos aut saltem Clementem hunc nostrum, (quod a quibusdam dici solet) auctorem haberent, nullus superesset dubitationi locus. Canon enim tertius sic ait: ἑν τῆς ἐκείνου κροτος &c. Sed quandoquidem de eorum canonum fide dubitatur, obseruari debet, primis temporibus, non solum singulis diebus dominicis, in christianorum conuentu ex D. Pauli mandato pauperum gratia tolle etiam pecuniam fuisse institutam: sed etiam ἀνεοδὶνα quaedam doni seu oblationis nomine, sacrae mensae fuisse allata. Hinc saepius in hac ipsa epistola τῆς πρὸς Φορὰς mentio: ubi etiam episcopi describuntur hoc charactere & elogio, quod sint προσευρηνοῦντες τὰ δῶρα. In quem sensum Θεοφίλου Ignatius, ne quidquam re clamante plagosum patrum orbis Dallaeo, ait ad Smyrneneses, non licet ubique episcopo εἶτε βασιλεῖν, εἶτε προσφέρειν, εἶτε θυσιὰν προσφέρειν. Nec aliter Iustinus Martyr, cum elementa ad eucharistiam adhibita, tum ad euologias absentibus mittendas destinata, apol. II. disertis verbis πρὸς Φορὰς appellat. IRENAEI hinc atque CYPRIANI itidem prolatis testimoniis, ita pergit: Atque hanc ipsam ob causam oblationum vox tam frequenter apud antiquissimos ecclesiae patres occurrit, praesertim ubi de eucharistiae mysteriis agitur, ut & missali Romano, immo & in ecclesiae nostrae Anglicanae solenni officio, etiamnum retineatur. Nimirum ut sacratissima eucharistiae mysteria τὰ εἰρηνικὰ sive pacifica omni-

no videri possent, par erat, ut qui sacris operaretur, munera sua DEO offerret, cumque eadem participaret, sacrae admo- tus mensae Numinis conuiuia fieret, possetque, vt D. Pauli ver- bis utar, θυσιασηγής μετέχειν &c. Haec pro nobis, immo pro communi protestantium causa, FELLVS. Cuius cur admitti non debeat loci huius expositio, nullam ego causam video: frequentissima contra harum oblationum apud veteres mentio, vt admittatur, omnino suadet.

§. XXXVI. Ast vt hanc responfionem occuparet do- ctissimus GRABIVS, ad sequentia, quae in §. XLIV. ex- tant CLEMENTIS remisit verba. Ne vero haec, inquit, vel de solis Iudaicorum sacerdotum, vel christianorum laico- rum, oblationibus accipiantur, addo sequentia §. XLIV. verba: ἀμαρτία, γὰρ ἔμυζά ημῶν ἔσται, ἰάν τις ἀμέμπτως καὶ ὁσῶτος προσ- ἐνέγνωτας τὰ δῶρα, τῆς ἐπισκοπῆς ἀποβάλοιμεν. Non enim erit leue peccatum nostrum, si eos, qui inculpate & sancte dona offerunt, episcopatu priuauerimus. Ast incertum mihi per aequae incertum probare videtur vir clarissimus: immo v- trobique alienam CLEMENTI adfingere mentem. Namq; nulla ratio, quae hic magis eucharistiam intelligendam esse, quam in priori loco, suadeat, adest. Ipse COTELERI- VS, licet sanctam eucharistiam, & sacrificia incruenta hic designari existimet, addit tamen & preces fidelium. Cur vero non solas preces & gratiarum actiones intelligamus? Certe TERTVLLIANVS, cuius subnectit ad hunc CLE- MENTIS locum illustrandum, testimonium, eas solas indicat. De loco enim Matth. VIII. 4. Vade ostende te sa- cerdoti, & offer munus, quod praecepit Moyses, differens, * argumenta enim, inquit, figurata, vt pote prophetatae legis, adibus

* lib. IV. contra Marcion. cap. IX.

ad huc in suis imaginibus tuebatur, quae significabant hominem quendam peccatorem, verbo mox Dei emaculatum, offerre debere munus Deo apud templum, orationem scilicet & gratiarum actionem apud ecclesiam, per Christum Iesum catholicum patris sacerdotem: Plura in eundem sensum COTELERIVS habet, manifesto documento, hic non intelligendam necessario eucharistiam. Et cur non de oblationibus in veteri ecclesia receptis, hic loquatur CLEMENS? Certe loqui, FELLVS in antea prolatis verbis ostendit, qui hunc locum cum priori itidem contulit. Sensus sane verborum optime fluit, si oblationes istas per τὰ δῶγα intelligamus. Esto vero intelligi sacram eucharistiam, num ex eo, quod sacerdotes in ea dona Deo offerre dicuntur, statim sequitur, eucharistiam esse sacrificium proprie sic dictum, & quidem propitiatorium?

§. XXXVII. Iam quae de CLEMENTIS auctoritate, subicit vir doctissimus, nos minime feriunt. Atqui, inquit, cum huius epistolae auctor ille ipse Clemens fuisse videatur, cuius nomen in libro vitae scriptum Philippensibus scripsit Paulus cap. IV, v. 3, cumque is modo citata duobus vel tribus post Petri & Pauli Apostolorum martyrium, & viginti ante S. Ioannis obitum, annis, scripserit, vix vllus dubitandi locus relictus est, ab ipsis sanctis apostolis, hanc de sacrificio eucharistiae doctrinam promanasse, ac proinde omnino tenendam esse, licet nullum pro ea dictum ex ipsis prophetarum vel apostolorum scriptis, adduci posset. Esto CLEMENTEM hunc eundem fuisse, cuius in epistola ad Philippenses iniicitur mentio, quanquam non desint, qui secus sentiant, nec verosimile admodum sit CLEMENTEM Romanum vixisse Philippis: esto a Petro atque Paulo eum sua accepisse; nihil hoc ad sacrifici-

scimus missae, quippe cuius ne verbo quidem, saltem in
 sensu Pontificiorum, meminit. Quod vero traditioni
 tantum hic tribuit vir doctus, ut ea sola in dogmatibus cre-
 ditu necessariis standum existimet, etiamsi nullo prophe-
 tarum & apostolorum oraculo, quod in traditione conti-
 netur, confirmari queat, id minime profecto ferendum est.
 Id enim vero est, certissimam illam, quam Deus nobis con-
 cessit, veritatis regulam, imperfectionis arguere, ac li-
 se aliquid creditu necessarium queat, quod in ea non con-
 tineatur, quem quidem errorem in Pontificiis iampridem
 evidentissime confutarunt nostrates, & simul in eius locum
 longe incertissimam fallacissimamque substituere. Quot
 enim quaeso latebras & subterfugia veritatis hostibus con-
 cedit traditio? Quis inueniat in ea, ubi consistat? Sed re-
 fero pedem, nec id nunc agendum nobis est, cum alibi
 forte commodior de traditionis incertitudine, dicendi, se-
 se nobis offerre queat occasio.

§. XXXVIII. Ad IRENAEVM itaque nunc accedimus,
 cuius praecipue nituntur auctoritate sacrificii missatici pa-
 troni. In eius itaque paulo adcuratius inquisuisse men-
 tem, operae pretium fuerit. Patet autem, diligentius ea,
 quae in capite trigesimo secundo libri quarti IRENAEVS
 dissevit, expendentibus, hoc illi constitutum fuisse, ut pro-
 barer, non indigere Deum sacrificiis, nec tam his, quam
 morum innocentia, & sanctitate delectari. *Quoniam, in-
 quit, autem non indigens Deus seruitute eorum, sed propter
 ipsos, quasdam obseruantias in lege praecepit, plenissime pro-
 phetae indicant. Et rursus, quoniam non indiget Deus obla-
 tione hominum, sed propter ipsum, qui offerat, hominem, ma-
 nifeste dominus docuit, quemadmodum ostendimus, si quan-*

do enim negligentes eos iustitiam, & abstinentes a dilectione Dei videbat; per sacrificia autem & reliquas typicas observantias putantes propitiari dominum, dicebat eis Samuel quidem sic: non vult Deus holocausta & sacrificia, sed vult exaudiri vocem suam, &c. Adducto hinc ex psalmo xxxix. v. 7. testimonio, pergit: docens eos, quoniam obauditionem vult Deus, quae servat eos, quam sacrificia & holocaustomata, quae nihil eis prosunt ad iustitiam, & novum simul prophetans testamentum; in quo videlicet pro sacrificiis externis, sacrificia obsequii, iustitiae, aliarumque virtutum, christiani Deo oblaturi essent. Edisserit hoc ulterius, variis ex psalmo l, 18. 19. xlix, 9. io. ii. 12. & Jeremia, Esaia, ac Zacharia vatibus, allatis documentis, tandemque concludit: ex quibus omnibus manifestum est, quia non sacrificia & holocaustomata quaerebat ab eis Deus, sed fidem, & obedientiam, & iustitiam, propter illorum salutem. Sicut in Osea propheta, docens eos Deus suam voluntatem, dicebat: Misericordiam volo plusquam sacrificium, & agnitionem Dei super holocaustomata. Sed & dominus noster eadem monebat eos, dicens: si enim cognovissetis, quid est, misericordiam volo, & non sacrificium, nunquam condemnassetis innocentes: testimonium quidem reddens prophetis, quoniam veritatem praedicabant, illos autem arguens sua culpa insipientes. Nihil hisce omnibus aliud IRENAEVS innuit, quam promptum & filiale obsequium, unde reliquae virtutes christiano homine dignae fluant, hoc demum verum illud, Deoque gratum & acceptum sacrificium esse.

§. XXXIX. Hoc adeo evidens est, atque perspicuum, ut ipse FEVARDENTIVS, mentem IRENAEI huc redigat: probat ex Samuele, Davide, Esaia, Jeremia, & aliis

lis, Deum non indigere sacrificiis, promptam potius cordis ob-
 leditionem, contritionem, laudem, inuocationem, mentis
 puritatem, fidem, misericordiam, beneficentiam, SIMILIA-
 QVE SPIRITUALIA exigere SACRIFICIA, quibus magis
 proprie honoratur & colitur. Sed quando idem addit: Id-
 circo iudaicas oblationes repulit, corporis autem ac sanguinis
 sui nouam noui testamenti oblationem instituit & tradidit, toto
 orbe & per omnes gentes offerendam, id quidem eiusmodi est,
 vt mentem IRENAEI aut non recte affecutum FEVARDENTI-
 VM, aut dissimulasse etiam, asserere nullus dubitem. E-
 nimuero cum toto hoc capite id agat IRENAEVS, vt sacrifi-
 cia spiritualia, externis praeferat, non potest dubitari, quin
 & eucharistiae tanquam spiritualis sacrificii, iniecerit men-
 tionem. Ipsa hoc facile euincunt verba IRENAEI: Sed &
 suis discipulis dans consilium, primitias Deo offerre ex suis cre-
 aturis, non quasi indigenti, sed VT IPSI NEC INFRUCTI-
 OSI NEC INGRATI SINT. (Ecce hoc est verum illud Deo-
 que placens sacrificium, obsequium, gratusque animus!)
 eum, qui ex creatura est panis, accepit, & gratias egit, dicens:
 hoc est corpus meum. Et calicem similiter, qui est ex ea crea-
 tura, quae est secundum nos, suum sanguinem confessus est, &
 noui testamenti nouam docuit oblationem, quam ecclesia ab a-
 postolis accipiens, in vniuerso mundo offert Deo, ei, qui ali-
 menta nobis praestat, primitias suorum munerum in nouo testa-
 mento &c. Hic equidem eucharistiam oblationem seu sa-
 crificium vocat IRENAEVS: sed quod sacrificium proprie sic
 dictum & quidem propitiatorium sit, ne verbo quidem in-
 dicat. Immo, dum ideo hoc sacrificium a nobis offerri
 docet, vt non infructuosus & ingratus simus, palam est, eu-
 charistiam hoc maxime nomine sacrificii & oblationis rati-
 onem

onem habere, quod in ea laudem, gratiarum actionem, & animum gratum Deo offeramus, quanquam & aliae rationes sint, cur sacrificii, sed improprie sic dicti, nomen eucharistiae tribuatur, ut iam supra euicimus. Quae quidem tam clara sunt & manifesta, ut mirari subeat, posse adhuc aut velle viros doctos ad IRENAEI pro sacrificio missae, auctoritatem, prouocare.

§. XL. Idem luculentius adhuc constat, ex subiuncto Malachiae vatis loco, quo suam sententiam confirmat IRENAEVS: *de quo (sacrificio spirituali noui testamenti) in duodecim prophetis Malachias sic praesignificauit: * Non est mihi voluntas in vobis, dicit dominus omnipotens, & sacrificium non accipiam de manibus vestris. Quoniam ab ortu solis usque ad occasum nomen meum glorificatur inter gentes, & in omni loco incensum offertur nomini meo, & sacrificium purum: quoniam magnum est nomen meum in gentibus, dicit dominus omnipotens: manifestissime significans per haec, quoniam prior quidem populus cessabit offerre Deo, omni autem loco sacrificium offeretur Deo, & hoc purum: nomen autem eius glorificatur in gentibus.* Nimirum, quemadmodum antea exemplo eucharistiae probauerat IRENAEVS, in locum externorum sacrificiorum, quae in veteri testamento obtinebant, in nouo successisse sacrificia spiritualia, ita nunc Malachiae hocce testimonio idem demonstrat, atque euincit. Namque nec aliud quid sibi vult Malachias; & IRENAEI verbis plane vim inferret, qui aliter ea caperet. Nihilosecius FEVAR-
DENTIVS & IRENAEI ita interpretatur verba, ac si de sacrificio missae hunc Malachiae locum accepisset, & haud exiguum etiam illorum subnectit catalogum, qui pariter de

* Malach. I, 10. 11.

de sacrificio missae eumacceperint. CLEMENTEM namq;
 Romanum, * MARTIALEM, ** IVSTINVM martyrem, * TER-
 TVLLIANVM, ** CYPRIANVM, *** CHRYSOSTOMVM, **** AV-
 GVSTINVM, ***** EVSEBIVM, ***** DAMASCENVM, ***** PE-
 TRVM cognomento VENERABILEM, ***** hoc fecisse con-
 tendit. Et quod mireris, Iudaeos etiam in subsidium vo-
 cat, qui locum istum Malachiae de sacrificio missae inter-
 pretati fuerint. Immo, inquit, *Es qui Christo nomen non
 dederat, Rabbi Samuel Parastasi veri Messiae ad Rabbi Isaac
 Magistrum Synagogae Subulmetae in regno Marochiano (effa-
 tū hoc Malachiae ita interpretatur) ut impietas sit plus quam
 iudaica, huic interpretationi repugnare.* Suffragatur FE-
 VARDENTIO vir clarissimus IO. ERNESTVS GRABIVS,
 qui ad COCCIVM * atque MEDVM ** prouocat, quos HOPLM, a-
 liorumque auctorum, huc facientia testimonia recitasse,
 auctor est.

§. XLI. Et sane est hoc Malachiae vatis oraculum,
 palladium Romanensium, cui tota salus sacrificii missatici
 innititur: quo saluo, omnia salua esse putant. Vt adeo
 non abs re fuerit, paulo accuratius in eius inquisuisse sensū,
 vt nullum eos in hoc inuenire praesidium, omnibus innotef-
 cat. Reprehenderat Malachias prauos sacerdotum Israe-
 liticorum mores, quod diuinarum legum immemores,

I 3

aua-

* lib. VII. constitut. Apostolic. cap. XXXI. ** epist. ad Burdegalenses
 cap. III.

* in dialog. ** lib. III. contra Marcionem. *** lib. I. aduers. Iudae-
 os cap. XVI. **** in psalm. XCV. ***** lib. XVIII. de ciuit. Dei
 cap. XXXV. & lib. XIX. cap. XXIII. ii. lib. I. contra aduersari-
 um legis cap. XX. ***** lib. I. demonst. Euangel. cap. vlt. *****
 lib. IV. cap. XIV. ***** lib. I. contra Petrobrusianos &c.

* thesaur. cathol. lib. VI. art. VI. * loco supra citato.

auaritiaque abrepti, non ita vt decebat, sacris operarentur. *Quis est* (inquit. i. o.) *in vobis, qui claudat ostia, & incendat altare meum gratuito: aut potius: quis vestrum, qui claudat ostia (gratis) immo ne altare quidem meum accenditis gratis.* Namque & iam ceteroquin Deus sacrorum ministris prospexerat, vt emolumentum ex ministerio suo caperent: sed hoc non contenti, foedissimum vbique caprabant lucrum. Quod quantopere sibi displiceat, Deus porro, ore vasis testatur: *Non est mihi voluntas in vobis, non sane mihi eiusmodi mores probantur, & munus non suscipiam de manu vestra.* Tum vero Malachias more vaticus solenni, ad meliora noui testamenti tempora digreditur, foreque praedicit, vt Leuitico illo cultu plane abrogato, spiritualis per orbem vniuersum inualescat. *Ab ortu enim solis, vsque ad occasum magnum (erit) nomen meum in gentibus* (per tot populorum ad fidem christianam conuersionem) *in omni loco sacrificabitur & offeretur nomini meo oblatio munda* (per internum & spiritualem cultum, Deo tantum placentem) *quia magnum est nomen meum in gentibus.* Ne verbum itaque quidem in hoc oraculo Malachiae occurrit, quod suadeat, loqui diuinum vatem de sacrificio missae. Loquitur sane de sacrificiis, sed spiritualibus, noui testamenti. Sed num non alia noui testamenti sunt sacrificia, quam sacrificium missae? Vel ipse IRENAEVS conticescere secus sentientes iubet: quando quidem toto hoc capite ex instituto hoc agit, vt diuinarum litterarum testimoniis comprobet, pietatem, sanctitatemque vitae, & morum innocentiam cum precibus & gratiarum actionibus, haec demum vera esse Deoque placentia sacrificia.

§. XLII. Sed videamus, quid pro sua sententia adferant
in

In medium Romanenses. CORNELIVS A LAPIDE, * CHRIS-
 TOPHORVS CASTRVS, ** aliique ex hac gente, ingens
 causae praesidium se inuenisse sibi videntur in voce *oblationis*,
 qua vates diuinus vtitur. Ea enim Leuitici se-
 cundo capite, & alibi venire *sacrificium farreum*, quod fue-
 rit typus sacrificii eucharistici. Ast rectius profecto sibi
 consulissent, si hoc nunquam attulissent in medium. Pri-
 mo enim nondum euictum est, *Minchab* fuisse typum sacri-
 ficii eucharistici, cum qualiscunque conuenientia inter
 oblationem & panem eucharisticum, nondum demonstret
 illam nihil aliud quam hunc praesignificasse. Accedit ve-
 ro, quod ad oblationem seu *Minchab* quoque oleum, thus,
 adolitio, concrematio, requiratur: quae, quo pacto ad eu-
 charistiam quadrent, ego quidem non video. Praeterea,
 cum non minus oblatio seu *Minchab*, quam alia sacrificia,
 ad praesignificanda generatim quaeuis sacrificia spiritualia
 adhibeantur, vt vel ex *Esaiæ capite LXVI, 20.* patet, nulla
 rursus adest ratio, cur in Malachiae oraculo sacrificium mis-
 sae designare debeat. Sed quod maximum, *munus* seu *obla-
 tio*, si accurate cuncta discernas, non fuit sacrificium. Ad-
 eoque nec *missa* sacrificium erit: cum quod in typo seu
 imagine nullatenus deprehenditur, nec in antitypo, seu re-
 per imaginem repraesentata adesse queat: saltem tum ex
 typo seu imagine nullo pacto hoc intelligi atque demon-
 strari potest. Non autem oblationem fuisse sacrificium,
 cum per se pateat, accurate tamen hoc edisserit FRIDERI-
 CVS SPANHEMIVS: *** *Gratis*, inquit, *etiam dictum, Mincham*
fuisse sacrificium: oblatio enim fuit, sacrificium stricte & pro-
prie.

* comment. ad b. l. ** comment. ad b. l. *** dubior. euangel. p. III.
 p. 838. seqq.

prie dictum non item; illa enim verum inanimatarum fuit, istud animatarum. Sic gratis dictum, Mincham eucharistiae sacrificium repraesentasse, quale in ecclesia Romana celebratur. Mincha enim erat oblatio rei inanimatae, sacrificium missaticum censetur esse oblatio rei animatae. Mincha erat oblatio eucharistica; missaticum sacrificium censetur oblatio propitiatoria. Mincha ab omnibus offerebatur, sacrificium missaticum non item &c.

§. XLIII. Speciem, sed inanem, habet, quod poro Romanenses pro causa sua adferunt, vaticinari Malachiam de oblatione munda, & quidem quae vbiuis gentium offerenda sit: quod de alio, quam missatico sacrificio, capi nequeat, * Namque sacrificia, quae dicuntur spiritualia, sua, vt in confesso sit, laborare imperfectione, nec sanctum quenquam ac immaculatum, sine omni labe aut macula dici posse: solam itaque eucharistiam sacrificii seu oblationis mundae nomen, titulumque, promereri. Necesse in nouo testamento vllum sacrificium, quod vbiuis gentium Deo offeratur, praeter missaticum, seu eucharisticum. Quibus ROBERTVS BELLARMINVS, ** cardinalis, addit, agi hic de sacrificio nouo, sacrificia autem spiritualia etiam in veteri testamento fuisse vsitata. Sed sunt haec omnia eiusmodi, vt facili negotio dilui atque conuelli queant. Namque ad primum quod attinet, mundam vocat oblationem noui testamenti comparate: opponens hanc oblationem, non tantum sacrificiis externis, sed & vitiis prauisque moribus sacerdotum Israeliticorum, qui auaritia sua & aliis cupiditatibus prauis, cuncta polluebant & contaminabant.

Hoc

* ita Cornelius a Lapide ad b. l. & reliqui fere Romanensis ecclesiae propugnatores, ** lib. l. de Missa cap. X.

Hoc pacto munda profecto dici poterat illorum oblatio, qui diuino spiritu, largius in nouo testamento super omnem carnem effundendo, ducti, se ipsos exhibituri essent *ἑσθίαν ζωῆς, ἀγάπην, εὐαγγέλιον τῆς βίβης*, *Rom. XII. 1.* Et licet sacrificia spiritualia imperfecta sint, grata tamen Deo sunt, & munda coram illo censentur, quia offeruntur ab iis, quorum *corda fide purgata sunt*, *Actor. XV. 9.* idque per Christum, in quo omnia munda sunt *1. Petr. II. 3. Ebr. XIII. 16.* Vbiuis autem gentium, quod hoc sacrificium oblatum iri Malachias praedicit, eiusmodi profecto est, vt ad preces, laudesq; diuinas, & gratiarum actiones, longe rectius referatur, quam ad sacrificium missae. Non enim aequae facile vbique celebratur eucharistia, quam preces laudesque Deo dicuntur, conf. *Io. IV. 22. I. Timoth. II. 8.* Nota denique rectissime dicitur haec oblatio, de qua vaticinatur Malachias. Fuerunt vtrique & in veteri testamento sacrificia spiritualia: sed vti ipsum illud fedus seu testamentum, quod veteri successit, recte nouum dicitur *Ierem. XXXI. v. 31. seqq.* ita eadem plane ratione oblatio quoque noua dici potest. Et sane cum abundantior Spiritus sancti gratia in nouo federe constitutis contigerit, longeque clariori luce collustrati sint, vberioresque adeo fructus ab illis expectentur, mirari profecto nemo debet, cur noua illorum sacrificia spiritualia, iure meritoque dicantur.

§. XLIV. Tandem cum reliquis omnibus se destitutos praesidiis vident, ad patrum auctoritatem recurrunt, qui hac ratione Malachiae illud oraculum explicant. Et hoc quoque cum ceteris, adprobante doctissimo GRABIO, facit FEVARDENTIVS. Nos vero, vt patrum iure pluris facimus auctoritatem, ita tantam eam esse, vt ceu norma in-

terpretandi diuinas litteras ea sit sequenda, prorsus abnuimus. Si res ipsa, & bonae interpretationis leges hanc esse scripturae sacrae mentem nos condoceant, frustra erit, qui patrum nobis opposuerit decreta. Nec tamen ideo concedimus, patres, ecclesiaeque doctores veteres, id dicere, quod cupiunt Romanenses. Accuratius patrum effata considerantes, facile animadvertent, non de sacrificio missae, sed de sacrificiis spiritualibus, & eos, haec Malachiae verba capere: id quod iam pridem viris eruditis obseruatum est. * De IRENAEO, de quo nobis praecipue sermo est, & nos iam probauimus, de spiritualibus sacrificiis, de quibus in toto hocce capite sermonem instituit, eum hocce Malachiae effatum capere. Ex reliquis EVSEBIUM addimus, vt vel ex hoc exemplo pateat, quid de ceteris sit sentiendum. Cum enim Malachiae oraculum attulisset, subiicit: ** *Quod enim in omni loco dicit, incensum & sacrificium offerri Deo, quid aliud significat, nisi, non Hierosolymis, neq; definite in hoc aut illo loco id futurum? sed in omni regione & in omnibus gentibus, quae quidem ORATIONIS (δι εὐχῶν) incensum & sacrificium, quod mundum dictum est, non per errores, sed per PIAS ACTIONES (δ' ἔργων ἠδὲ βίῃ) summo Deo essent oblaturae? Capite vero decimo, *** in quo ex instituto differit: qua de causa non ita nobis, quemadmodum priscis incendere & sacrificare Deo terrestria permixtum est: cum in idem hoc Malachiae effatum attulisset, addit: Sacrificamus igitur Deo altissimo sacrificium laudis, sacrificamus Deo plenum & horrorem afferens & sacrosanctum sacrificium: sacrificamus nouo more, secundum nouum testamentum, hostiam mundam. At*

* conf. Ioannes Crocius Anti-Becani lib. II. p. 389. & seq. ** demon-
strat. euangel. lib. I. cap. VI. p. m. 19. *** p. m. 40.

sacrificium Deo, spiritus contritus dicitur est: cor igitur contritum & humiliatum Deus non despiciet. Iamque etiam incensidimus propheticum illum odorem in omni loco, & offerimus et bene olentem fructum omni virtute abundantis theologiae, hoc ipsum orationibus ad eum directis facientes. Hic equidem per το εὐθεος, καὶ σπουδὴ, καὶ ἰερότατος θύμα, Deo plenum, & horrorem asserens, & sacrosanctum sacrificium, innuere videtur eucharistiam, sed eo saltem sensu, prout ad reliqua sacrificia christianorum, & hoc recte refertur. Namque ob preces & gratiarum actiones, quibus eucharistia celebratur, & vnde hoc quoque nomen retulit, posse eam sacrificium vocari, iam supra observauimus. EVSEBIUS autem cum sacrificio laudis, statim coniungit sacrificium hocce Deo plenum, & horrorem asserens, & tum reliqua subiungit. Et haec ipsa sacrificia spiritualia a Malachia vae praesignificata indicat. Pariratione de reliquis patribus idem probari posset, de spiritualibus saltem sacrificiis eos Malachiae vaticinium intellexisse: sed superuacuum duco ea repetere, quae iam pridem obseruata & dilucide explicata sunt ab aliis.

§. XLV. Id tamen praetermittendum nobis non est, quod FEVARDENTIVS, GRABIO probatus, ipsos in subfidium vocet iudaeos, ne pulchram occasionem *impictaem plusquam iudaicam*, nobis exprobrandi, amitteret. Mirum, iudaeos vaticinium Malachiae de *sacrificio missatice* interpretari! Sed nisi me omnia fallunt, insigniter aut se ipsum, aut alios decipit FEVARDENTIVS. Ecquis crederet iudaeos eucharistiam aut quaerere in scriptura sacra, aut inuenire? Sed hoc credo, sibi vult. Potuit forte iudaeus de sacrificio proprie sic dicto hoc oraculum capere. Sed si sacrificium proprie sic dictum intellexit, num statim missa.

ticum? Et sunt sane alii ex iudaeis, qui sacrificium proprie sic dictum, & oblationem externam intelligunt, minime tamen missam pontificiam, qui in magnas simul se coniiciunt difficultates. Namque ABEN ESRA & KIMCHIVS,* vt hinc se expediant, & explicent, quo pacto gentes per orbem vniuersum sacrificium offerre dicantur, id conditionate intellectum cupiunt, oblaturas scilicet eas mundū Deo sacrificium, si hoc illis praeciperetur iniungeretur. Quo ipso iure tum aliis, tum ABARBANELI** vapulari, qui tamen meliora non affert. Quicquid huius sit: externa sacrificia intelligi non posse, adeo manifestum est, vt & ex iudaeorum interpretibus clarissimi, de spiritualibus hoc interpretari nulli dubitent. Omnium instar esse poterit IONATHAN VZIELIDES, qui Malachiae ita *παραφρασεις* verba:

בבכר עין דאתון עברין רעהי נאמא אקבל צלותכון
 ושמי רבנא מתקדש על ידכון וצלותכון כקורבן דבר
 קדמי אורי רב שמי ביני צממתי אמר יי צבאות.

In omni tempore, quo vos feceritis voluntatem meam, ego acceptabo preces vestras: & nomen meum sanctificabitur per vos: & preces vestrae erunt sicut holocaustum purum, coram me, quoniam magnum est nomen meum inter populos, dicit dominus exercituum. Ita ergo si iudaeorum, in re tanti momenti standum auctoritate, nec nobis arma deerunt, quibus dubiam reddamus Romanensibus palmam.

§. XLVI. Sed reuertimur ad IRENAEVM, qui capite sequenti,** suum vterius prosequitur institutum, *Quod est autem aliud nomen, inquit, quod in gentibus glorificatur, quam quod est domini nostri, per quem glorificatur pater, & glorificatur homo? & quoniam proprii filii eius est, & ab eo factus*

* *utrumque ad b. l.* ** *ad b. l.* *** XXXIII.

Etus est homo, suum illud vocat. Quemadmodum si quis Rex ipse filii sui pingat imaginem, iuste suam illam dicit imaginem secundum utrumque: quoniam & filii eius est, & quoniam ipse fecit eam: sic & Iesu Christi nomen, quod per uniuersum mundum glorificatur in ecclesia, suum esse confitetur pater, & quoniam filii eius est, & quoniam ipse scribens id, ad salutem dedit hominum. Displicent haec verba GRABIO, quia cum sacrificio missatico Romanae ecclesiae parum conueniant. Hinc, longius, inquit, petita videtur haec Irenaei explicatio de nomine Dei patris, id est, nomine Christi filii eius; insuper dubium mouet, quomodo sacrificium eucharisticum, quod proprie Deo patri per Christum offert ecclesia, ipsi Christo offerri dicatur. Sed discere hinc potuisset vir doctus, si mens non laeua fuisset, IRENAEO nunquam in mentem venisse, Malachiae oraculum de sacrificio quodam missatico explicare, Vtique ita res se habet. Cum sacrificia spiritualia ipsi Christo quoque offerenda hic statuat IRENAEVS, idque praedixisse Malachiam, qui loqui de sacrificio missae potuit, in quo ipse Christus offerri a Romanensibus creditur? Nihil aliud regeri potest, quam quod regeffit GRABIVS, explicationem IRENAEI longius petitam. Mihi vero non reicienda plane videtur, cum omnino per Christum, & doctrinam de Christo, per uniuersum orbem propagatam, glorificetur nomen patris. Quidquid vero huius sit: hoc saltem manifestum est, non posse IRENAEVM de sacrificio missae loqui.

§. XLVII. Pergit IRENAEVS: Quoniam ergo nomen filii proprium patris est & in Deo omnipotente per Iesum Christum offert ecclesia, bene ait secundum utraque: & in omni loco incensum offertur nomini meo, & sacrificium purum. In-

causa autem Ioannes in apocalypsi, orationes esse ait sanctorum. Quibus verbis omne dubium tollit IRENAEVS. Orationes enim sanctorum, sacrificia ista & incensa esse, de quibus verba faciat, inde constat. Itane ergo de sacrificio missatico hunc locum interpretatur? Quo pacto autem & ipsi Christo & per Christum sacrificia spiritualia offeramus, ad eum per eum preces fundamus, cum manifestum sit, recte quoq; sibi constat IRENAEVS. Minime autem, si de sacrificio missatico caperetur. Interim FEVARDENTIVS pariter ac GRABIVS loca quaedam patrum hic congerunt, quae mirifice nostram confirmant sententiam. Ille CYPRIANI* hoc affert effatum: *Sacerdos in altari vice Christi fungitur, & sacrificium verum & plenum Deo patri in passionis vnguenti sui offert recordationem.* Nihil equidem eiusmodi hic dixerat IRENAEVS: adeoque, quid hoc dicto sibi velit, non video. Nec tamen CYPRIANVS dicit, quod Romanenses volunt. Vocat eucharistiam sacrificium, sed commemoratiuum, quo Christus, sed improprie, in recordationem mortis & passionis suae, offerri dicitur. Nec aliud AVGVSTINVS* dicit: *Christus sacerdos est, ipse offerens, ipse & oblatio.* Cuius rei sacramentum quotidianum esse voluit ecclesia sacrificium; cum ipsius ipse sit caput, & ipsius capitis ipsa sit corpus, tam ipsa per ipsum, quam ipse per ipsam fuerit offerri. Eiusdemque commatis & CHRYSOSTOMI & AMBROSII, quae itidem affert, sunt testimonia. ORIGENIS autem effatum, quod GRABIVS adiecit, hoc saltem nos conducet, idque luculenter, preces & reliqua sacrificia spiritualia, per Christum dominum nostrum, offerenda esse: qua de re nulla est controuersia,

§. XLVIII.

*. p. LXVIII.

§. XLVIII. Denique & in capite sequenti, trigesimo quarto, quaedam occurrunt, silentio non prorsus a nobis praetermittenda. De sacrificiis enim, & oblationibus, & qui sunt, qui in veritate offerunt, ibi differit IRENAEVS. Igitur, inquit, *ecclesiae oblatio, quam dominus docuit offerri in vniuerso mundo, purum sacrificium reputatum est apud Deum, & acceptum est ei: non quod indigeat a nobis sacrificium, sed quoniam is, qui offert, glorificatur ipse in eo, quod offert. si accipitur munus eius.* Quod de oblationibus veteris ecclesiae, in eucharistiae celebratione receptis, intelligendum esse, ex supra dictis palam est. Quo ipso tamen non satis sibi constare videtur IRENAEVS, qui de sacrificiis spiritualibus antea locutus erat, deque iis etiam acceperat vaticinium Malachiae, quod nunc contra ad oblationes istas eucharisticas trahere videtur. Ast bene cuncta se habent, si obseruemus, & ipsam eucharistiam, ratione precum & gratiarum actionis, quae eam comitari solet, & oblationes quoque istas, quas cum eucharistia coniungere moris erat, suum quoque locum inter sacrificia spiritualia promereri. Nec se iungit istas oblationes IRENAEVS, cum Malachiae oraculum de spiritualibus sacrificiis interpretatur: nec solas intellectas cupit, cum has denuo seorsim commemorat. Ipsam interim eucharistiam ab IRENAEO intelligi puto, quando dicit *mandato domini eam offerri in vniuerso mundo, quam sacrificii, sed improprie sic dicti nomine subinde venire, non abnuimus, saltem non accurate oblationem, quae moris saltim recepti & consuetudinis erat, ab ipsa eucharistia, quam Christus ipse instituit, eum discreuisse, arbitramur.* Libenter tamen admitimus, si recte capiantur, quae FEYARDENTIVS ad haec verba: *quam dominus docu-*
it

*ut offerri, adnotavit: obserua, quam frequenter, grauiter, & nominatim repetat, christum dominum auctorem & institutorem esse sacrificii eucharistiae. Nimirum longe verissimū est, Christum dominum, auctorem & institutorem sacrae eucharistiae esse: ast hanc ut sacrificium proprie sic dictum ab eo institutam esse, id vero est, quod frustra asseritur. Sic &, quando IRENAEVS, puri sacrificii, mentionem iniicit, GRABIVS, MEDVM laudans, respectu Christi hoc ita dici existimat, cuius immaculatum corpus, & mundissimus sanguis, mystice in sacro altari repraesentetur. Itidem non profus male: cum mystica repraesentatio sacrificii a Christo in cruce oblata, ad eius commemorationem, admitti queat: quae tamen diuersa rursus erit a sacrificio missatico proprie sic dicto, quod comminiscuntur Romanenses. Ast huius sui asserti immemor vir doctus, mox iterum ad sacrificium proprie sic dictum dilabi videtur. IRENAEVS namque haec subiicit: Per munus enim erga Regem, & bonos & affectio ostenditur: quod in omni simplicitate & innocentia dominus volens nos offerre, praedicauit dicens: cum igitur offers munus tuum ad altare, & recordatus fueris, quoniam frater tuus habet aliquid aduersum te, dimitte munus tuum ante altare, & vade primum, reconciliare fratri tuo, tunc reuersus offeres munus tuum. FEVARDETVS obseruat, hunc euangelii locum de eucharistiae oblatione cum IRENAEO explicare CLEMENTEM ROMANVM, OPTATVM MILEVITANVM, atq; CYRILLVM HIEROSOLYMITANVM. Addit GRABIVS, ex istis, aliisque auctoribus constare, morem fuisse veteris ecclesiae, ut diaconi hoc ipso seruatoris oraculo ad sacram eucharistiam accessuros, hortarentur, ne cum inimicitia vel discordia ad altare venirent. Et sane, inquit, cum
hoc*

hoc contineatur eximio isto sermone, quo nouam legem, aut veterem renouatam, fidelibus suis obseruandam promulgauit, non tam Mosaicam oblationes cum altari & templo breui abolendas, sed altare ac sacrificium ecclesiae iam iam instituendum praecipue respexisse, ac tale supposuisse videtur: quale etiam in christianorum coetibus fuisse, non solum Irenaeus & antiquior Ignatius, sed & ipse apostolus testatur, Ebr. XIII. 10. scribens: *Habemus altare, ex quo edendi non habent potestatem, qui tabernaculo deseruiunt.* Extra Iudaeorum itaque templum in ecclesia erat *θυσιασθηγιον* altare, & per consequens etiam *θυσια* sacrificium, non solum rationale laudis & precum, sed & materiale panis & vini, quod verbo edendi clare significat apostolus. Quae tamen rursus sine censura vix praetermitti possunt. Esto, veteres hoc seruatoris dictum ad eucharistiam accommodasse: quanquam IRENAEVS de oblationibus potius loquatur, idque ea ratione, vt facile pateat, in omni cultu, quem Numini exhibemus, hoc locum inuenire: ipsum tamen seruatorem ad eucharistiam hoc effato respexisse, nulla ratione comprobari potest. Ex sermonis enim nexu patet, mentem seruatoris fuisse, ad pacem & concordiam adhortari homines, eosque commonefacere, ne, nisi animo ab odio atque liuore bene purgato, ad colendum rite Numen accederent: quod quidem, ea cultus diuini ratione, quae isto tempore praecipua erat, sacrificiorum videlicet oblatione, significauit. Longissime itaque a scopo aberrat optimus GRABIVS dum hinc & altare, sacrificium noui testamenti, exsculpere annititur. Nec felicius ad Ebraeor. XIII. 10. prouocat. Per *θυσιασθηγιον* enim ibi *συνηδοχιμας* victima, h. e. ipse Christus intelligitur, ex quo edendi non habent facultatem, qui tabernaculo deser-

L

deseruiunt : h, e. cuius, bonorumque coelestium ab eo nobis partorum, non possunt fieri participes, qui veteris testamenti vmbra ita adhuc delectantur, vt corpus per eam repraesentatum, repudient. Hanc apostoli mentem esse, & res ipsa docet, & clarissimi interpretes, pluribus confirmant.

§. XLIX. Atque haec quidem, quae huc vsque disceptata sunt, speciminis instar esse possunt, ex quo conflet, quo iure tanta fiducia Romanenses, & cum iis GRABIVS noster ad patrum auctoritatem, in asserendo missae sacrificio, prouocent. Reliqua, quae hinc inde porro insperit vir doctissimus, accuratius persequi, hoc quidem esset, in re non obscura, operam ponere minime necessariam. Priusquam tamen finem imponamus huic dissertationi, summam nunc ea, quae verbis, quibus praecipue missatici sacrificii causam egit, opponenda censeamus, complecti iuuat. Initio itaque suam vir doctus sententiam de sacrificio missae paulo obscurius proposuisse videtur. *Certum enim est, inquit, Irenaeum, &c. eucharistiam pro nouae legis sacrificio habuisse, & panem atq; vinum in altari Deo patri obtulisse: ante consecrationem quidem velut primitias creaturarum, in recognitionem supremi eius super vniuersa dominii, post consecrationem vero, vt mysticum corpus ac sanguinem Christi, ad repraesentandam cruentam personalem eius corporis ac sanguinis in cruce oblationem, & beneficia mortis eius omnibus, pro quibus offerretur, impetranda. Cui enim mystici corporis & sanguinis, mentionem faciat, idque personalis corporis ac sanguinis, Christi, in cruce oblationem repraesentasse, facile in eam quis ingredi posset sententiam, clarissimum virum, sacrificium improprie dictum*

Etum intelligere. Sed haec si illi mens sedisset, non opus fuisset, tanto adparatu aut impugnare sententiam Protestantium, aut Romanensium defendere, cum hac in re facile inter se conueniant. Praeterea, cum in ratione huius sacrificii maximo opere inter se dissentiant Romanenses, mirum non est, quod & doctissimus GRABIVS, a quibusdam illorum, in modo huius sacrificii explicando, in diuersum abeat. Consentit tamen in eo, quod caput causae est, hanc corporis & sanguinis Christi oblationem, impetrare illis, pro quibus offertur, beneficia mortis Christi.

S. L. Iam ergo, cum eadem clarissimi viri de sacrificio missae, sententia sit, quae Romanae est ecclesiae, omni eam prorsus destitui fundamento, asserere nulli dubitamus. Hanc enim aut IRENAEI, aut CLEMENTIS ROMANI, aut veteris ecclesiae, particularis aut vniuersalis fuisse sententiam, frustra asserit; & secus se rem habere, probatum est a nobis luculenter. Et sic iactitata etiam ab eo traditio, sua sponte concidit, possetque, si vellet, vir doctissimus, vel hoc exemplo discere, quam lubrico prorsus fundamento, Romanensium ista nitatur traditio. Minimeque ferenda est eius vox, quando dicit, tenendam esse hanc doctrinam, *licet nullum pro ea dictum ex ipsis prophetarum & apostolorum scriptis adduci posset.* Hoc enim profecto est, iubere, vt viam tenebrosam & lubricam ingrediamur, repudiato clarissimo lumine, in qua vbi vel pedem figere liceat, nullum deprehendamus vestigium. Meliorem mentem & viro docto, & omnibus, quibus salus sua curae cordique est, adprecamur, vt missis ambagibus, regia illa fallereque nescia, verbi diuini via, incedant; hanc regulam, hanc normam, & vitae & doctrinae vnice sequantur.

tur, quae sola extra periculum nos collocat, si modo ea recte utamur. Et hanc sane, si doctissimus vir, cuius singularia in rem litterariam merita iure pluris facimus, sequi voluisset nunquam in istos se coniecisset errores, qui iam pridem explorati sunt a sanioribus: nunquam MARTINI LUTHERI eam doctrinam, errorem vocasset, quae foedissima superstitione reiecta, veritatem clarissimam, ecclesiae reddidit. Votum itaque, ut ecclesiae Protestantium postliminio, quae recte a maioribus illorum reiecta atque damnata sunt, reuocent, vti inconsultum est, ita, cum non errore, non ritibus superstitionis Deus colatur, nos potius optamus, ut omnes ac singuli tandem meliora edocti, vitae innocentia, morumque puritate, & vtriusque genetrice vera in Christum fide, ad diuinarum litterarum praescriptum, Deum colant & venerentur, & ita *summum diuinae maiestati honorem debite reddant.*

S. D. G.

AB 153825

ULB Halle
001 921 819 3

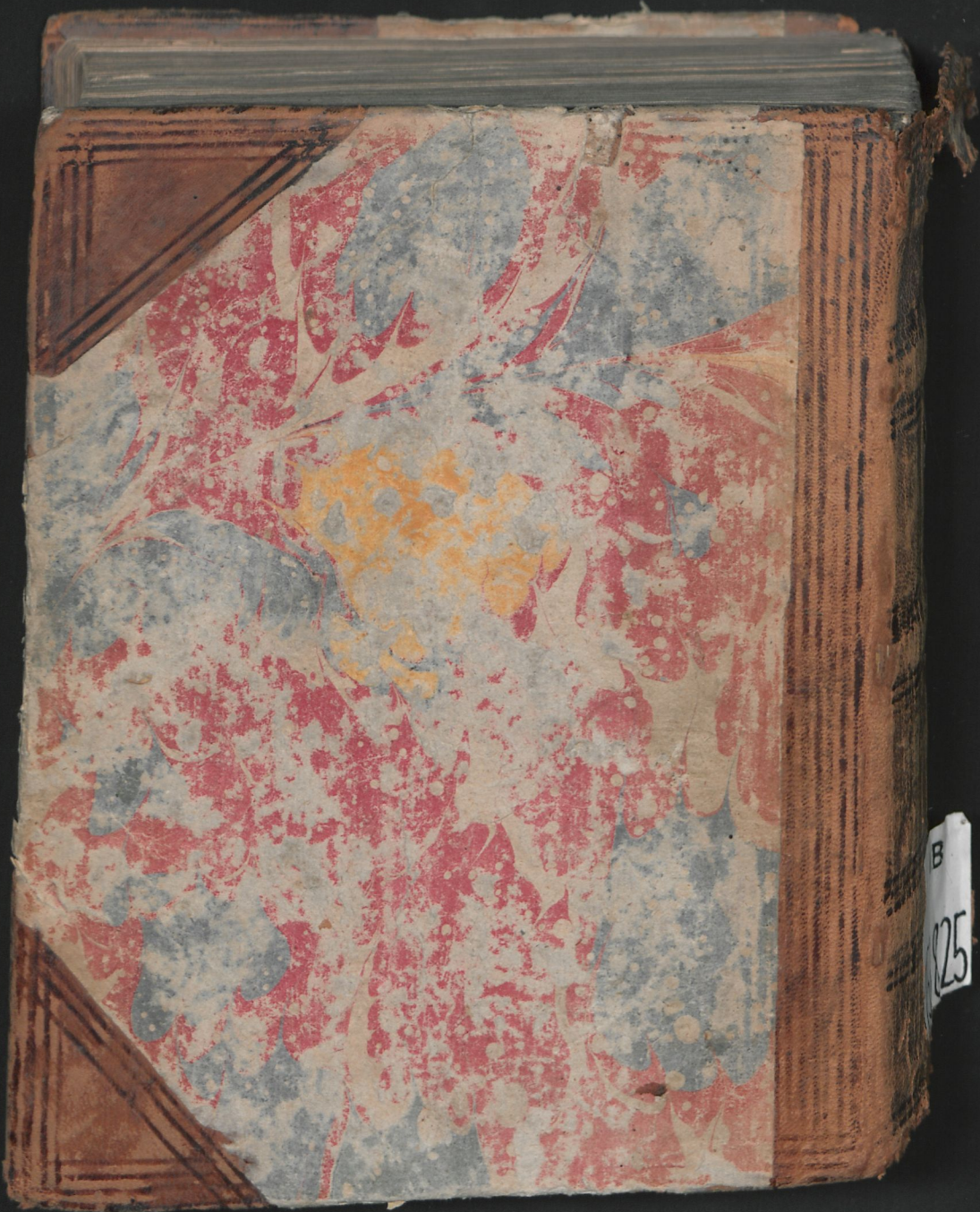

Sb.

VD 18

VD 17

B

825

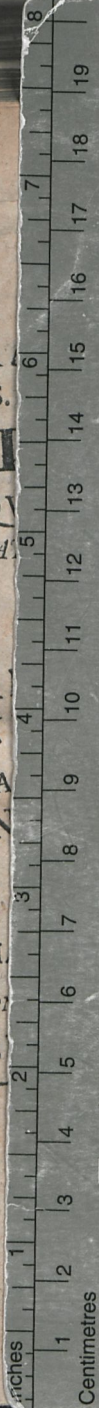
IO. FR
SS.
PRIMIT
IN Q
COMMENTA
DE FALSO

DE VER
NEX

DE ORIGIN

QVOD EI
ROM

10. E

Farbkarte #13

B.I.G.

Blue Cyan Green Yellow Red Magenta White 3/Color Black

ES
TIA;
S
CIAE,
ENS

